

magazin istoric

ANUL XI Nr. 2 (119)

FEBRUARIE 1977

Revistă de cultură istorică
Anul XI - Nr. 2 (119)
februarie 1977

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIPI

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CANDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

- ① Activități bancare în Italia la începutul istoriei finanțelor capitaliste. Scene pictate probabil la Genova (**Renașterea și regil neincoronat al finanței**, p. 23)
- ② Fruntașul socialist Jean Jaurès la tribuna Parlamentului (**Pagini de istorie trăită**, p. 45)
- ③ Dublu portret al lui Ioan VI Cantacuzino, împărat bizantin călugărit, în a cărui operă istorică se află importante informații despre români (**Vlahii din Imperiul bizantin**, p. 18)
- ④ Una din străvechile lupte ale românilor pentru independență — cea de la Posada (1330) — continuă să inspire pe artiștii noștri plastici: marea înfruntare în viziunea pictorului Vintilă Făcăianu (**Drumul de lupte și jertfe al Independenței**, p. 2)

sumar

Drumul de lupte și jertfe al Independenței: CONSTANTIN C. GIURESCU	2
Curierul diplomatic al Independenței. Toate prerogativele unui stat suveran: GEORGE MACOVESCU	6
1876. O misiune diplomatică românească la Constantinopol: CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU, MIHAIL E. IONESCU	9
1877. Calendar bucareștean. Demiterea lui Midhat-pașa și confuzia din cafeneaua Brenner: BEATRICE MARINESCU, ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER	12
Înceșterea de pe ape: FLORIAN TUCĂ	14
O legătură de sînge și simțire: CORNELIU ALBU	15
Vlahii din Imperiul bizantin: EUGEN STĂNESCU	18
Renașterea și regil neincoronat al finanței: FRĂNȚIS FUNK-BRENTANO	23
Noiembrie 1941. Leningradul îi înfruntă pe asediați: I. I. FEDIUNINSKI	28
O mărturie germană despre români în secolul XVII: ANDREI CORBEA	33
De partea marilor cauze a românilor: I. URSU	35
Cele trei portrete ale frumoasei domnițe Ruxandra: V. CARMĂZINU-CACOVȘCHI	36
În solie la Vasile Lupu. Din Memoriile principelui transilvan Ioan Kemény: L. GERGELY	37
Templul de la Grădiște de Munte: I. H. CRIȘAN	40
Un aliat italian al domnilor români — Pippo Spano: ADOLF ARMBRUSTER	42
Pagini de istorie trăită. Un proces politic și implicațiile lui: JOSEPH PAUL-BONCOUR	45
Lumea tracilor în aria marilor lumi ale antichității europene	50
Neamuri și triburi tracice. Tini, Tyntenil: GH. POENARU BORDEA	53
Misiunea „doctorului” Kersten: J. KESSEL	57
● Cărți sosite la redacție ...56 ● Concursul Magazin istoric, ediția 1977... 54	
● Poșta Magazin istoric...62	

Rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva Imperiului otoman, al voinței ferme de libertate și neatințare a poporului nostru, care și-a dovedit încă odată marea capacitate de luptă, dobândirea independenței naționale a dat un nou și puternic impuls dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înțrînire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de-sine-stătătoare.

(Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism)

DRUMUL DE LUPTE ȘI JERTFE AL INDEPENDENȚEI

Academician **CONSTANTIN C. GIURESCU**

În numărul trecut, revista noastră a publicat în avanpremieră prima parte din capitolul intitulat Premise istorice ale redobândirii independenței de stat a poporului român, din monografia România în războiul pentru independență, 1877 — 1878, aflată în pregătire la Editura Militară. Lucrarea va apărea sub egida Academiei Republicii Socialiste România, a Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, a Academiei de Științe Sociale și Politice. Ea a fost realizată sub îndru-

marea unei comisii de coordonare formată din general-colonel Ion Coman (coordonator principal), acad. Ștefan Pascu, acad. Constantin C. Giurescu, general-major dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, general-major Eugen Bantea, general-major Constantin Antip, colonel dr. Al. Gh. Savu.

Redăm în continuare cea de-a doua parte a acestui capitol. Titlul și substituirile aparțin redacției noastre.

De la Mihai Viteazul la Tudor Vladimirescu

Și în sec. XVII și XVIII, ideea independenței politice a țărilor române continuă să preocupe spiritele. Radu Șerban¹, urmașul lui Mihai Viteazul, înfruntă și el cu armele pe otomani; inscripția de pe mormântul său arată că „tare și virtos pentru lege și pentru moșie, cu păgînii turci, tătari și cu eretici unguri s-au bătut”. Mihnea III², care își

ia ca domn, în amintirea faimei marelui Mihai, numele de Mihail-Radu, își începe domnia reorganizînd armata și făcînd, cum spune cronica, „steaguri multe și tunuri și erbării multe și palancă împrejurul mănăstirii Radului vodă”. A purtat și el lupte cu turcii, sfărîmînd un detașament al pașii de Silistra și atacînd raiatele și cetățile de la Dunăre.

Șerban Cantacuzino³, voievodul Țării Românești (1678-1688) avea gînduri și planuri mari. După înfrîngerea armatelor sultanului sub zidurile Vienei (1683), el intră în legături cu imperialii, urmă-

rînd, în primul rînd, ca realizare imediată, recîstigare a raialelor de la Dunăre — Brăila, Giurgiu, Turnu — deci **linia Dunării**, iar sub raportul politic **independența statului** sub dinastia sa. Ca realizări ulterioare, el voia ridicarea, sub conducerea sa, a creștinilor din Balcani, cu care avea strîns legături, și, la urmă, refacerea împărăției bizantine peste care să stăpînească, așa cum stăpîniseră odată înaintașii săi. În cadrul acestei politici, se înțelege și atitudinea lui Șerban Cantacuzino față de Moldova. El ajută lui Constantin Cante-

¹⁻² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 10, 11/1970; 7-8/1968; 11/1976.

1777

ficativă părerea pe care o aveau Divanurile domnești, în 1772, în plină epocă fanariotă, asupra calității de țări „nesupuse” sau „independente”, atribuită atât Munteniei cât și Moldovei în primele secole ale filinței lor de stat, calitate care urma să fie redobândită. Divanul Moldovei, la acea dată, nu cunoștea vechile acte

1821

1848

1859

1877

mir¹ să obțină domnia, cerându-i, în schimb, să adere la planurile sale. „Și au giurat Constantin Cantemir clucerul — povestește Neculce — lui Șerban vodă că din cuvântul lui, ce-i va porunci, pe voi i-a face de toate și i-au zis Șerban vodă lui Cantemir să nu fie protivnic creștinilor, că el încă nu este. Căci Șerban vodă — adaugă cronicarul — avea bună nădejde că va desbăte toată creștinătatea din Tarigrad încoace de sub milniile turcilor...”. Că Șerban Cantacuzino se gîndea serios la o expediție militară împotriva turcilor împreună cu imperialii, în momentul cînd aceștia din urmă aveau să ajungă, în înaintarea lor și după cucerirea Timișoarei, la Orșova, o dovedesc și preparatiunile lui. Spune tot Neculce: „Șerban vodă făcuse gătire mare de oști în Țara Muntească, și făcuse cîteva vase, șeici, la Argeș, cu zahara, de sta gata să scoboare pe Dunăre. Și s-ajunsesse cu toate capeteli sîrbimei pe di ciea parte de Dunăre și trimisesă și la nemți pe frate său Iordachi spătarul și pe ginere-său aga Bălăceanul, ca să vie cu o samă de oaste nemțască. Ajunsesă și la Moscu, să scoboare la Cîrm”.

La fel a gîndit, dorind eliberarea Moldovei, Dimitrie Cantemir², care, în acest scop, s-a aliat cu Petru cel Mare. În urma luptei nefecite de la Stănilești el a trebuit însă să părăsească țara, murind în pribegie. În tratatul de alianță încheiat cu țarul Rusiei, la Luțk (3/14 aprilie 1711), se prevedea că Moldova urma să-și aibă vechile hotare de la Dunăre și mare — legăturile

cu Poarta erau deci desființate — iar domnia devenea ereditară pentru familia lui Dimitrie Cantemir.

Același țel — eliberarea țărilor române de sub dominația otomană, recuștigarea independenței politice — l-au urmărit o seamă de dregători și ostași care au participat, ca voluntari, la războaiele duse împotriva Imperiului otoman, precum și unii clerici, ca Antim Ivireanul³, marele cărturar, care a plătit cu viața îndrăzneala de a se fi ridicat pentru independență.

Împrejurarea în care, în plină epocă fanariotă, așadar în epoca dominației maxime otomane, ideea independenței și a apărării vechilor drepturi ale principatelor apare cu toată forța, este perioada tratativelor de pace între ruși și turci, în războiul din 1768-1774. Divanurile din Moldova și Muntenia au înmînat cu acel prilej plenipotențiarilor celor două împărății textele unor vechi tratate din care se desprindea lesne regimul de largă autonomie al țărilor române⁴. Este semni-

autentice din sec. XV; știa însă, pe cale de tradiție, că ele nu se refereau decît la ploconul sau peșcheșul inițial, apoi la haraciul ce trebuia plătit Porții spre a avea pace și că, deci, Moldova își păstra toate celelalte drepturi. Nu e de mirare, așadar, că Divanul Moldovei, apoi și al Munteniei, au fost îndemnate să alcătuiască acele „capitulații” care cuprindeau zisele drepturi.

De la această atitudine de solicitare se trece, în preajma anului 1821, la acțiune, la revindicarea, prin arme, a li-

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 10/1973; nr. 7, 8, 9, 10/1973; 4/1969, 11/1975; 3/1975.

bertății politice. Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu a îmbinat strâns în programul ei aspirațiile sociale și naționale ale poporului nostru; ea a avut o puternică rezonanță în toate provinciile românești și a contribuit la accelerarea luptei pentru redobândirea independenței și pentru unitate statală. Concomitent s-a declanșat mișcarea eteristă care, invocând eliberarea grecilor, românilor, sârbilor, bulgarilor, muntenegrenilor, albanezilor, de sub dominația otomană, a obținut inițial și adevărată unitate la Tudor Vladimirescu¹. În convenția încheiată, în ianuarie 1821, între acesta din urmă, de o parte, Iordache Olimpiotul și Ioan Farmache, fruntași eteriști, de cealaltă parte, se prevede în mod explicit: „Am hotărât în unanimitate [...] să ducem, prin cea mai dîră activitate, la îndeplinirea planului nostru cel spre obștescul folos și anume ca prin puterea armelor noastre să ne eliberăm de sub jugul apăsător al barbarilor”. În acest scop — arată cei trei — „ne-am hotărât să încordăm toate puterile noastre pentru atingerea scopului propus și pentru aceasta să jertfim nu numai averea, onoarea, armele și tot ce va fi necesar [...], ci și scumpa noastră viață”.

Se știe că Eteria a fost înfrîntă, iar Tudor, care înțelegea să apere în primul rînd interesele românești, a fost una din victimele ei. Dar ideea recîstigării independenței țărilor române a continuat să anime spiritele vremii. În atmosfera creată de urmărirea acestui țel se înțeleg mai bine dispozițiile Articolului 5 al Tratatului de pace de la Adrianopol, din 2/14 septembrie 1829, care prevăd că principatele se vor bucura de „privilegiile și imunitățile” ce au avut, pe baza tratatelor și hatiserifurilor vechi. „În consecință — se arată în articol — ele se vor bucura de liberul exercițiu al cultului lor, de o siguranță perfectă, de o administrație națională independentă și de o deplină libertate de comerț”.

Mișcarea din 1840, de sub conducerea lui Dimitrie Filipescu, din care făcea parte și tânărul Nicolae Bălcescu, a urmărit, ca și mișcarea lui Tudor, un dublu scop: unul intern — înlăturarea regimului feudal; altul extern — eliberarea de sub dominația străină, adică independența politică.

Generația lui Bălcescu și a primei Uniri

Spiritele luminate ale vremii din tustrele țările românești își dădeau seama — cum își dăduseră seama și strămoșii din sec. XIV-XVI — că independența politică era o cerință obiectivă a dezvoltării poporului român, o condiție neapărat necesară a progresului acestuia. Fără un stat independent și unitar care să cuprindă între hotarele lui pe toți românii sau, în prima fază, măcar pe aceia din Muntenia și Moldova, nu se putea asigura dezvoltarea liberă, în toate direcțiile, a poporului nostru. Telurile mișcării din 1840 sînt preluate de organizația revoluționară secretă a „Frăției”, întemeiată în 1843, avînd în frunte pe Nicolae Bălcescu, Ion Ghica și Christian Tell. Nu este de mirare deci că în programul revoluționarilor români de la 1848 găsim exprimată, sub diferite forme, ideea independenței politice. Astfel, în programul redactat la Brașov, la 12/24 mai, de revoluționarii moldoveni, punctul al șaselea prevede: „Unirea Moldovei și a Valachiei într-un singur stat neatrînat românesc”. În Muntenia, Dimitrie Brătianu² scria, la 30 iunie, prietenului său francez și filoromân, Paul Baillaud, la Paris, referindu-se la conținutul Constituției pașoptiste românești: „Nu ne mai lipsește decît frumosul nume de Republică [...]. Republica Franceză va avea în cîrind o soră în România”. Dar noțiunea de republică implica pe aceea de **independență politică**. Francezii își dădeau perfect seama de aceasta,

dovadă corespondența publicată de ziarul parizian **Le National**, la 3 iulie 1848, în care se afirma: „Franța trebuie să intervie pentru «cauza românilor», căci românii sînt un popor care luptă eroic pentru independența lor”. „Să dea Franța — continuă corespondența — cel puțin sprijinul ei moral tuturor acestor popoare din Orient care aspiră la independență și care n-au avut încă timpul să se înțeleagă între ele”. Cum erau considerate principatele în timpul revoluției de la 1848, se vede din intervenția pe care o face deputatul Lherbette în Camera franceză, la 5 iulie, cînd, adresîndu-se ministrului Afacerilor Străine, arată că „Moldova și Muntenia formează două state independente și suverane, cu toate tratatele încheiate de ele cu Poarta și cu Rusia și împotriva tratatelor pe care aceste două puteri le-au încheiat între ele”.

După înăbușirea revoluției de la 1848 de către forța coalizată a celor două imperii autocrate — Rusia țaristă și Turcia sultanilor — ideea independenței naționale, precedată de ideea unității naționale, continuă să fie prezentă în mințile luminate românești. La 4 martie 1850, Nicolae Bălcescu, adresîndu-se lui A. G. Goleșcu, face mai întîi istoricul revoluției de la 1848, apoi arată că după această revoluție „ne rămînea să facem alte două revoluții”, și anume „o revoluție de unitate națională, și, mai tîrziu, de independență națională, pentru a face să reîntre, în felul acesta, națiunea în plenitudinea drepturilor sale naturale”. În 1851 apărea la Paris revista **Republica Română**, organul revoluționarilor ce trebuiseră să-și părăsească țara; în articolul program care-i anunța apariția, Ion C. Brătianu vorbea de „o patrie independentă și liberă”, „o patrie cu zece milioane de români”, deci cuprinzînd totalitatea pămîntului românesc, de o parte și de alta a Carpaților.

În timpul războiului Crimeii, ideea independenței principalelor continuă să fie prezentă în spirite. În lucrarea lui Ion C. Brătianu, **Mémoire sur l'Em-**

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 4/1971 și 3/1976.

² Vezi *Magazin Istoric*, nr. 4/1974.

pire d'Autriche dans la question d'Orient tipărită la Paris în 1855, după ce se arată, într-o notă că, „într-o vreme ca a noastră [...] viața și independența națională sînt primele nevoi ale popoarelor Europei”, se face istoricul înaintării otomane și al supunerii succesive a statelor sud-est europene: „În timpul acestei invazii teribile, Principatele Moldovei și Munteniei, cele două provincii românești rămase singure independente, au fost mai mult decît orice altă țară apărarea creștinătății. Cînd Pesta [corect, Buda — n. a.] — înșăși era scaunul unui pașalic turcesc, principatele se bucurau de independența lor și ele n-au fost niciodată cucerite de armele turcești; ele se așezară prin propria lor voință sub protecția Sublimei Porți [...], păstrîndu-și o independență aproape completă”.

Aceleași idealuri, în aceeași vreme, erau rostite și de partea cealaltă a Carpaților. La 7 mai 1855, George Barițiu scria, în *Gazeta Transilvaniei*: „Principatul li se cuvine și le trebuie înăuntru o neatințare cu totul suverană, proprie, națională, a lor [...] și să se unească într-un singur stat românesc”.

Este interesant că numeroși străini care cunoșteau situația din principate aveau păreri identice sau similare. Astfel este opinia exprimată, în 1857, de interntuțul austriac la Constantinopol. Comentînd dispozițiile privitoare la românii din Tratatul de la Paris, acesta afirma: „După o asemenea încurajare a pretențiilor române, cum s-ar putea crede că ele se vor opri aici? Dar ar fi împotriva firii omenești. Românii ar găsi atunci suzeranitatea Porții o rușine și o nedreptate; ar găsi țara lor prea mică; ar aspira la un stat independent...”¹. Diplomatul italian Benzi, în dată după 24 ianuarie 1859, adică după alegerea lui Al. I. Cuza și ca domn al Munteniei, trimitea urările sale cele mai

vii, „pentru fericirea și independența întregii Români”. În același timp, un alt italian filoromân, Vegezzi-Ruscalla, împărtășea în scris lui Vasile Alecsandri entuziasmul său pentru dubla alegere a lui Cuza și își manifesta dorința de a se înfăptui o Românie care să cuprindă și Bucovina, Transilvania și Banatul.

Cuza vodă, concomitent cu acțiunea pentru recunoașterea de către marile puteri a dublei sale alegeri și apoi a unirii definitive, cu lupta pentru secularizarea averilor mănăstirilor închinată și pentru împroprietărirea țăranilor, a urmărit două țeluri care erau, de fapt, **tot atitea manifestări ale independenței și suveranității naționale**: 1) instituirea unui sistem monetar românesc; 2) instituirea unei decorații românești. De la începutul domniei pînă la sfîrșitul ei, Cuza a căutat în mod static să realizeze aceste țeluri. Dacă n-a izbutit, dacă n-a aplicat și în aceste domenii politica faptului împlinit, care i-a reușit în atîtea altele, aceasta se datorește, pe de o parte, împrejurării că alte probleme erau mai urgente: mai întîi recunoașterea dublei alegeri, apoi realizarea unirii complete, după aceea secularizarea averilor mănăstirilor închinată, în sfîrșit împroprietărirea țăranilor și desființarea clăcii. Pe de altă parte, instituirea unei monede naționale, ca și a unei decorații, însemna un act de suveranitate, de independență națională și aceasta ducea la ruperea relațiilor cu Poarta, ceea ce ar fi fost inoportun atîta vreme cît statul român modern nu se consolidase și nu avuseseră loc marile reforme menționate anterior.

Că Alexandru Ioan Cuza avea în planurile lui², chiar de la începutul domniei, **redobîndirea independenței**, inclusiv pe calea armelor, rezultă din scrisoarea pe care el o adresează la 25 aprilie 1859, din Bucu-

rești, lui Vasile Alecsandri, trimis în misiune la Paris: „Diplomația se recunoaște învinsă și tunul va rezolva toate chestiunile pendinte, toate cauzele de suferință care agită popoarele. Trebuie să înțelegi cu ce ochi și cu ce arzător interes urmăresc românii preparativele luptei. Mă cunoașteți îndeajuns pentru a nu vă îndoi că mă asociez în întregime speranțelor lor și chiar nerăbdării lor. Ca român, simt nevoia să înalț țara mea în ochii națiunilor și în propria ei stimă; ca principe sînt convins de necesitatea de a acționa cu vigoare și hotărît să trag, pentru fericirea și independența poporului meu, tot folosul posibil din evenimentele care se pregătesc...”³.

Unirea principatelor a fost, astfel, nu numai prima etapă pe drumul constituirii statului unitar român, dar și prologul necesar al cuceririi independenței. Domnia lui Alexandru Ioan Cuza, prin noile structuri, moderne, cu care a fost dotat statul național, prin măsurile de organizare și de dezvoltare a armatei, ca și prin acțiunile de politică externă ce tindeau să afirme pe plan internațional Principatele Unite Române, a reprezentat un preliudiu al schimbării statutului unui stat al cărui stadiu de evoluție ajunsese într-o evidentă incompatibilitate cu menținerea anacronicei suzeranități otomane.

¹ Vezi și *Magazin Istorie*, nr. 7/1976. Această stare de spirit se vădea și în presa vremii. Dintre periodicele care apar în răstimpul 1859-1866, semnalăm *Independența*, jurnal politic, comercial, literar, publicat în București de la 25 octombrie 1860 pînă în ianuarie 1862 și continuarea acestuia, cu titlul și mai explicit, *Independența română*, jurnal politic, comercial, literar, care a apărut de la 22 noiembrie 1862 pînă la 23 noiembrie 1863.

După domnia lui Cuza au fost editate periodice cu titluri identice sau similare, care aveau aceeași stare de spirit. Tot în București apare, din august 1866 pînă la 20 decembrie 1867, în limba română și germană ziarul *Independența română*. Foi cu același titlu ies la Buzău, în 1870, și la Iași, începînd din martie 1874. Le-a succedat *Independența națională*, la Ploiești, începînd de la 14 februarie 1877 — n.n.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 5/1973.

TOATE PREROGATIVELE UNUI STAT SUVERAN

Prof. univ. GEORGE MACOVESCU

În a doua jumătate a anului 1876, diplomația românească a întreprins o serie de noi acțiuni în ideea obținerii independenței pe calea recunoașterii neutralității absolute a țării. În acest scop, Ion Ghica și C. A. Rosetti au fost trimiși în țările din Europa Occidentală pentru a cunoaște atitudinea marilor puteri în problema garantării formale a neutralității României. La Paris, Ion Ghica a purtat o semnificativă convorbire cu ministrul de Externe al Franței. În discuția cu diplomatul român, ducele de Decazes arăta: „Ați devenit o națiune, ați știut să vă faceți necesari Europei și ea nu poate să nu vă menție și să nu vă garanteze existența. Nu puteți pieri decât odată cu distrugerea echilibrului european, ceea ce nu este admisibil, nici astăzi, nici mâine”. „De fapt — continua șeful diplomației franceze — sunteți independenți, aveți toate prerogativele unui stat suveran; înăuntrul fațetelor cum vreți și ce vreți, în afară încheiați tratate cu puterile Europei, aveți reprezentanți care sînt primiți întocmai ca reprezentanți ai unei puteri suverane, cu singura deosebire că la Anul nou nu sînt primiți în același rînd cu reprezentanții celorlalte state, o diferență neînsemnată care depinde de voi să o faceți să dispară prin oamenii ce ne veți trimite”.

În același timp, Nicolae Ionescu, în calitate de ministru al Afacerilor Străine, a transmis noi instrucțiuni agenților diplomației române la Berlin, Paris, Roma și Viena, în care le cerea să sondeze, cu tactul și discreția necesare, atitudinea guvernelor respective față de problema garantării neutralității țării noastre, în eventualitatea unui conflict armat „între una dintre puteri și Turcia”. La scurt interval de timp, agenții diplomației române acreditați în străinătate au primit sarcina să se intereseze oficial, în cadrul unei audiențe la ministrul de Externe al țării de reședință, despre soarta neutralității românești în cazul unui război între unele dintre puterile garante.

Eforturile diplomației române îndreptate în direcția găsirii unei soluții care să contribuie la obținerea independenței țării pe calea indirectă a garantării neutralității absolute, a întâmpinat obstacole dificile, în primul rînd rezerva marilor puteri cu privire la posibilitatea de a acorda României o garanție specială de neutralitate.

Conferința ambasadurilor puterilor europene — Turcia, Germania, Austria, Franța, Italia,

Anglia și Rusia — reunită la Constantinopol, în perioada decembrie 1876-ianuarie 1877, spre a convinge Poarta să accepte introducerea unor reforme în Bulgaria, Bosnia și Herțegovina, a oferit diplomației române un nou prilej în susținerea poziției de neutralitate a țării. În acest scop, Dimitrie Brătianu a fost trimis la Constantinopol cu instrucțiuni de a obține „o garanție specială” pentru neutralitatea „perpetuă” a României, ori, în caz de război, „o garanție specială pentru respectarea drepturilor, a neutralității și a integrității” țării. Conferința ambasadurilor a refuzat însă să ia în discuție cererile românești¹.

În convorbirea avută la 20 decembrie 1876/1 ianuarie 1877, de agentul diplomatic român la Constantinopol, generalul I. Ghica, cu ministrul Afacerilor Externe al Turciei, Savfet pașa, cu privire la neutralitatea României, sub garanția specială a puterilor Europei, precum și la cuprinsul notei transmise de Dimitrie Brătianu participanților la Conferința de la Constantinopol, șeful diplomației otomane a apreciat că „această notiță pare a insinua că principatele se găsesc în afara imperiului, că se bucură de o deplină independență, de o suveranitate desăvîrșită. Or, această teză nu este justă: pretențiile acestea sînt potrivnice tratatelor în ființă. Principatele sînt provincii ale imperiului din care ele fac parte integrantă. Ca atare, ele nu pot susține nici deschis, nici implicit, cauza independenței și suveranității lor”.

Ecuarea inițiativelor de a obține garantarea neutralității absolute a României în cadrul conferinței ambasadurilor de la Constantinopol, a determinat guvernul român să-și îndrepte preocupările sale spre găsirea altor soluții politico-diplomatice cu sorți de realizare în împlinirea dezideratului independenței de stat.

Care au fost principalele inițiative ale diplomației noastre în problema obținerii neutralității, sensul conducerii politicii externe românești în acele momente, precum și reacția produsă de poziția guvernului din București în sinul cabinetelor marilor puteri? Iată cîteva întrebări al căror răspuns se conturează în documentele pe care le reproducem în acest număr; textul acestora se publică după originalele aflate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe.

¹ Vezi în acest număr articolul: 1876. O misiune diplomatică românească la Constantinopol.

**EXCELENȚEI SALE
DOMNULUI N. IONESCU,
MINISTRU AL AFACERILOR
STRĂINE**

**AGENȚIA DIPLOMATICĂ
A ROMÂNIEI**
Nr. 236

Constantinopol, 25 noiembrie/
decembrie 1876

Confidențial

NEUTRALITATEA ROMÂNIEI
Intrevedere cu Excelența Sa Savfet
Pasa

DOMNULE MINISTRU,

Am onorarea de a vă informa că am avut recent o întrevedere cu Excelența sa Savfet Pasa, și că, în temeiul instrucțiunilor cuprinse în nota Excelenței Voastre cu data de 12/24 noiembrie, am luat ca în numele guvernului meu, de declarație, pe care el mi-a făcut-o în 7/19 c.r., prin care înalta Poartă se angajează să respecte neutralitatea României.

În această întrevedere l-am sesizat pe Domnul Ministru al Afacerilor Străine de chestiunea garanției speciale de care se face mențiune în telegrama Excelenței Voastre din 18/30 noiembrie.

Îată cu aproximație ceea ce l-am spus:

„Nici o țară nu suferă mai mult ca România din pricina evenimentelor al căror teatru este Orientul. Nu numai că ele au venit să-i tulbure liniștea, să-i oprească avântul și să strănosească vitorul în treburile ei, ci o și smulge din muncile ei pasnice, să o oblighe să pună pe picioare forța sa armată și să-și secătuiască resursele.

Situația se va înrăutăți dacă războiul izbucnește. Atunci, sau va slui la furtună, sau va slui ca teatru de luptă. Orice s-ar întâmpla, propria-i existență va fi în joc. În fine, ea va resimți mai mult ca orice țară, nenorocirile pe care le va dezvălta asupra sa criza orientală. Această înfruntare dezastruoasă și directă pe care o exercită și o vor exercita întotdeauna asupra României evenimentele de astăzi, ca și cele de mâine, se datorează îndeosebi a două cauze. În primul rând ea se datorează acestei poziții care face din această țară totuși un stat al Orientului, din teritoriul otoman o extindere pur fictivă. Ea o datorează apoi stipulărilor care situează acest Orient sub o garanție fără nici un efect, adică sub o garanție menită să o însele de fiecare dată când ea ar fi chemată să fie aplicată. Astfel, ce se va întâmpla? De fiecare dată când izbucnește tulburări în imperiu, de fiecare dată când se ridică proteste sau se iscă deosebiri de idei fie între Turcia și puteri, fie între înseși puterile, România resimte socurile și se vede dintr-o dată lovită în interesele cele mai vitale. Și tremură pentru existența sa în ziua în care le vede hotărâte să pună capăt certurilor lor prin mijlocirea armelor.

Fîind călea cea mare de acces către imperiu, ea știe și din istorie și din experiență, că teritoriul său va slui ca trecere și arenă la beligeranții. Această situație de neșorțat din toate punctele de vedere nu mai poate dura. Această țară are dreptul de a-și trăi viața. Ea nu are nici un interes moral sau material în Orient.

Chiar natura sa a așezat-o dincolo de marginile imperiului. Nu mai poate fi lăsată în voia evenimentelor și intrărilor politice care au loc în afara granițelor ei. Să vorbim acum despre garanție. Ceea ce se petrece sub ochii noștri dovedește cu prisosință că de ineficace și fictivă este această garanție a puterilor, atunci când este vorba de a face să treacă din domeniul teoriei la cel al practicii. Ea dispune de îndată de conflictele dintre puterile garante și Turcia devine serios. Cel garantat este atunci părăsit în voia soartei, și calea de acces spre Turcia dinspre nord, adică teritoriul nostru, este lăsat la discreția beligeranților. Interesul celor două state în cauză este de a închide și de a condamna pentru totdeauna această cale.

Pentru aceasta, nu este nevoie de a recurge la o nouă combinație. Trebuie să se rămână la ceea ce s-a făcut deja în cazuri asemănătoare. Voi cita spre exemplu Excelenței Voastre, Elveția și Belgia. Ele făceau obiectul poftei puterilor care le înfruntau și în caz de schimb, teritoriile lor slujeau de trecere beligeranților. Ce a făcut Europa care avea interesul de a le pune la adăpost de orice cucerire și de suferințele oricărei ocupații?

Ea le-a transformat în state neutre punându-le sub garanția sa. Iată ce trebuie făcut pentru România. Este timpul ca puterile să se convingă că ea este adevărată poartă a Orientului. Altfel vreme cît această poartă nu va fi ermetic închisă, nimic serios nu va fi făcut, totul va rămâne ca și în trecut lăsat la voia întâmplărilor. Pentru a atinge acest fel, nu există decât un mijloc mai practic decât pe care am indicat: a face din România un stat neutru și a pune această neutralitate sub garanția specială a imperiului [otoman - n.r.]. Unica posibilitate de salvare a țării mele se află, o repet, în această garanție.

Soluția în chestiune mai are ca aliat consacarea timpului. Totul o recomandă - deci atenției puterilor. Și cum glasul nostru nu poate pătrunde pînă în miezul conferinței care se va întruni la Constantinopol, înalta Poartă este cea care trebuie să profite de prilej pentru a pune această problemă pe tapet și a-și urmări rezolvarea.

Excelența Sa Savfet Pasa păru să mă asculte cu atenție. Recunoscu nu numai că garanția stipulată în Tratatul de la Paris era inefică, ci că făcînd din România o zonă neutră, este singurul mijloc de a apăra imperiul împotriva oricăruia atac dinspre nord. Totuși, adăugă că este o chestiune asupra căreia trebuie profund chibzuit și că are cursul de a avea în vedere viitorul și nu prezentul. „Nimic nu ne grăbește, că spuse el. Să ne gândim mai cu rînd la primejdiiile clipei de față. V-ați declarat neutralitatea. Fie. Dar dacă Rusia, în disprețul garanției Europei care vă acoperă într-o teritoriu d-voastră, vă veți opune trecerii ei? Și dacă ea v-ar cere permisiunea de a intra, i-ați acordat-o? Datoria d-voastră este de a respinge orice propunere de acest fel. Dacă ea pătrunde pe teritoriul d-voastră fără să-și fi dat seama de refuzul d-voastră sau fără să vă cereă consimțămîntul, sînteți obligați să-i rezistați prin orice mijloace ce vă stau în putere. Onorarea d-voastră o cere. Fiți siguri că Turcia și Europa vă vor fi recunoscătoare. Dacă vă hotărîți pentru rezistență, spuneți-ne-o. Atunci armata noastră va trece Dunărea. D-voastră ne-o veți

pune pe a d-voastră la dispoziție. Noi vă vom pune la dispoziție tot ce vă înseamnă. Ne vom sfătui asupra măsurilor de apărare cele mai eficace și vom duce campania împreună împotriva dușmanului nostru comun. Dacă însă, în ciuda tuturor așteptărilor, veți acționa într-alt fel, vă veți cădea. Veti pierde și simpatia și bunăvoința pe care vi le-au arătat puterile pînă în prezent.”

Nestînd care sînt intențiile guvernului meu în cazul celor două eventualități scoase la lumină de Savfet Pasa, l-am rămas în numele meu cele ce urmează:

„Să-mi permiteți Excelența Voastră de a-și supune în această chestiune aprecierile mele. Excelența Voastră nu are în vedere decît interesele turcești atunci cînd ne sfătuiește să luptăm umăr la umăr contra rușilor. Ea uită nu numai interesele românești, dar și starea reală a situației care ne este creată. Tratatul de la Paris a pus la poarta Orientului care dă spre noi fața paznică și, implicit, și România.

Din acest număr, dî sunt pe punctul de a se lua la hartă: celiții, pentru motive mai mult sau mai puțin plauzibile, părăsesc postul. Din toți cei puși să păzească lîesia în chestiune, cine rămîne? România, adică statul cel mai slab, copia părăsită a Europei! Și ce se cere acestei țărișoare? Să reziste! (...) Să facă campionul punctului de onoare al Europei, să devină un cîmp de masacrare și de distrugere, să ducă abnegația pînă la sacrificiul interesei sale. În fine să-și joace pe o singură carte viitorul și soarta! A voi aceasta, înseamnă a voi imposibilul. Aceasta mă îndeamnă, firește, să spun că în această situație nu se află linia de conduită pe care ne-o arată Excelența Voastră, căci rezistența noastră nu ar schimba-o cu nimic. Acest leac se află, o repet, în neutralizarea României și într-o garanție specială, care, dacă l-ar fi acordate în primele zile ale intrării conferinței, ar face să dispară pe dată toate eventualitățile de care s-a vorbit. Această chestiune a neutralității cu garanție este una dintre celea care nu suferă nici o amînare. Trebuie ca această conferință să se ocupe de ea și lăta la ea cu treburile Excelența Voastră să lucreze.”

Drept orice răspuns, Savfet Pasa îmi spuse că nu poate pentru moment să se pronunțe nici pentru, nici contra acestei chestiuni a garanției, și că se va gîndi.

Acesta este în esență. Domnule Ministru, raportați întrevederile pe care am avut-o cu Excelența Sa Savfet Pasa.

Îmi mai rămîne să răspund la un pasaj al notei confidențiale a Excelenței Voastre în legătură cu darea de seamă amănunțită pe care Ea o așteaptă din partea mea asupra întrevederilor mele cu Excelența Sa Savfet Pasa, referitoare la neutralitatea României. Telegrama pe care le-am trimis Excelenței Voastre în această chestiune conține tot ceea ce am discutat între noi. Intrevederile noastre au fost foarte scurte pe motivul că Savfet Pasa era în consiliu de ambele părți cînd l-am văzut în această chestiune.

Vă rog să primiți, Domnule Ministru, asigurarea repetată a înaltei mele considerațiuni.

GENERAL GHICA

II

[Instrucțiuni date lui D. Brătianu, trimis special al guvernului român la Constantinopol]

București, 26 noiembrie/
8 decembrie 1876

1. Guvernul României, consecvent cu demersurile făcute până acum lângă puterile garante, vine și cere de la conferința consacrației stațiunii politice la România prin o garanție specială pentru neutralitatea ei perpetuă.

2. În eventualitatea unui reșed dintr-o parte a puterilor garante cu Poarta cerem ca celelalte puteri garante să indice României linia sa de purtare, dându-i o garanție specială pentru respectarea drepturilor, a neutralității și a integrității.

III

EXCELENȚEI SAIE
DOMNULUI IONESCULUI
MINISTRUL AFĂCERILOR
STRAINE

AGENȚIA DIPLOMATICĂ A
ROMÂNIEI
Nr. 243

Constantinopol, 6/18 decembrie 1876
Confidențial

DOMNULE MINISTRU,

Am avut onoarea, prin diferite telegrame cifrate (28 noiembrie/10 decembrie, nr. 1874 - 2/14 decembrie, nr. 2379 și 2447 - 3/15 decembrie, nr. 2635) de a informa pe Excelența Voastră asupra rezultatului întrevierilor mele cu domniile plenipotențiarilor francezi, englezi și italieni în legătură cu o garanție specială de neutralitate de obținut în favoarea României. Lordul Salisbury, pe care nu l-am putut întâlni decât foarte recent, s-a arătat nu mai puțin explicit decât colegul său Sir Henry Elliot. Mă grăbesc, conform telegramelor mele cifrate din 5/17 curent, nr. 2994, de a comunica Excelenței Voastre rezumatul, pe cât de exact posibil, al ideilor expuse în fața mea de domnul delegat special al Foreign-Office-ului pe lângă conferință.

„Chestiunea neutralității României — mi-a spus Lordul Salisbury — prezintă fără îndoială părți avuțioase. Însă a o ridica acum, la ceasul când Europa încearcă un suprem efort pentru a menține pacea pe baza tratatelor existente, ar fi să se introducă germele unei noi complicații, să se provoace dezbatere supărătoare, să se agraveze o situație deja plină de dificultăți și să se conducă la un eșec aproape sigur opera conferinței. A cere declararea României ca stat neutru, o garanție europeană specială, înseamnă a cere modificarea pactului internațional din 1856 în ceea ce privește reglementarea de către ei a condițiilor politice a Principatelor Dunărene. Or, este puțin probabil ca puterile să consimtă la primirea și patronarea unei cereri de acest fel. Dacă Tratatul de la Paris a suferit de pe acum dureroase încălcări în multe din părțile lui, cel puțin rămâne intact în acele stipulări ale sale care au organizat în Orient un nou drept public european, pe respectarea cărui puterile par să pună cel mai înalt preț.

Aceasta în ceea ce privește teoria. Să trecem la practică.

Oare inovația propusă ar constitui ea un progres serios, ar aduce ea o îmbunătățire reală? Garanția generală stabilită prin instrumentul din 1856 nu este, se spune, decât fictivă. Fie. Însă, luând în considerație criza actuală, o garanție specială acordată României ar fi deci mai eficace? Singurul mijloc de a o face să aibă un rezultat util ar fi angajamentul contractat de către puterile garante de a trata puterile de garanție, de a considera orice abatere de la acest tratat sau orice încălcare a neutralității României drept un casus belli. Așa este cazul pentru Belgia și pentru Elveția. Se va admite oare ca condiția României să fie identică sau numai asemănătoare cu a celor două state? Nimic nu autoriză o asimilare.

Datorită poziției lor geografice — neluând în seamă decât aspect al chestiunii — Belgia și Elveția se află în apropierea țărilor garante, și pot fi cu ușurință acoperite împotriva unei demonstrații amenințătoare, sau rapid ajutate împotriva unui atac efectiv, în vreme ce România, îndepărtată cum este de majoritatea puterilor a căror garanție o caută, nu ar putea să le adreseze la timp strigătul său de alarmă. Măsurile europene luate față de ea nu ar aduce roade, deoarece nici un ajutor nu ar fi îndejuns de prompt pentru a o salva de la un dezastru. Or, dacă nu este de sperat ca o garanție specială în favoarea României să poată fi sancționată prin clauza de casus belli, și că prin urmare această garanție să fie condamnată a rămâne literă moartă, este oare probabil ca Europa să fie dispusă a întreprinde o treabă a cărei zadărnice ar înțelege-o dinainte? Motive asemănătoare fără îndoială au împiedicat ca garanția acordată în 1856 Imperiului otoman să fie completată, din partea puterilor garante, prin sancțiunea de casus belli. De aci și caracterul atât de precar al inviolabilității teritoriului turc.

Neorocirea României vrea ca ea să fie calea cea mai directă care duce în Turcia. Combinațiile diplomatice cele mai abile care ar tinde să închidă această cale ar rămâne zadarnice, de îndată ce o putere ar fi interesată să le uite, sau hotărâtă să le încalece. Dreptul ar cădea în fața forței, care ar deveni atunci mai mult ca nicodată supremul argument.

Făceti să crească resursele D-voastră — a spus în încheiere interlocutorul meu. Trageți cât mai mult folos din sacrificiile pe care vi le impunete. Întăriți-vă, puneți-vă în măsură de a vă opune prin voi înșivă, nu prin o barieră de netrecut (România nu poate spera atât de sus), ci printr-un obstacol serios în fața primejdiiilor de care vă temeți, și Europa se va interesa de cauza D-voastră în funcție de eforturile D-voastră”.

Acesta este, Domnule Ministru, limbajul pe care mi l-a ținut Lordul Salisbury. Este de la sine înțeles că nu am lăsat fără răspuns raționamentele Domniei Sale. Am încercat să demonstrez că garanția specială de creat, ar avea, orice s-ar spune, mai multă eficacitate decât garanția sub care trăim noi și care ne pune actualmente în primejdie. România, declarată țară neutră, ar înceta, ipso

facto, să figureze ca parte integrantă a Imperiului otoman și s-ar vedea definitiv detașată de Orient. Prin urmare, orice pretext pretins real și în aparență legal ar fi ușor obținut de la puterile care nu sînt în bună înțelegere cu Turcia pentru a traversa și ocupa România, de a o ocupa drept gaj; cu ușurință dezbaterea s-ar transforma în război. Ceea ce se face altă dată precară și periculoasă poziția României este principiul care o înglobează în Imperiul otoman. A suprima acest principiu, din care decurg majoritatea nenorocirilor situației, înseamnă a oferi în același moment siguranță Europei, deoarece această însemnă a reduce riscurile unui război în Orient, și a stabili fundamentul principal al unei păci trainice.

Di. delegat special al Angliei îmi răspunde ca argumente: fără a ține seama de unul din elementele esențiale ale chestiunii — forța. Puterea pe care un interes ar îndemna o spre și împotriva Turciei, nu ar sovi, în disprețul dreptului nou pe care l-ar învoca România, să violeze teritoriul român pentru a-și croi o trecere. Care ar fi, în acest caz, valoarea practică a garanției? Lordul Salisbury fiind solicitat de alte griji, convorbirea noastră s-a oprit aci.

Rog pe Excelența Voastră să binevoiască a primi asigurarea înaltei mele considerații.

GENERAL GHICA

IV

[MINISTRUL DE EXTERNE CĂTRE
AGENTUL DIPLOMATIC
ROMÂN DE LA ROMA]

București, 7/19 decembrie 1876

Sîntem fericiți văzând cum Italia merge alături de puterile occidentale, în deosebite chestiunile ce ne privesc. Cum presupun că domnul Melgari a și dat ministrului său la Constantinopol instrucțiunile făgăduite, în sprijinul chestiunii neutralității garantate a României, vă rog să exprimați guvernului italian toată recunoștința noastră pentru binevoitorul său sprijin în această chestiune, de cea mai mare importanță pentru noi.

Trimiteți-mi ziarele care vorbesc despre chestiuni în legătură cu afacerea noastră.

N. IONESCU

V

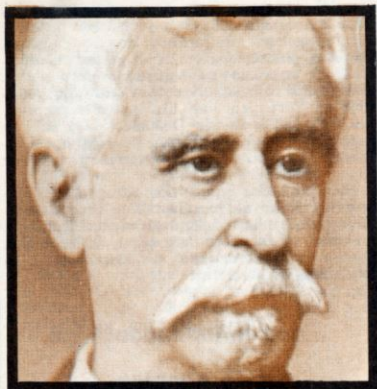
[AGENTUL DIPLOMATIC
ROMÂN DIN PARIS CĂTRE
MINISTRUL DE EXTERNE]

Paris, 11/23 decembrie 1876

Am vorbit cu Decazes despre neutralitatea noastră. Mi-a spus că nu știu cînd și sub ce formă va fi tratată această chestiune la conferință. Menținerea păcii preocupă astăzi exclusiv pe toată lumea; această chestiune absoarbe toată vremea plenipotențiarilor. Am fost la ambasadorul Angliei; nu a primit instrucțiuni în această privință. Anglia, mi-a spus el dorește să vă păstrăm neutralitatea, dar nu vi-o poate garanta în chip efectiv. Trebuie să așteptați pentru această cauză mai ale puterile vecine; amănunte prin scrisoare.

SENDEA

(Continuare în p. 14)

1876: O MISIUNE DIPLOMATICĂ ROMÂNEASCĂ LA CONSTANTINOPOL

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU,
MIHAIL E. IONESCU

La 28 noiembrie 1876¹, Dimitrie Brătianu, fratele premierului român, sosea în capitala Imperiului otoman, Constantinopol, în misiune oficială. Instrucțiunile pe care le avea erau astfel redate de domnitorul Carol I, în Memoriile sale: „România cere Conferinței recunoașterea neutralității sale; ea așteaptă ca, în caz de izbucnire a războiului între una din puterile garante și Turcia, celelalte puteri să-i prescrie atitudinea și să asigure respectarea neutralității și a drepturilor sale”. În afară de aceasta urmau să fie făcute demersuri pentru ca autoritatea României să se extindă asupra întregii Delte a Dunării.

Neutralitate perpetuă...

Conținutul și sensul misiunii lui Dimitrie Brătianu pot fi desprinse prin relevarea ci-

¹ Toate datele sînt în stil vechi. În imagini: Dimitrie Brătianu și Midhat-pașa (dreapta).

² La 6 noiembrie 1876, Turcia a acceptat întrunirea unei conferințe a ambasadurilor marilor puteri europene, la Constantinopol, în scopul reglementării pașnice a problemei orientale.

torva evenimente. La 5 noiembrie 1876, generalul Ignatiev, ambasadorul rus la Poartă, comunică premierului român Ion C. Brătianu că a trimis la București un consilier personal, cu împuterniciri depline „ca să se înțeleagă cu Excelența Voastră asupra eventualităților prevăzute și să încheie convenția militară, pe care am admis-o în principiu”. Contele Nelidov, trimisul ambasadorului Ignatiev, a sosit la București la 16 noiembrie; în Capitală a venit, în același timp, și un reprezentant al guvernului otoman, gata și el să negocieze o colaborare a României cu Turcia, într-un eventual război, împotriva Rusiei.

A doua zi proiectul unei convenții, asupra trecerii trupelor ruse prin România, discutat de Ion C. Brătianu și Nelidov, a fost prezentat lui Carol care declara „că o asemenea învoială, în caz cînd va fi necesită de starea lucrurilor, trebuie neapărat să capete forma unui tratat și să fie considerată ca un document politic”. Rațiunea era de a obține o recunoaștere a individualității politice a

României, o garanție de respectare a integrității sale teritoriale și, în același timp, de a păstra libertatea de acțiune a politicii românești în viitor; intervenția marilor puteri sau rezultatele Conferinței de la Constantinopol puteau schimba oricând datele situației internaționale.

La 29 noiembrie s-a deschis la Constantinopol Conferința ambasadurilor marilor puteri europene care urma să discute relațiile Turciei cu Serbia, Muntenegru, Bosnia și Herțegovina și reformele necesare de introdus în Imperiul otoman în favoarea populațiilor de credință creștină.

Pentru a contracara orice pretext de intervenție a marilor puteri în afacerile sale interne, pe care le considera valabile și pentru țările din Balcani, la 11 decembrie 1876, Turcia a promulgat o Constituție care garanta tuturor sușilor imperiului egalitate, indiferent de credința religioasă și de naționalitate și, totodată, preconiza o serie de reforme menite să modernizeze, după modelul occidental, statul otoman. Cîteva stipulații ale acestei Constituții au fost socotite la București ca tinzînd să prejudicieze grav statutul internațional al României¹. Protestele românești au fost vehemente, dar Poarta a perseverat în atitudinea sa, cu toate că a făcut unele încercări să liniștească guvernul român.

În atari împrejurări, D. Brătianu a încercat să îndeplinească prima dintre instrucțiunile primite. La 15 decembrie el a prezentat membrilor conferinței și marelui vizir Midhat-pașa o **Notă în sprîjinul cererii de neutralitate adresată de România Conferinței europene reunite la Constantinopol**. Acest document arăta că „prin Tratatul de la Paris [din 1856 — n.a.] și convențiile care au urmat, marile puteri au sancționat din nou drepturile suverane ale românilor, recunoscînd în mod solemn Capitulațiile încheiate de domnitorii lor cu sultanii otomani”; continua prin o scurtă înfățișare a progreselor înregistrate de poporul român în toate domeniile, în anii de după Unire. Semnificativ este faptul că în enumerarea realizărilor, printre care reînnoirea administrației, repartitia și percepția impozitelor, instrucția primară obligatorie și gratuită, construcțiile de căi ferate și de șosele etc., se amintea: „forțele lor [ale românilor — n.a.] materiale n-au fost, de asemenea, neglijate. Ei pot pune pe picior de război, în decurs de cîteva zile, 60 000 militari din trupele regulate, bine instruiți, dotați cu 210 tunuri, din care 150 de construcție Krupp și un număr egal de trupe teritoriale sau jandarmerie călare ori pedestră”.

Pornind de la premisa că „convențiile și tratatele existente nu-i garantează [României — n.a.] decât drepturile sale vis-à-vis de Sublima Poartă și garanția colectivă acordată ei și

Turciei nu-i va servi la nimic atunci cînd ultima se va găsi în război cu altă putere”, România cere conferinței de a „consacra statutul politic al României, garantînd de o manieră specială neutralitatea perpetuă a teritoriului român”, iar în cazul unui conflict al Porții cu una din puterile garante, celelalte „să-i acorde [României — n.a.] o garanție specială că drepturile sale, neutralitatea ei și integritatea teritoriului său vor fi respectate”.

Plenipotențiarul puterilor europene au răspuns că ei nu au mandat să rezolve cererea guvernului român și că „dealtminteri România nu este un stat în întregime independent pentru ca ea să poată fi declarată neutră în felul Belgiei și Elveției”.

...sau independență pe cale pașnică

Dimitrie Brătianu a întreprins un nou demers, avînd ca obiectiv obținerea independenței depline a țării. De data aceasta partenerul de discuție a fost exclusiv guvernul otoman — mai precis, marele vizir, Midhat-pașa, și ministrul de Externe, Savfet pașa — cărora le-a înmînat o notă ce includea cererea, argumentată bogat, de a se recunoaște independența României. Publicat pentru prima dată, în 1943, de generalul Radu R. Rosetti, acest document a fost socotit eronat drept „cererea ce a adresat Brătianu direct membrilor conferinței”. Nota amintea eșecul demersului făcut anterior la conferința amintită în legătură cu neutralitatea garantată.

Documentul continua cu o demonstrație amplă a necesității de a se acorda României neatintrarea, socotită a fi pentru Turcia un simplu act diplomatic pentru că: „România este deja independentă. Ei nu-i lipsește decît o pură formalitate, recunoașterea independenței sale de Sublima Poartă, pentru ca Europa s-o trateze ca un stat independent”. Această formalitate fiind îndeplinită, se spunea în notă, neutralitatea perpetuă a României, după exemplul Belgiei și Elveției, putea fi garantată de puterile europene. Chiar fără o asemenea garanție general europeană, „independența României ar avea o importanță imensă” pentru Turcia. Se dezvoltă apoi teza că „supremația [...] nominală a Sublimei Porți asupra României” îi îngreunează acesteia din urmă dezvoltarea internă rapidă și o pune în imposibilitate ca, prevalîndu-se de neutralitate, să opună o rezistență serioasă oricărui inamic agresor. Mai mult, suzeranitatea nu aduce Turciei nici un folos, mai ales în timp de război. Independența „cu consimțămîntul Porții” ar elimina posibilitatea ca obținerea ei „în alte condiții” să fie un „sîmbure de ostilitate” și, în consecință, „o cauză de slăbiciune și pentru România și pentru Turcia”.

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1977.

Nota relevă că „independența României se impune conștiinței publice din toate țările”. În consecință, Turcia, „în înțelegere cu Cabinetul de la București să recunoască prima vult de independență care-l vor da Cămelele române. Independența României trebuie să fie opera sa”.

În cazul în care neutralitatea nu va fi garantată de puterile europene în timp util după declararea independenței, documentul preconizează formula încheierii unui tratat de alianță între Turcia și România. În sfârșit, se pune accent pe cîteva din reperculsiunile materiale și morale favorabile, pe care înfăptuirea unui asemenea act le va avea în înfrîngerea Imperiului otoman și asupra imaginii Turciei în Europa, adresîndu-se diriguitorilor din Constantinopol îndemnul de „a se traduce în fapt, fără ezitare, prompt, o idee fecundă în mari rezultate”.

* * *

La 18 ianuarie 1877, guvernul român constata că, date fiind interesele sale particulare, Germania nu era dispusă să sprijine cererile de mai sus ale României. În consecință, premierul român a dat instrucțiuni pentru întreruperea acțiunii pe această direcție. La 19 ianuarie 1877, Dimitrie Brătianu a cerut totuși o continuare a ei energică, deoarece la Constantinopol constata că „lucrul pare să facă progres”, îndemnînd guvernul din București să obțină măcar, „dacă este posibil”, promisiunea „că Germania cel puțin nu se va opune”. După răspunsul negativ al premierului român, el a continuat totuși demersurile, transmițînd la București că înregistra progrese și insista în mod deosebit pentru acțiuni diplomatice subsidiare în alte capitale europene. Misiunea lui D. Brătianu a luat sfîrșit cîteva zile mai tîrziu, la 28 ianuarie 1877.

Care sînt explicațiile istorice ale acestei acțiuni diplomatice românești?

Două interpretări ale demersurilor lui Brătianu la Constantinopol par plauzibile:

1) O tentativă de ultim ceas a unor cercuri politice românești reprezentate prin N. Ionescu (ministru al Afacerilor Străine în perioada respectivă, care a demisionat brusc și în aparență nemotivat după eșecul tentativei), liberal-moderat și D.A. Sturdza, și Ion Ghica, junimistul P. P. Carp, Em. Costache Epureanu, N. Blaremburg ș.a. care au avut o vie reacție negativă față de venirea contelui Nelidov la București și de proiectata încheiere a convenției cu Rusia.

Refuzul conferinței de a garanta neutralitatea României și, deci, de a recunoaște de facto independența țării l-a determinat pe Dimitrie Brătianu să încerce dobîndirea independenței cu consimțămîntul Turciei. Așa cum va scrie el în vara anului 1877, în broșura **O datorie de conștiință către țara mea**, „chiar oamenii de stat ai Turciei, în mare parte, începuseră a o considera [independența — n.a.] ca o necesitate de la care nu se mai puteau sustrage”.

2) Utilizarea de către cercurile politice românești, favorabile colaborării cu Rusia, a misiunii lui D. Brătianu ca un factor de presiune asupra guvernului de la Petersburg, pentru a dobîndi condiții echitabile în cadrul unui tratat politic între doi parteneri egali. Demersurile la Constantinopol au fost suspendate atunci cînd la București s-a considerat că D. Brătianu se angajase prea mult în convorbirile purtate cu oficialitățile otomane, cînd Conferința de la Constantinopol înregistrase un eșec și cînd Poarta nu renunța la stipulațiile privind România din Constituția abia promulgată. Linia politică urmată cu fermitate la București era astfel rezumată de Carol I la 8 ianuarie 1877: „A încheia o convenție militară cu Rusia și, de va fi nevoie, a ne bate cu rușii contra turcilor. Convențiunea e gata și trebuie numai iscălită”.

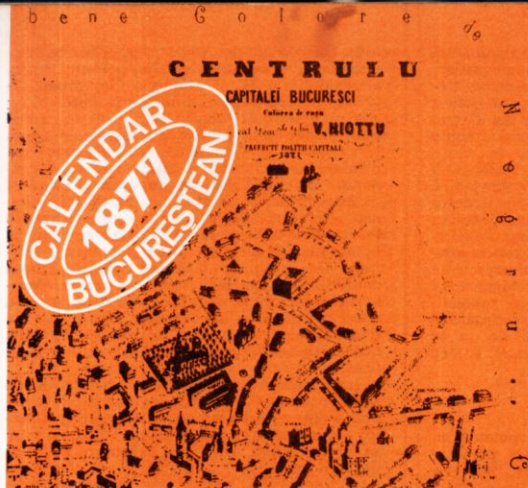
Interpretarea din urmă se bizuie și pe faptul că opinia publică românească întrevădea clar necesitatea cuceririi pe calea armelor a neatrînării depline de stat. Așa cum avea să noteze chiar Dimitrie Brătianu, războiul de independență „ne-a dat nouă ocaziunea de-a deveni noi înșine, un factor puternic al completei noastre emancipări și de-a o face nepieritoare sigilînd-o cu singele nostru”.

clio anunță Sigiliul de la Voivozi

La Voivozi, în străvechea țară a Bihorului, cercetările arheologice din 1976 au scos la iveală un mic sigiliu de plumb, cu două fațete. Rotund, cu un diametru de circa 18 mm, el are pe prima fațetă o cruce înscrisă într-un scut triunghiular, iar pe cealaltă — litera W. Nu e unul dintre sigiliile obișnuite, cu care se întăreau documentele medievale, ci unul aparținînd unei categorii speciale, folosite la marcarea tesăturilor provenite din Occidentul secolului XIV. Asemenea sigilii dovedeau, potrivit normelor medievale, că autoritățile competente verificaseră calitatea produsului, consimțind la comercializarea lui. Numai pîrînd acest însemn, tesăturile puteau fi vîndute. Într-ucât documentele noastre medievale menționează importul de postavuri mai ales din Țările de Jos, socotim plauzibilă presupunerea — care urmează a fi verificată prin studii comparative — că sigiliul respectiv aparține unui centru producător de tesături din Flandra sau Olanda.

Constatarea prezintă interes pentru istoria veacului XIV, cînd satul Voivozi s-a aflat în zona de intensă influență politică și culturală a familiei Drăgoșeștiilor din Maramureș. Sigiliul descoperit acolo atestă, odată în plus, prezența țărilor române în aria comerțului european de tesături, pentru care există, de altminteri, nenumărate dovezi scrise și chiar unele fragmente de stofe, păstrate în muzeele noastre.

Victor ESKENASY

Demiterea lui Midhat-paşa şi confuzia din cafeneaua Brenner

BEATRICE MARINESCU,
ŞERBAN RĂDULESCU-ZONER

În ianuarie 1877, viaţa politică a Bucureştilor, ca şi a întregii ţări, a fost dominată de reacţia opiniei publice împotriva Constituţiei otomane, promulgată la sfârşitul anului 1876, care considera România drept parte integrantă a Imperiului otoman. Cronică bucureşteană a vremii consemnează furtunoase dezbateri parlamentare, virulente articole de presă, o vie activitate diplomatică a guvernului, întruniri de protest, toate acestea indicând momentul apropiatei proclamări a independenţei absolute de stat a României.

Indignarea generală a opiniei publice româneşti provocată de prevederile Constituţiei otomane — sfidare a vechilor Capitulaţii¹ — continuă să se manifeste şi în cursul lunii februarie. Totodată, atenţia cercurilor politice din Capitală a fost reţinută de evenimentele de pe malurile Bosforului: marele vizir Midhat-paşa — autorul „celebrei” Constituţii — a fost înlăturat; în capitala otomană urmau să se deschidă, în curând, tratativele de pace cu Serbia şi Muntenegru. Care va fi poziţia Rusiei ţariste şi a celorlalte mari puteri faţă de noul curs al „chestiunii orientale”? Ce atitudine trebuie să adopte România? Iată întrebări ce se dezbăteau cu asiduitate în cercurile politice din Bucureşti. Să răsfoim deci în continuare presa bucureşteană a anului 1877.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1975.

Februarie 1877

● 23 IANUARIE/4 FEBRUARIE (ORA 12):

şedinţă a adunării generale a Societăţii Transilvania în amfiteatrul anului I al Facultăţii de litere; înfiinţată în anul 1867 din iniţiativa lui Al. Papiu-Ilarian, August Treboniu-Laurian şi Florian Aaron, societatea îşi propusese ca scop „stringerea legăturilor de frăţe între junimea studioasă din toate părţile României”; de-a lungul anilor ea a desfăşurat o intensă activitate culturală şi politică în sprijinul realizării unirii tuturor românilor şi obţinerii independenţei; reapare ziarul *Pressa*, organ al partidului conservator de centru; din comitetul de redacţie fac parte D.P. Vioreanu, C. Esarcu şi G.G. Meitani, ultimul fiind şi proprietar (conducătorul de fapt al ziarului era V. Boerescu); se anunţă apariţia *Istoriei arheologice* a lui Alexandru Odobescu, lucrare deschizătoare de drumuri pentru tinăra arheologie românească.

● 26 IANUARIE/7 FEBRUARIE:

presa anunţă înlăturarea Marelui vizir, Midhat-paşa de la putere şi înlocuirea acestuia cu Edhem-paşa, fost ambasador al Turciei la Berlin.

● 27 IANUARIE/8 FEBRUARIE:

remanierarea guvernului prezidat de I. C. Brătianu; primul ministru preia şi portofoliul Ministerului de Interne, în locul lui G. Vernescu; la Finanţe, revine D. A. Sturdza, la insistenţele primului ministru, pentru a se împiedica astfel răsturnarea cabinetului printr-un vot de blam al Senatului; Sturdza acceptă, sperând să zădărnicească politica susţinută de liberalii radicali, de apropiere a României faţă de Rusia; mai intră în guvern I. Docan (Lucrări Publice) şi I. Câmpineanu (Justiţie), ceilalţi membri ai cabinetului îşi păstrează vechile portofolii.

● 28 IANUARIE/9 FEBRUARIE:

din cauza situației financiare deficitare, Camera Deputaților suprimă subvențiile acordate orașelor București și Iași pentru întreținerea drumurilor naționale care traversează aceste orașe; întorcându-se în Capitală a lui D. Brătianu, trimisul guvernului român la Conferința reprezentanților marilor puteri de la Constantinopol¹; misiunea sa nu este înclinată de succes.

● 1/13 FEBRUARIE (ORA 19):

Bonifaciu Florescu (fiul natural al lui Nicolae Bălcescu) redeschide Cursul de istorie modernă la Universitate; prima lecție din ciclul *Filozofii secolului al 18-lea* are titlul *Diferența spiritului secolului al 18-lea și secolului nostru*; conferințiarul întreținuse legături cu Hristo Botev și alți membri ai emigrației revoluționare bulgare, stabiliți în România; emigranți bulgari, Ivan Vazov și Ștefan Stambulov, viitor prim-ministru, locuiesc în iarnă lui 1877 la hanul Steriadi.

● 3/15 FEBRUARIE:

primul ministru I. C. Brătianu cere domnitorului Carol I semnarea decretului de dizolvare a Senatului, care face opoziție politicii interne și externe a guvernului, împotriva lui, între altele, unei eventuale alianțe cu Rusia; presa anunță ieșirea de sub tipar a broșurii lui Ion Ghica *O cugetare politică*, pusă în vânzare la Librăria Danieopolu; studiul pledează pentru menținerea neutralității României în eventualitatea unui conflict militar ruso-turc.

● 5/17 FEBRUARIE:

În drum spre Constantinopol, delegații Serbiei — Cristici și Motici — la negocierile de pace cu Turcia, trec prin București, fiind găzduiți la „Grand Hotel du Boulevard”; Stephen Lakeman (Mazar-pașa,

ofițer englez în slujba turcilor la București²) publică în ziarul *Românul* articolul *Armata teritorială față cu resursele țării*.

● 6/18 FEBRUARIE:

studenții Universității din București sînt convocați la cazarma jandarmilor pedestri pentru exerciții militare: „Văd încă în capul flancului drept silueta înaltă a doctorului C. Istrati, pe atunci doctorand în medicină” — notează C. Bacalbașa, de asemenea participant; Istrati — viitorul savant român — a făcut parte dintre studenții socialiști, întemeietori, la 1/13 ianuarie 1875, ai Societății studenților mediciniști din București.

Journal de Bucarest începe să publice *Dépêches inédites du Chevalier de Gentz aux Hospodars de Valachie, pour servir à l'histoire de la politique européenne (1813-1828)*, („Depeșe inedite ale cavalerului de Gentz către domniile Țării Românești, pentru a servi istoriei politicii europene”); documentele apăruseră la Paris în Editura Plon, 1877, sub îngrijirea contelui Prokesch-Osten, fiul ambasadorului Austriei la Constantinopol în perioada realizării uniunii principatelor; cavalerul de Gentz³ fusese confidentul prințului Metternich și secretarul Congresului de la Viena (1814-1815); depeșele conțin știri și comentarii asupra situației internaționale; prezența în Capitală a italianului M. Canini, fondatorul *Ligii pentru eliberarea Peninsulei Balcanice*, al cărei președinte de onoare este Garibaldi; în cadrul unor adunări organizate în principale orașe ale Europei, Canini a făcut apel la o alianță eliberatoare a românilor cu sîrbi, bulgarii și grecii.

● 8/20 FEBRUARIE:

Comitetul pentru ridicarea monumentului lui I. Eliade-Rădulescu deschide o nouă listă de subscripție pentru acoperirea cheltuielilor; executarea statuii, din marmură de Carrara, a fost încredințată sculptorului Ettore Ferrari,

din Roma (statuia va fi dezvelită în anul 1879).

● 9/21 FEBRUARIE:

ziarul conservator *Timpul* atacă pe C. A. Rosetti, susținând că acesta ar avea legături cu cercurile socialiste internaționale, și ar contribui, împreună cu familia sa, la răspîndirea ideilor socialiste în România; articole cu un conținut asemănător apar și în numerele din 22 februarie/6 martie și 23 februarie/7 martie.

● 11/23 FEBRUARIE:

sub titlul *Midhat-pașa la București*, ziarul *Timpul* publică întîmplarea hazlie precăută la cafeneaua Brenner, cînd proprietarul unui debit de tutun de pe Calea Moșilor, numit Ichim Agop, este confundat de cei prezenți în local cu Midhat-pașa și întîmpinat cu vădită antipatie.

● 13/25 FEBRUARIE:

ziarele continuă să comenteze cauzele înlăturării de la putere a vizirului Midhat-pașa; conform telegramelor de presă publicate în *Românul*, *Unirea democratică*, *Journal de Bucarest*, acesta ar fi fost acuzat de complot împotriva lui Abdul-Hamid II, cu scopul readucerii la tron a fostului sultan Murad V; *Unirea democratică* începe să publice în mai multe numere articolul lui Robin Jacquemyns *Dreptul internațional și chestiunea Orientului*, în care analizează criza din sud-estul Europei din momentul încheierii armistițiului dintre Turcia pe de o parte și Serbia și Muntenegru, pe de alta (octombrie 1876).

● 15/27 FEBRUARIE:

conform telegramelor ministrului de Externe român către I. Bălăceanu, agentul diplomatic al României la Viena, în cercurile guvernamentale bucureștene nu se prevede izbucnirea imediată a unui război ruso-turc; după atitudinea baronului Stuart, agentul diplomatic rus la București, se deduce că și Rusia ar dori menținerea păcii.

¹ — Vezi *Magazin Istorie*, nr. 12/1976; 41/1973; 3/1976.

CRONICI ÎN PIATRĂ ALE INDEPENDENȚEI

Înceleștarea de pe ape

Dr. FLORIAN TUCĂ

În șirul monumentelor ridicate în cinstea eroilor Independenței se numără și cel de la kilometrul șase de pe Brațul Măcinului, ce amintește de izbida navală, dobândită de marinarii români și ruși care prin acțiuni îndrăznețe au scufundat monitorul „Duba Seifry”. Pe piatra memorială, ridicată în 1958, putem citi că, „În acest loc, în noaptea de 7-8 iunie 1877 flota română-rusă a scufundat monitorul turc „Duba Seifry”. Glorie eroilor marinarii români și ruși care au luptat împotriva turelilor, pentru independența națională a României...”.

O altă înfruntare maritimă, de la începutul lunii noiembrie, dintre monitorul turcesc „Podgorița” și bateria românească „Perseverența” o evocă obeliscul înălțat la Ciuperceni Noi, județul Dolj. Cu anihilarea „Podgoriței” a fost însărcinat maiorul Dimitrie Maican, din Flotila română de Dunăre, ajutat de locotenentul Peticari și de sublocotenentii Mardare și Mănescu. Bateria „Perseverența” a reușit — la cea de-a 77-a lovitură — să scufunde nava otomană. „După înțetarea focului — preciza o relatare a acestei lupte — se văzu monitorul scufundat, zărindu-se numai cazemata și coșurile deasupra apei; dacă apa ar fi fost mai adâncă, s-ar fi scufundat de tot”.

Inscripția de pe monument rememorează faptele de atunci cu aceste cuvinte: „În memoria fericitului succes de la 7 noiembrie 1877, cînd bateria „Perseverența” comandată de maiorul D. Maican, comandantul bateriilor de coastă, cu trei mortiere de 150 mm, comandate de locotenentul Peticari, sublocotenentul Mardare și sublocotenentul Mănescu C. [...] au scufundat monitorul turc „Podgorița”, remorcherul „Socrate” și două șlepurii...”.

TOATE PREROGATIVELE UNUI STAT SUVERAN

(Urmare din p. 8)

VI

LĂGĂNTUL DIPLOMATIC ROMÂN DIN BERLIN
CĂTRE MINISTERUL DE EXTERNE
Berlin, 12/24 decembrie 1876

DOMNULE MINISTRU,

Principele de Bismarck, de la care solicitasem o audiență, înștiințându-mă prin nota verbală că „cu părere de rău nu sînt poate concede plăcerea a mă primi din cauza gravelor ocupațiuni parlamentare”, am comunicat consideratîndu-mă în telegrama Domniei Voastre cifrată cu nr. 812 din 8/10 decembrie Excelenței Sale domnului de Bülow — care m-a asigurat că guvernul german abia începea în sentimente de sinceră afecțiune pentru România și e totdeauna gata a apăra, în limitele posibilului, drepturile și interesele noastre. În clipa care atinge de cerțiunile formulate în memoriul din 15 iunie a.c., domnul secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine al guvernului german a zis că nu va intra în se înțelegere asupra acestui punct cu principele Bismarck; prevede însă că nu va putea face să se bucurăm de sprijinul guvernului german decât numai dacă pretențiunile noastre nu vor fi de natură a agrava conflictul oriental. Cîi pentru sancțiunea neutralității noastre, domnul de Bülow a repetat, că guvernul german, de parte de a contesta drepturile noastre și utilitatea neutralizării României în sensul neutralității Belgiei etc., declară că nu ne poate promite un sprijin energetic în afacerea neutralității noastre, urmînd a se lua, în cazul unei complicațiuni mai serioase a conflictului oriental, măsurile ce le va dicta viitoare constelațiune politică [...].

În privința utilității alianței cu Rusia, sînt în pozițiune a cita și părerea unui ilustru publicist, Heinrich Treitschke care, într-un articol din *Preussischer Jahrbücher*, reproduc în *National Zeitung*, nr. 599, se exprimă că România va dobîndi, poate, din alianța cu Rusia absoluta sa independență.

Primiți, Domnule Ministru, încredințarea profundului meu respect.

Agent A. DEGRE

VII

AGENȚIA DIPLOMATICĂ A ROMÂNIEI
Nr. 251

Constantinopol, 22 decembrie 1876/3 ianuarie 1877
Convoierie cu Savet Pasa,
asupra articolului 7 al Constituției otomane

DOMNULE MINISTRU,

Mă grăbesc să completez prin cîteva amănunțite lămuritoare telegrama mea cifrată nr. 18 din 30 decembrie 76/1 ianuarie 77, cu privire la articolul 7 al Constituției otomane.

În urma unei intreruperi a liniilor telegrafice în Imprejurimile Constantinopolului, telegrama cifrată a Excelenței Voastre cu data de 17/28 decembrie nr. 1964 nu mi-a parvenit decît în 19/31 seara. Așa că numai la 20 decembrie a.riani am putut cere domnului ministru al Afacerilor Străine al Înaltei Porți lămuririle pe care Excelența Voastră m-a însărcinat să le cer [...].

De aci, printre-o asociație de idei a căror intenție am priceput-o pe dată, Savet Pasa a întors convoierile spre neutralitatea României cu garanție specială a Europei și asupra notei remise de dl. D. Brătianu membrilor conferinței. Nemulțumit de a exprima cît de puțin șanse de izbîndă avea cererea noastră, m-a determinat, prin cîteva fraze vagi, să presupun că el se va abține poate de a-i sesiza pe plenipotențiarilor căror reușiri le prezida. În curînd bănuielele mele au fost coroborate prin comentariile făcute de domnul ministru al Afacerilor Străine al Înaltei Porți în legătură cu nota d-lui D. Brătianu. Această notă, mi-a spus el, pare să însușească că principele sînt în afara imperiului, că ele se bucură de o deplină independență, de o totală suveranitate. Or, această teză este înșelătoare: aceste pretenții sînt contrarii tratatelor existente. Principele sînt provinciile ale imperiului, din care face parte integritatea. Ca atare, ele nu pot, nici deschiș, nici implicit să susțină cauza independenței și suveranității lor.

Am combătut afirmațiile interlocozului meu, dezvoltînd din nou argumentele care mi-au sîluit atît de des ca temă în discuțiile mele cu ministri otomani, așa cum o dovadă de marțoriată raportelor mele către Departamentul Excelenței Voastre. Am invocat rînd pe rînd istoria, atestînd că România nu a fost niciodată cucerită, Capitulațiile noastre, atît de precise în stipulările lor, realitatea incontestabilă, deși prea practică etc. etc. Ar fi de prisos să revenim aci, chiar și în rezumat, asupra acestei argumentații.

Înainte de a încheia, îmi voi permite să semnaliez Excelenței Voastre că, din punct de acceptibilitate pe care le-au putut trezi actualmente articolele 1, 7 și 8 ale Constituției otomane sînt dintre cele mai legitime, aluziile acestor articole la tara noastră, ideile pe care ele le ascund sau le pun în lumină asupra poziției în care înalta noastră înțelege și vrea să mențină poziția noastră față de ea, în fine explicațiile pe care mi le ați oferit în nota Sa Savet Pasa constituie, în ansamblul lor, un fapt deloc nou; ci doar înmîi, sau mai degrabă tînuș și garantez împotriva unor prescripții posibile o teorie sumară Înaltei Porți, teorie a cărei permanență și aplicabilitate am înmînat orî prietelui s-o constat și împotriva căreia protestele, într-o măsură prudentă, nu au intruziat să se ridice la timpul potrivit, însă fără a produce vreodată efectul dorit [...].

Rog pe Excelența Sa să binevoiască a primi asigurarea Înaltei mele considerațiuni.

General GHICA

O LEGĂTURĂ DE SÎNGE ȘI SIMȚIRE

CORNELIU ALBU

Secole de-a rîndul, românii din Transilvania au luptat pentru a fi ei înșiși în țara lor. Populație băștinașă, preexistentă tuturor celorlalte, și dintotdeauna majoritară în Transilvania, românii s-au bucurat, pînă la sfîrșitul secolului XIII, de obișnuitele privilegii ale unei „națiuni medievale constituite”, fiind chemați, la adunările pentru Dieta țării, alături de unguri, secui și sași. Din sec. XIV însă ei au fost îndepărtați din aceste adunări, conducerea treburilor publice revenind doar reprezentanților celorlalte trei „națiuni”. După răscoala de la Boblina, nobilimea maghiară și secuiască și patriciatul săsesc au încheiat — pentru a-și apăra privilegiile — o „unire frățească”, Unio Trium Nationum („Uniunea celor trei națiuni”), prin care s-a impus românilor statutul de națiune tolerată în propria lor țară! Agravarea continuă a situației iobagilor, prin înăsprirea regimului feudal, a provocat, în veacurile care au urmat, noi și puternice răscoale, al căror caracter social a început să se împletească cu acela național. Articolul care urmează înfățișează unele aspecte ale acestei lupte, și anume acelea în care a fost amestecat și factorul religios, unul din nenumărații factori de unitate ai poporului român.

Un model nepieritor

În 1514, cînd, la îndemnul papei, regele Ungariei, a inițiat o cruciadă antiotomană, chemînd sub arme nu numai țărani liberi, dar și pe cei iobagi, nobilimea, nemulțumită de faptul că moșile îi rămîneau nelucrate tocmai la începutul primăverii, a început să persecute familiile celor plecați. Urmarea a fost transformarea cruciadei într-un adevărat război țărănesc, în care, sub conducerea lui Gheorghe Doja, s-au înfrățit, în lupta antifeudală, țărani români, maghiari și secui. După înfrîngerea lui, juristul ungar Ștefan Werbőczy a

redactat un cod în trei părți, faimosul *Tripartitum iurii*, care a consfințit privilegiile claselor de sus ale celor „trei națiuni”, condamnînd, în același timp, țărănimia — indiferent de naționalitate — la „robie veșnică”. De aceea, s-a spus despre această lege că a fost „scrisă cu sînge de iobag”. Îndreptat împotriva iobagilor, *Tripartitum* a avut consecințele cele mai nefaste și pentru cei care trebuiau să fie beneficiarii lui, căci el interzicea țăranilor — sub pedeapsa tăierii brațului drept — să poarte arme: țărani nu mai aveau ce căuta pe cîmpul de luptă, după cum nu mai aveau nici o patrie de apărut. Trecuse vremea cînd Iancu de Hunedoara putea să ridice masele populare pentru a apăra patria sa și libertatea altor popoare, împotriva oștirilor lui Mohamed II. Urmarea a fost că atunci cînd, în 1526, sultanul Soliman Magnificul a invadat Ungaria, regele Ludovic II nu i-a putut opune decît o oaste feudală de 28 000 oameni. Dintre aceștia, la 29 august 1526, la Mohács, au putut scăpa cu fuga numai 2 000; restul, împreună cu regele Ludovic și floarea nobilimii, au pierit în luptă. De acum înainte, pentru mai bine de 16 decenii, Ungaria va fi împărțită în trei părți; cea mai mare (centrul) a fost transformată în pașalic turcesc; în restul țării, s-au proclamat doi regi: Ioan Zápolya, fostul voievod al Transilvaniei și arhiducele Ferdinand de Habsburg, cumnatul celui căzut la Mohács. Relațiile dintre cele două regate ungurești au fost încordate decenii în șir, pînă cînd, cu puțin înaintea morții lui Ioan Sigismund Zápolya — fiul regelui Ioan — Ungaria estică a acceptat să fie doar un principat — al Transilvaniei. Mulți dintre principii Transilvaniei, mai cu seamă cei care au urmat lui Ștefan Báthory — ales în 1576 rege al Poloniei — au urmărit, cu perseverență, trei obiective: 1) fie să redevină regi ai Ungariei; 2) fie să fie aleși regi ai Poloniei; 3) fie să cucerească Țara Românească și Moldova, pentru ca, unindu-le cu Transilvania, să se încoroneze regi ai Daciei. Pentru această ultimă dorință, marea realizare a lui Mihai Viteazul era un model nepieritor.

Curînd după luptele de la Mohács, în Transilvania au început să se răsplinească

ideile innoitoare ale Reformei. Sașii au îmbrățișat luteranismul de pe la 1542; majoritatea populației maghiare a adoptat calvinismul (1564); o grupare mai puțin numeroasă a primit unitarianismul la 1570, iar grupări dispartate au rămas catolice. Din această epocă, începe să se vorbească în Transilvania și de cele patru religii recepte (recunoscute): calvină, luterană, unitariană și romano-catolică. Românii, populație majoritară, erau scoși din punct de vedere atît politic, cît și religios, de sub scutul legilor: ei erau considerați tolerați din necesitate.

În sec. XVII, în războaiele duse împotriva Habsburgilor catolici, principii transilvăneni au început să se folosească de legăturile lor cu puterile protestante din Europa, utilizînd calvinismul ca armă de luptă. Aceiași principii au încercat, prin cele mai variate mijloace, să-i smulgă pe români din ortodoxie și să-i treacă în tabăra calvinismului sub lozinci umanitare foarte ademenitoare: drepturi pentru preoți, toleranță față de iobagi, posibilitatea pentru fiii iobagilor de a se instrui la școlile calvinismului. Astfel, calvinizarea românilor din Transilvania a devenit una din preocupările principale ale principilor acestei țări, cei mai zeloși fiind Gabriel Báthory (1608-1613), Gabriel Bethlen (1613-1629), Gheorghe Rákóczy I (1631-1648) și Gheorghe Rákóczy II (1648-1660).

O inițiativă dintre cele mai ademenitoare a pornit de la Gabriel Báthory, considerat de istoricul maghiar Szilagy Sándor drept „cel mai năstrugnic și mai despotic dintre Bathorești”. Văzînd că preoții românilor erau apăsați de „toate serviciile de jos, la fel ca oricare altul dintre iobagi”, el a dat, la 9 iulie 1609, o diplomă (reconfirmată apoi de Bethlen, la 25 iunie 1614, de Rákóczy I, la 19 aprilie 1638, și de Rákóczy II, la 28 iunie 1653). Recunoscînd că proprietarii de pămînturi confundau cu bună știință pe preoții români cu iobagii, tratîndu-i „mișelește”, principele a dispus — în speranța de a ușura, astfel, atragerea la calvinism — ca acești preoți să fie scutiți de muncile și slujbele cerute iobagilor.

Mereu în căutare de pricini războinice, Gabriel Báthory a considerat că trebuie să întreprindă campaniile la capătul cărora să se proclame rege al Daciei. În decembrie 1610, el a pătruns cu multă oaste în Țara Românească și a ocupat Tirgoviștea (26 ia-

nuarie 1611), pe care Radu Șerban, luat prin surprindere, nu a mai putut-o apăra, retrăgîndu-se în Moldova. Nefiind, însă, recunoscut de Poartă, ca „principe al Transilvaniei și al Valahiei Transalpine” — cum se autoproclamasă — Báthory a trebuit să se retragă. În vară, cu o oaste munteano-moldo-polonă, Radu Șerban a obținut asupra lui, lângă Sînpetru Brașovului, o zdrobitoare biruință; Báthory a scăpat doar cu fuga, ca odinioară unchiul său, cardinalul Andrei după lupta de la Șelimbăr (18/28 octombrie 1600).

Răspunsul patriarhului

Politica de calvinizare a românilor a fost continuată de Gabriel Bethlen.

Arma cea mai potrivită pentru atingerea unui asemenea scop era, după socotința lui, școala. La 23 iunie 1624, el a dat o lege conform căreia fiii iobagilor care se dedicau carierii de predicatori și institutori (cei doi termeni îi denunță intențiile) să nu mai poată fi luați de la școală de către „domnii de pămînturi”, sub pedeapsa unei amenzi de 300 florini. La Alba Iulia a înființat o Academie, la care a chemat pedagogi și cărturari de vază din Occident, printre care și pe silezanul Martin Opitz¹. În acest așezămînt de cultură

superioară, au fost primiți la început și români, cum a fost Ștefan Fogarași, traducătorul catehismului calvinesc în limba română.

Participînd la războiul de 30 ani², principele Bethlen a sperat mereu să obțină coroana regală a Ungariei; nu a reușit. Și-a îndreptat privirile spre Polonia, dar regele acestei țări, a cărui moarte o aștepta cu nerăbdare ca să poată candida la tron, i-a supraviețuit cu trei ani. Mai rămăsese a treia variantă: regatul Daciei. A urzit căderea lui Miron Barnovschi, domnul Moldovei, apoi s-a pregătit pentru a năvăli în Țara Românească. Mai înainte însă de a întreprinde expediția, s-a adresat patriarhului ecumenic din Constantinopol, Chiril Lucaris, al cărui spirit tolerant îi adusese faima de înclinație spre Reformă, cerîndu-i să-l ajute la calvinizarea românilor din Transilvania; promitea, în schimb, înlesniri pentru preoții și chiar pentru iobagii români.

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 5/1976.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 5/1974 și 4/1976.

Preot român din Transilvania,
sec. XVIII

Patru principii (de la stînga) — Gabriel Báthory, Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákóczy I și Gheorghe Rákóczy II — au încercat, fără succes, atragerea românilor transilvăneni la religia reformată

Într-o lungă scrisoare, datată 2 septembrie 1629, patriarhul a refuzat acest compromis, considerînd că „pentru îndeplinirea fericită și pașnică a acestei [schimbări de religie], ar trebui mai întîi să se rupă legătura de sînge și simțire, care zvicnește în taină, dar cu multă putere, între românii din Transilvania și cei din Țara Românească și Moldova. Negreșit, principii vecini ai ziselor țări niciodată nu vor îngădui aceasta, ci desigur se vor opune, dacă nu cu armele, cel puțin prin însemnuri tainice”.

În același an însă moartea a pus stavilă visurilor de mărire ale ambițiosului principe transilvănean.

Nu putem trece sub tăcere nici rîvna pentru calvinizare a principelui Gheorghe Rákóczy I. Pînă atunci, cărțile bisericești erau în slăvonă; în aceeași limbă se făcea și slujba religioasă, din care cauză ea rămînea neînțeleasă de masele populare. Una din ideile de bază ale Reformei fiind oficierea slujbei în limba națională, Rákóczy a crezut că, ajutînd pe români în acest sens, îi va convinge mai ușor

să treacă la calvinism. Din ordinul lui s-a înființat la Alba Iulia o tipografie românească, în care, în 1648, s-a tipărit — sub îngrijirea mitropolitului Simion Ștefan — cartea cunoscută sub numele de **Noul Testament de la Bălgrad**, traducere românească a respectivelor texte biblice. În prefață, editorul a făcut referiri la unitatea limbii române, oglindire a unității etnice a locuitorilor din cele trei țări românești.

Toate încercările principilor transilvăneni de a atrage la calvinism pe supușii lor români au fost însă sortite eșecului. Așașamentul pentru tradițiile și obiceiurile moștenite din străbuni, dar nu mai puțin și acea „legătură de sînge și simțire care zvicnește în taină, dar cu multă putere”, unind pe românii de pretutindeni, au dat celor din Transilvania puterea de a rezista veacuri în șir unor asemenea presiuni care ar fi dus la deznaționalizarea lor. Datorită acestui fapt hotărîtor, ei au întors în folosul lor „arme” cu care principii calvini sperau să-i convertească: școala, tiparnița, cărțile în limba română.

În epoca foarte complexă și îndelungată de formare a popoarelor și națiunilor, în Europa de sud-est s-au răspândit populații de origine etnică diferită, s-au constituit grupări naționale distincte. Astfel, împreună cu poporul român au rămas să conviețuiască populații de naționalitate maghiară, germană, sîrbă, un număr important de evrei și, într-o proporție mai redusă, alte naționalități. Totodată, în Ungaria, Serbia, Bulgaria, Rusia și, într-o măsură mai mare sau mai mică, și în alte țări a rămas să conviețuiască cu popoarele respective și populație de naționalitate română.

NICOLAE CEAUȘESCU

VLAHII DIN IMPERIUL BIZANTIN

EUGEN STĂNESCU

Cele mai vechi izvoare scrise dau românilor numele vlahi, cu foarte multe variante — blachi, blaci, valahi, volohi, olași, blasi, blazi, blök. Orice disociere între toate acestea rămîne, însă, pe planul obișnuirilor deosebite de pronunție cerute de legile fonetice ale fiecărei limbi, neavînd un corespondent pe planul istoriei.

Etnonimul vlahi reprezintă un reflex al contactelor pe care populația romanizată din spațiul carpato-balcanic le-a avut cu slavii după secolul VI. Istoricii și lingviștii au ajuns de mult la concluzia că influența slavă s-a exercitat, în tot acest spațiu, asupra unei populații care-și conturase, profilul etnic și lingvistic de romanitate orientală. Din această mare masă de vlahi, care suferise influența slavă fără să-și modifice profilul, s-au separat, urmînd evoluții istorice diferite, două grupuri — cel din nordul și cel din sudul Dunării: din primii descînd direct românii, popor cu o civilizație proprie autohtonă tracică, care s-a aflat într-un stadiu istoric superior de dezvoltare, suportînd cu succes examenul contactelor cu popoarele migratoare, iar din ultimii — aromânii (macedoromânii), megleno-românii și istroromânii.

Făcînd parte multe veacuri din Imperiul bizantin, obiceiurile și ocupațiile vlahilor balcanici și-au găsit o mai largă reflectare în documentele și relatările cronicarilor din această parte a lumii. Este ceea ce își propun și însemnările care urmează, însemnări prezentate în extenso în raportul, Populația vlahă din Imperiul bizantin în sec. XI-XIII. Structură și mișcare, susținut la al XV-lea Congres internațional de studii bizantine (Atena, septembrie 1976).

În izvoarele bizantine, vlahii sînt pomeniți pentru întia dată în istorisirea unui episod din anul 976, din timpul războiului bulgaro-bizantin de 50 ani (968-1018) consemnat, cam un veac mai tîrziu, de Ioan Skilitzes în *Istoria* sa. În legătură cu țarul bulgar Samuel, se spune că unul din frații săi, „David, a murit curînd, ucis de către niște vlahi călători”. Se pune întrebarea: n-au existat și înainte de 976 evenimente privitoare la vlahi, care să fi meritat a face obiectul unor rapoarte intrate în arhivele Bizanțului? Explicația constă în

faptul că veacurile VII-X s-au caracterizat printr-o „reconquistă” eficace, dar lentă, prin care Imperiul bizantin a reușit să recupeze Grecia continentală, invadată atunci în mare măsură de slavi. Abia în intervalul 968-1018, cînd s-a restaurat dominația bizantină asupra întregii Peninsula Balcanice, populația vlahă din aceste regiuni a reținut atenția autorităților din Constantinopol; prin contactul direct preluat de această nouă situație, urmașii tracilor romanizați au început să fie, treptat, înregistrați ca o realitate etnică deosebită de cea

slavă. În acest fel se explică tăcerea izvoarelor bizantine cu privire la vlahi înainte de 976 și nu prin invocarea unor împrejurări enigmatice, care i-ar fi adus dintr-o dată și fără continuitate anterioară pe scena istoriei.

Este semnificativ că, într-o serie de izvoare, românii nord-dunăreni încep să fie menționați câteva decenii înaintea celor sudici. Astfel, relatînd un eveniment petrecut pe la anul 907, Cronica notarului anonim a regelui maghiar Bela consemna existența a trei „duci”, conducători ai localnicilor din Transilvania și Banat; unul dintre ei, **Gelu**, „quidam blacus” (un aume român), e arătat ca „Dux blacorum” (duce al românilor), care locuiau în centrul Transilvaniei (i se mai spune și „Dux Ultrasilvanus”); **Menumorut**, își avea „ducatul” în Bihor, iar **Glad** — în Banat.

O rețea de „țări” vlahie

Următoarea menționare — după cea din 976 — a vlahilor din Imperiul bizantin se referă la un comandament militar al „vlahilor din Elada” [Grecia continentală], încredințat în 979-980 de împăratul Vasile II Bulgaroc-tonul unui colaborator al său. Instituirea unui astfel de comandament al „vlahilor” nu ar fi fost posibilă dacă n-ar fi existat o numeroasă populație de acest fel în regiune. Mai tîrziu, în legătură cu o răscoală a vlahilor și bulgarilor din 1066, aflăm despre existența unei asemenea populații în Tessalia, făcîndu-se, indirect, o referire la o țară a vlahilor; „Acest Pleres este un riu care are de-o parte și de alta o cîmpie mare și care trece prin mijlocul vlahilor despărțindu-i”. Același text oferă informații și asupra ariei de răspîndire a acestora: „Și locuiau mai întîi lîngă rîul Dunăre și Saos, rîu pe care acum îl numim Sava [...]. Și aceștia, fugind de acolo, s-au împrăștiat în tot Epirul și toată Macedonia, iar cei mai mulți dintre ei s-au așezat în Elada”. La mijlocul celei de-a doua jumătăți a veacului XI se știa, deci, că regiunile principale de locuire vlahă erau Epirul, Macedonia și Grecia (Tessalia).

La sfîrșitul aceleiași veac, în legătură cu războiul bizantino-normand (1081-1085) de la începutul domniei lui Alexios I Comnenul (1081-1118), căpătăm informații cu privire la existența în Epir a unor sate de vlahi. Populația era destul de compactă pentru ca rabinul Beniamin din Tudela să menționeze, în relatarea călătoriei sale ce a avut loc spre sfîrșitul epocii Comnenilor, despre o țară a vlahilor: „ai cărei locuitori trăiesc în munți; neamul însuși poartă numele de vlahi”.

Vlahii sînt menționați, în aceeași perioadă și în Bulgaria. După cucerirea acesteia, împăratul Vasile II a reglementat situația ecleziastică a vlahilor, punîndu-i sub autoritatea arhiepiscopului de Ohrida, abilitat să încaseze dările de la „toți vlahii din toată Bulgaria”. Deci și în cazul acestei zone existau regiuni de locuire vlahă demografic distincte. De altfel, participarea lor masivă la evenimentele

dintre 1185-1205 (răscoala vlaho-bulgară de sub conducerea lui Petru și Asan și consecințele ei) ca și faptul că titlul oficial al țarului Ioniță era de „împărat al bulgarilor și vlahilor” ne arată importanța pe care au avut-o vlahii, ca etnie distinctă, în fîurirea Imperiului Asă-neștilor.

Aceasta este imaginea pe care o conturează documentele despre vlahi pînă la începutul veacului XIII.

Ulterior, Peninsula Balcanică înregistrează ca un fapt obișnuit existența unui mare număr de **Vlahii**, ceea ce înseamnă că în diferite regiuni populația vlahă era atît de deasă, încît, printr-o evoluție terminologică normală, „țară” a căpătat numele locuitorilor ei. O constatăm, pentru întîia dată, cu privire la Tessalia, în descrierea unor stări de lucruri din timpul prăbușirii Bizanțului sub loviturile Cruciadei a patra: „hotarele Tessaliei, care acum se numește Vlahia Mare”. Este evident că această zonă trebuie să fi fost în asemenea măsură locuită de vlahi, încît, treptat, și-a schimbat numele.

Deși nu a folosit în scrierile sale termenul de „vlahi”, un istoric din veacul XIII a consemnat, însă faptul că, în anul 1230, țarul Ioan Asan III „a năvălit în Vlahia Mare”, iar în 1240 Manuel Angelos, fostul împărat de Salonic¹, „a sosit în părțile Vlahiei Mari”. De asemenea, în legătură cu unele evenimente din 1259, se spune că despotul Epirului a fost sprijinit de către „megalovlahiți”. Vlahii din Tessalia erau atît de numeroși, încît la un moment dat au început să se răspîndească. Ceva mai tîrziu, se găsesc în texte și expresii ca „Vlahia de Sus” sau „Vlahia Mică”, prima pentru Epir, a doua pentru Etolia — Acarnania, ceea ce constituie o dovadă a creșterii numerice a vlahilor din aceste regiuni. Este interesant de remarcat că, în textele aceleiași vremi, termenii sînt aplicați și rețelei de „Vlahii” din spațiul carpatodanubian. Nu înseamnă oare aceasta că pentru bizantini, locuitorii acestor **Vlahii** — fie ele din nordul sau sudul Dunării — se înfățișau ca fiind de același neam și vorbind aceeași limbă?

Faptul că încă din primele izvoare care o menționează, populația vlahă se înfățișează

¹ „Imperiul de la Salonic” a luat ființă în 1224, cînd, despotul Epirului, Theodor Angelos, a ocupat Salonicul, proclamîndu-se împărat — n.r.

ca fiind numeroasă și, în același timp, locuind un teritoriu bine delimitat trebuie, desigur, pus în legătură cu evoluția ei internă; vreme îndelungată a putut rămâne neremarkată de contemporani. Dezvoltându-se, unindu-se, ea a apărut în sec. X ca etnie distinctă, avându-și particularitățile sale de viață.

Păstori, dar și agricultori!

Așadar, harta Peninsulei Balcanice din veacurile XI-XIII înfățișează regiuni cu o populație vlahă compactă, recunoscute ca atare de către contemporani.

În asemenea condiții, se pune, desigur, întrebarea: în ce constau caracteristicile organizării lor sociale? Pe baza unui pasaj în care se spune că împăratul Alexios Comnenul a hotărât „să înroleze, pe rînd, noi recruți și dintre bulgari și dintre cei ce duc o viață nomadă — pe aceștia limba populară îi numește vlahi...” s-a construit o întreagă teorie privind acest presupus nomadism al vlahilor.

O bună parte a populației vlahse se ocupa cu pășoritul, și nu întîmplător un poet din veacul XII consideră demn de menționat „brînza vlahă”, probabil o delicatășă a vremii. În relatarea răscoalei din 1066 a vlahilor și bulgarilor din Larissa, capitala Tessaliei, conducătorii vlahi au fost, la un moment dat, întrebați: „Unde vă sînt acum dobitoacele și nevestele?” Ei au răspuns: „În munții Bulgariei, căci așa e obiceiul ca dobitoacele și familiile să stea din luna aprilie pînă în luna septembrie în locuri reci și munți înalți”. Textul arată clar că acea parte a populației care se ocupa cu pășoritul trăia în Larissa. Această ocupație nu putea însă să acopere integral anul de muncă; din dialogul de mai sus, rezultă că proprietarii de turme se aflau doar cu intermitență în munți și, ca atare, desfășurau și alte ocupații. Se desprinde, astfel, concluzia că pășoritul era de caracter transhumant, cu un centru stabil și nu itinerant, specific popoarelor de stepă, nomade.

Răscoala din 1066 ne dezvăluie însă și alte aspecte. O cauză principală a izbucnirii ei a fost fiscalitatea abuzivă, datorită căreia rentabilitatea

pășoritului se diminuase. Or, o fiscalitate riguroasă nu putea să privească decît pășoritul transhumant, bazat pe un centru statornic, unde se aflau înregistrările fiscale și unde trebuiau achitate dările. De altfel, pentru a curma unele excese fiscale, autoritatea imperială a socotit necesar să intervină citeodată, ca de pildă, în 1184, cînd, printr-o ordonanță a împăratului Andronic Comnenul, s-au luat măsuri de apărare a pășorilor „bulgari și vlahi” năpăstuiți în diferite feluri.

Vlahii călătoreau mult nu numai ca păstori, ci și ca negustori, transportînd diverse mărfuri. Acei „vlahi călători”, menționați în legătură cu episodul din 976, îndeplineau, probabil, anumite funcții economice (cărăuși de mărfuri, conducători de caravane comerciale, negustori itineranți). O asemenea posibilitate este relevată de un hrisov acordat unei mănăstiri de către regele Serbiei, Ștefan Miliutin, în 1318, și în care se spune: „În ceea ce privește legea vlahilor, ea este: nu au de plătit dijma cea mare, ci cea mică; să dea, în fiecare an, o oaie cu miel și o oaie stearpă la fiecare cincizeci de oi [...] și fiecare să dea bisericii, odată pe an, două piei de oaie și cei care au sate să cosească iarba trei zile [...] și să aducă fiecare în fiecare an, o măsură de grîu și o măsură de vin, și să transporte sare pentru biserică [...], zece măsuri de sare pentru fiecare patruzeci de case [...] și volnic-ul ca și kjelator-ul să aducă brînză de la munte și kjelator-ul să pască [turma] și să tundă lîna, iar volnic-ul să aibă grijă de păstori și, în caz de vreme urîtă, volnic-ul, ca și kjelator-ul, să meargă cu turma...”. Vlahii erau, deci, împărțiți în două categorii: unii exercitau o funcție mai ales militară (volnici) și alții una mai ales economică (kjelatori), aceștia din urmă fiind — conform obligațiilor enumerate în hrisov — nu numai păstori și crescători de vite, ci totodată agricultori și viticultori și, de asemenea, transportori de produse.

Documentul din 1318 arată, cu destulă claritate, care trebuie să fi fost situația în întreaga perioadă anterioară. Similitudinea dintre kjelatorii din 1318 și călătorii din 976 relevă că populația vlahă se ocupa cu pășoritul și, limitat, cu agricultura și cărăușia de produse.

Datorită pășoritului transhumant și cărăușiei de produse s-a născut impresia de nomadism a vlahilor în societatea bizantină din veacurile XI-XIII. Or, dacă vlahii erau nu numai păstori și cărăuși, ci, intrucitva, și agricultori, trăind în sate care erau ale lor în regiuni unde alcătuiau o populație compactă, sedentarismul lor apare ca o condiție normală a existenței. Ca atare, societatea vlahă din veacurile XI-XIII trebuie văzută ca un sistem dezvoltat și complex de raporturi umane. Dealtfel, un alt pasaj din relatarea asupra răscoalei din 1066 oferă în acest sens o viziune mai largă. La un moment dat, în legătură cu pregătirea mișcării, participanții se întreabă: „Și apoi acum e luna iunie și cum avem să secerăm dacă se face răscoală?”. Mai trîziu, spre sfîrșitul sec. XIII se spunea despre vlahi că sînt un „neam de oameni care se simțeau foarte bine în locuri greu de umblat

și care se ocupau cu păstoritul, dar totuși erau obișnuiți și cu luptele...“ De aceea, considerăm că în analiza modului de viață al vlahilor trebuie să se țină seama de caracterul economic mixt al societății medievale, chiar și în Imperiul bizantin. Ne referim la faptul că demarcația dintre agricultură (inclusiv creșterea vitelor) și meșteșuguri sau comerț nu era deosebit de netă la sate și nici chiar la

orașe. Exemplul vlahilor din Larissa este ilustrativ: orașeni fiind, ei se ocupau în același timp cu păstoritul, cu agricultura și desigur, cu meșteșugurile și comerțul. Dealtfel, o caracteristică a orașului medieval a fost întotdeauna aceea că o parte a locuitorilor au continuat să aibă și ocupații rurale; populația vlahă nu putea, desigur, face excepție.

„Cei mai temuți și mai tari“

Dacă, în mare, acestea erau particularitățile modului de viață al vlahilor sud-dunăreni, să vedem care era situația lor militară și politică. Din aproape toate relatările referitoare la vlahi se desprinde concluzia că aceștia se considerau beneficiarii unui statut special, pe care și-l apărau cu îndrăjire.

O formă concretă a acestui statut consta în organizarea lor ostășească. Sistemul militar bizantin se întemeia pe o puternică armată teritorială de rezervă, organizată sub forma de *theme*, a căror bază o constituiau obștiile de țărani liberi și loturile straticele. Era firesc ca existența unor regiuni cu o populație având un mod specific de viață economică (așa cum era cazul vlahilor) să determine autoritățile de la Constantinopol să încerce integrarea lor în sistemul militar bizantin, prin constituirea unor corpuri regionale: din Tessalia, Epir, Haemus etc. Pe de altă parte, faptul că vlahii erau locuitori de munte a impus alcătuirea unor „corpuri“, „detașamente“, „unități“ specializate (cercetași, vânători, grăniceri). Este cazul comandamentului militar al „vlahilor din Elada“, amintit mai înainte. Tot un corp regional trebuie să fi alcătuit și vlahii participanți la expediția bizantină din Italia, din anul 1027, după cum cei care, sub conduce-

rea lui Pudila, l-au ajutat pe Alexios Comnenul în războiul contra cumanilor, erau, după toate probabilitățile, cercetași. Un corp special de oaste l-au constituit și vlahii care au participat, în 1164-1165, la războiul bizantino-ungar, sau cei care au ajutat la prinderea lui Andronic Comnenul. Cronicarul Niketas Choniates îi numea „vlahii urmăritori“.

Fapt remarcabil este că vlahii alcătuiau o forță militară redutabilă și bine instruită, amănunt ce reiese din mărturiile cronicarilor celei de-a patra cruciade. Vorbind despre ei, baronii cruciați ai lui Henric de Flandra afirmă că „...acești oameni sînt cei mai temuți și mai tari ai întregului Imperiu și chiar ai pămîntului“.

Această organizare militară a fost caracteristică veacurilor XI-XII, adică în vremea în care imperiul centralizat a exercitat un control eficient asupra întregului teritoriu. Ulterior, în sec. XIII, în perioada de fărîmîțare a Bizanțului, în locul acestor corpuri speciale au apărut formațiuni autonome, ca o expresie a tendinței centrifugale specifice feudalismului. Din acest punct de vedere, răscoala declanșată în 1185 de Petru și Asan, care a avut ca rezultat constituirea Imperiului vlahobulgar, este o dovadă elocventă atît a forței lor militare, cît și a tendințelor de eliberare de sub dominația Bizanțului. Victoriile cruciaților din anii 1203-1204 au fost, în acest sens, înlesnite de existența unor asemenea

În pp. 19, 20, 21: miniaturi bizantine (sec. XI-XII)

formațiuni dependente mai mult formal de autoritățile bizantine. Pentru aducerea lor la ascultare, bizantinii au trebuit nu o dată să desfășoare ample acțiuni militare sau politice.

O asemenea formațiune politică a fost cea a lui Chrysos (Hirsu) „vlah de neam“, care își înfighebase, în cetățuia Prosakos, o reședință fortificată, silind mai tirziu pe împăratul bizantin să-i cedeze stăpînirea pămînturilor pe care le controla, ceea ce echivala cu o recunoaștere a caracterului autonom al teritoriului stăpînit de el. O altă formațiune politică autonomă a fost aceea condusă de Ivancu, căpetenie vlahă despre care se arată că „pe cei dintr-un neam cu dinsul îi învăța meșteșugul războiului, îmbogățindu-i prin daruri și întărindu-i cu armament și, refăcînd fortărețele, a făcut aproape de necucerit ținuturile din Țara Haemusului [Munții Balcani]. Puterea acestei formațiuni politice a ajuns la apogeu către anul 1200.

¹ Proprietate condiționată de îndeplinirea unor obligații militare și care înceta odată cu încheierea acestora — n.r.

Marea Vlahie din Tessalia a fost însă prima creație autonomă care a și primit numele locuitorilor ei, fiind recunoscută ca atare și de occidentalii care, referindu-se la ea, o denumeau „provincia Valachia” sau „provincia Blachia”. Existența acestor „Vlahii” autonome devenise un fapt normal, care explica de ce Ioniță a putut să se intituleze nu numai **Imperator Bulgarorum et Blachorum** („împărat al bulgarilor și vlahilor”), ci și **Imperator Bulgariae et Blachiae** („împărat al Bulgariei și Vlahiei”). Că Marea Vlahie era o regiune cu o largă autonomie, reiese și dintr-un act din 1342, prin care Ioan Cantacuzino, regent al împăratului minor Ioan V Paleologul, îl numea pe Ioan Anghelos ca despot în fruntea „cetăților și ținuturilor Vlahiei pe tot timpul vieții sale”. În lumina acestui act, Vlahia era, evident, o țară, cu hotare proprii, un „despotat”, avându-și „despoții” săi. Existența unei Mari Vlahii mai permite însă o concluzie: că în afară de ea, mai erau constituite și alte formațiuni autonome cu același nume (Vlahii) mai puțin întinse, poate, ca suprafață sau nu tot atât de puternice.

O puternică conștiință de sine

Apariția formațiunilor vlahie demonstrează eșecul autorităților bizantine în încercările lor de a-i asimila pe vlahi, introducându-i în sistemul militar al vremii, căci, în pofida eforturilor Constantinopolului, organizarea acestei populații nu a îmbrăcat o formă teritorial-administrativă. Nimic nu ilustrează mai bine dorința de supraviețuire a unei populații hotărâte să-și asigure o viață liberă. De altfel, vlahii se remarcă printr-o puternică conștiință de sine, pe care autorii bizantini și occidentali au menționat-o adesea. Refuzul vlahilor de a accepta dominația străină a fost pomenit deseori de scriitorii bizantini, care, evident, considerau ca o crimă orice act de ostilitate față de imperiu.

Dar cum putea fi altfel, când autoritățile imperiale încercau să pedepsească refuzul asimilării prin tot felul de năpăstui și chiar prin deportări ca aceea din 1285, când Andronic II Paleologul a „hotărât să-i mute în părțile răsăritene din fața Bizanțului, dar să-i și sărăcească prin angarale [...], dar ei [vlahii] socoteau mutarea nu mai puțin dăunătoare decât angaralele”. Vlahii își iubeau un pământ pe care-l considerau al lor, deoarece aici se născuseră și trăiseră din moși-strămoși, pentru ei pierderea patriei fiind mai gravă decât pierderea bunurilor. De aceea, era firesc ca în diverse texte să se vorbească de originea romană a vlahilor. Kinnamos spunea despre ei că erau „coloniștii de demult din Italia”. Cancelaria împăratului Ioniță se referea și ea la această origine în corespondența cu Scaunul papal, căruia i se mulțumea „pentru a ne fi readus la amintirea singelui și patriei noastre, din care coborîm”, fapt confirmat și de docu-

mente papale în care se scria: „după neam așa ești și după modelul roman, ca și poporul pământului tău, care din singele romanilor se socotește a coborî”.

Iată de ce autoritățile imperiale, în veacurile XI-XIII, au recunoscut caracterul aparte al acestei populații, înzestrind-o cu organizație ecleziastică proprie.

Prin restabilirea dominației, după anul 1018, asupra întregii Peninsule Balcanice, Imperiul bizantin a ajuns în vecinătatea teritoriului locuit de români, care, în unele momente, au întreținut legături politice cu Bizanțul. Se relatează astfel că în rezistența opusă lui Arpad, Menemuror se baza și pe autoritatea suzerană a împăratului bizantin: „prin grația stăpînului meu, împăratul de la Constantinopol nimeni nu poate să-l smulgă din minile mele” — spune el, referitor la pământul său. De asemenea, în Banat, Ahtum primise puterea „de la greci [...] ctitorind la Morissenă [Cenad] o mănăstire de călugări greci”. Tot în Banat, împăratul Vasile II Bulgaroctonul a înființat, în 1019-1020, o episcopie, la Dibiskos (anticul Tibiscum). În felul acesta s-au putut stabili similitudini între romanitatea balcanică și cea nord-dunăreană, cum a făcut-o, pe bază de tradiție, cronicarul Chalcocondyl în veacul XV.

Mărturiile bizantine (documente, cronici etc.) despre vlahi și modul lor de viață arată încă o dată cât de lipsite de temeii sînt teoriile privitoare la o migrare a vlahilor din sudul Dunării în nord. Nu găsim în nici unul din aceste texte — scrieri istorice și literare sau acte de cancelarie — o semnalară cât de mică a unor astfel de mișcări de populații, care nu s-ar fi putut produce fără acele incidente firești provocate de trecerea unei mase de oameni prin regiuni locuite de alte populații. Este imposibil de crezut că o asemenea mișcare, ce presupunea mari deplasări de contribuabili și soldați — aceasta într-o vreme cînd Bizanțul avea mai mult decît oricînd nevoie de ei — ar fi putut scăpa acelor observatori atenți ai evenimentelor interne și externe — așa cum au fost cărturarii și dregătorii bizantini.

Fișier bibliografic

Stelian Brezeanu, *De la populația romanizată la vlahii balcanici*, Revista de istorie, nr. 2/1976; G.G. Litavrin, *Vlahii vizanției și Istocnikov X-XIII v.v.*, *Jugo-vostočna Evropa v srednje veka*, I, Chișinău; P.S. Năsturel, *Valaques, Coumans et Byzantins sous le régime de Manuel Comnène*, Thessalonique, 1969; B. Primov, *Crearea celui de-al doilea țarat bulgar și participarea vlahilor. Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII-XIX)*, Studii I. București, 1971; E. Stănescu, *Byzantinovlahia*, I: *Les Vlahes à la fin du Xe siècle-début du XIe siècle*, *Revue des Études sud-est européennes*, 3/1968; *Fontes Historiae Daco-Romaniae*, vol. III, 1976.

RENAȘTEREA ȘI REGII NEÎNCORONAȚI AI FINANȚEI

FRANTZ FUNK-BRENTANO

Renașterea — epocă de profunde transformări în istoria Europei¹. „Întîlnim, scrie Karl Marx, referindu-se la această perioadă, primele începuturi ale producției capitaliste, în mod sporadic, în unele orașe mediteraneene încă în secolele XIV și XV”. Mai târziu, în sec. XVI, după marile descoperiri geografice, avîntul comerțului și formarea pieței mondiale „inaugurează — notează tot Marx — istoria mondială a capitalului”. Urmare a schimbărilor

¹ Vezi pe larg tratarea acestor probleme în lucrarea *Renașterea*, a acad. Andrei Oțetea; vezi și *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968; 2, 10/1969; 1,5,6/1970; 2/1971; 9/1972.

lor produse în economie, noua clasă socială în ascensiune, burghezia, începe să surpe supremația politică și economică a nobilimii feudale; apar primele state naționale, forma care corespunde mai bine condițiilor noi social-economice-politice de dezvoltare. Toate aceste transformări determină o profundă revoluție intelectuală și artistică. Exponenții noului culturi — umanștii — consideră această perioadă istorică o epocă de renaștere spirituală. În centrul ei se află Omul. Vorbind despre Renaștere, Engels o consideră ca pe o expresie a noului clasă burgheze, a noului societăți pe care a produs-o la începuturile sale capitalismului, definind-o drept „cea mai mare răsturnare progresistă din cîte trăise omenirea pînă atunci”.

Această epocă, cu fenomenele ei complexe: economice, sociale, politice, culturale, științifice și artistice a suscitat, de-a lungul vremii, interesul a extrem de numeroși cercetători. Unul dintre aceștia este și istoricul Frantz Funk-Brentano (1862-1947), membru al Academiei Franceze. Autor a numeroase opere, dintre care cităm: *Originile istoriei Franței*, *Evul mediu*, *Regența*, *Monarhia* (sec. XVII-XVIII), *Cruciadele*, *Luther*, *istoricul francez a scris și lucrarea Renașterea*, apărută în 1935. Autorul descrie pe larg diferite aspecte ale acestei epoci de înflorire economică, științifică, culturală și artistică, într-un stil colorat, uzînd de o mare bogăție de fapte, vîdînd o informare multilaterală.

Printre instituțiile specifice epocii sînt și băncile. Dezvoltarea activității industriale și comerciale pe scară mare a reclamat perfecționarea instrumentelor de credit, în măsură să permită efectuarea unor tranzații financiare de anvergură și la distanțe mari; aceste desiderate ale noilor raporturi financiare le-au îndeplinit băncile. Ele și-au întins tentaculele asupra unor sectoare din ce în ce mai largi ale economiei. Finanțînd cheltuielile marilor nobilimi și ale unora din cei mai puternici suverani, bancherii au exercitat o influență considerabilă asupra evenimentelor majore ale vremii.

Din cartea lui Funk-Brentano am ales pentru cititorii revistei noastre un fragment din capitolul Bancherii, a căror activitate în sec. XVI marca creșterea înriurii marilor financieri în viața economică a epocii.

Titlurile și subtitlurile aparțin redacției noastre.

Ioan DRAGOMIRESCU

Descoperirea Americii de către Cristofor Columb, urmată de cea a noului drum spre Indiile Orientale pe la Capul Bunei Speranțe de către Vasco da Gama (1497), aveau să producă profunde schimbări în condițiile economice și sociale, precum și în relațiile comerciale dintre popoarele Europei Occidentale. Afluxul de aur și argint importat din Lumea Nouă, dezvoltarea și ușurînd tot mai mare a schimbărilor între diverse ținuturi au creat condiții noi comerțului internațional. În timpul domniei regelui francez Ludovic XII (1498-1515),

Claude de Seyssel, episcop de Marsilia și apoi arhiepiscop de Torino, scria: „În ziua de azi e mult mai ușor să ajungi la Roma, Neapole, Londra, sau să traversezi mările, decât era odinioară să mergi de la Lyon la Geneva”.

Imitându-i pe spanioli, rivalii acestora, portughezii, francezii, englezii, au organizat la rândul lor expediții spre noile Indii (Occidentale) lăsându-se purtați de marile vânturi ale mării. În 1501, caravelele lui Alvarez Cabral au fost aruncate de furtună pe țărmurile Braziliei, care avea să sporească numărul teritoriilor explorate de europeni.

Afluxul metalelor prețioase din Lumea Nouă a determinat devalorizarea banilor și creșterea prețurilor. Inflația și scumpirea s-au făcut simțite mai întâi în Spania, unde se vărsau direct comorile Lumii Noi. Această tendință, de depreciere a monedei în circulație, s-a accentuat începând din 1533. În anii imediat următori, Franța a importat peste o sută milioane aur și două sute milioane argint, ceea ce în condițiile financiare ale vremii, reprezenta un aflux enorm. După 1545, când a început exploatarea minelor de argint de la Potosi (Bolivia), revărsarea de metale prețioase a luat proporții „catastrofale”, pentru a folosi expresia lui Hauser și Renaudet.

Ce consecințe au avut aceste perturbări economice, care au dezechilibrat principalele resurse ale vieții sociale?

Proprietarii funciari, laici și clerici, erau legați de dijmași lor prin numeroase contracte, în majoritate vechi de secole; după războaiele purtate de Anglia, aceste contracte s-au înmulțit. Deoarece dobînda rămînea neschimbată, iar sumele stipulate în contractele de dijmă se devalorizau cu trei pătrimi sau patru cincimi, proprietarii erau sărăciți în mod proporțional. Drept urmare, o serie de proprietăți senioreale au fost puse în vânzare. Domenii nobiliare, moștenite din tată în fiu, au încăput pe mîinile burghezilor. Patricieni și negustori bogați au intrat astfel în rîndul nobilimii. În sfîrșit, transformînd prin abundența și prin circulația ei rapidă condițiile schimburilor internaționale, cantitatea mare de monedă a dat naștere capitalismului bancar și comercial.

Extinderea comerțului, afluxul de metale prețioase și fluctuațiile monetare ce decurgeau din acest aflux, deschiderea unor noi căi de navigație și sporierea rapidă a numărului de nave, descoperirea de minereuri și dezvoltarea unor industrii pînă atunci necunoscute — toate acestea au avut consecințe foarte importante asupra relațiilor umane. Manipularea banilor, beneficiile pe care le furniza această operație, aveau să ocupe un loc tot mai mare în viața economică și socială, creînd figurile reprezentative ale noii epoci, marii și puternicii bancheri.

Activitatea bancherilor nu a cunoscut limite geografice, domeniul lor fiind internațional. Bancheri germani, de pildă, s-au instalat la Lyon, pe teritoriul Franței, nu departe

de cantoanele elvețiene, de principatele italiene, pe drumul spre regatele Castiliei și Aragonului. Tiparul fiind un excelent mijloc de difuzare nu numai a ideilor, ci și a cursului bursei, a valorii mărfurilor și a cotelor de schimb, Lyon a devenit capitala cuvîntului tipărit. După ce, în 1473, aici a luat ființă prima tipografie, alte cincizeci i-au urmat în ultimele trei decenii ale sec. XV. În timpul lui Henric II (1547-1559), numărul tipografiilor și al librăriilor din acest oraș era de ordinul sutelor.

Unii dintre acești bancheri germani stabiliți la Lyon au dobîndit naționalitatea franceză, ca, de pildă, celebrul Kleberger, a cărui personalitate a căpătat o aură legendară sub denumirea măgulitoare de „neamțul cel bun”. Kleberger a devenit slujitorul pe cît de devotat pe atît de interesat al regelui Franței, Francisc I (1515-1547), care l-a ridicat la rang nobiliar dîndu-i un titlu rîvnit de orice gentilom al vremii, acela de „valet personal al regelui”. Alți bancheri germani s-au stabilit la Anvers — oraș care se remarcă și el tot prin tipografia — jucînd un rol asemănător, numai că în slujba lui Carol Quintul.

În acea epocă de necontenite războaie, expedierea unor mari sume de bani de la Anvers la Milano era nu numai incomodă, dar și periculoasă. O scrisoare de schimb, emisă de un bancher flamand pentru un confrate din Italia rezolva însă orice dificultate. În 1516, un cardinal de la Roma aștepta din Anglia 30 000 ducati. Inițial, a fost vorba să i se trimită suma printr-un reprezentant al unui personaj de vază, Strozzi, care se afla la Londra. Dar risurile drumului erau prea mari, așa că regele Angliei, Henric VIII, a expediat suma printr-un cec, cum am spune noi azi, adresat unui bancher din Roma, evitînd astfel orice risc.

Prima criză bancară

În cele mai diverse și mai îndepărtate locuri ale Europei se țineau tirguri: la Lyon, Leipzig, Anvers, în Champagne, pînă la Nijni Novgorod, în Rusia. În această situație, bancherii cumpărau mărfuri și efectuau plăți prin scrisori de schimb. Desigur, schimbul și cota valorilor variau de la o țară la alta, chiar mai mult decât în zilele noastre, deoarece nu exista nici telegraf, nici telefon prin intermediul cărora să se transmită cursurile. Marile bănci aveau însă mijloace de informare destul de rapide, pe cît le permitea tehnica vremii: ziarele, organe de informare financiară și comercială.

Datorită informațiilor furnizate prin aceste organe de presă, la care omul de rînd nu avea acces, bancherii puteau cumpăra și vinde, în condițiile cele mai avantajoase pentru ei,

mărfuri ale căror prețuri variau în diverse puncte ale Europei. Un bancher din Lyon afla, de pildă, că mătasurile care în această zonă se vindeau la un anume preț, atingeau cifre mult mai ridicate la Frankfurt sau Milano: drept care cumpăra la Lyon pentru a revinde la Frankfurt sau Milano.

În felul acesta, bancherii au ajuns să nu mai traficeze cu mărfurile, ci să uzeze de creanțe¹, pe care le comercializau după nevoie. Să presupunem că un negustor din Genova deținea o creanță cu o scadență mai îndepărtată asupra unui patrician florentin. Dintr-un motiv sau altul, comerciantul vroia să-și încaseze banii mai repede. Un bancher din Genova i-o cumpăra la un preț mai mic, obținând la data scadenței un beneficiu considerabil. Firmele financiare importante, care nu duceau niciodată lipsă de bani peșin, au realizat astfel profituri mari într-un timp scurt.

Drept rezultat, puterea banului a crescut, acea putere „mîrșavă” cum o înfiera Biserica în evul mediu; în acest fel, „netrebnicele măslieli”, cum va spune un predicator spaniol, n-au întîrziat să se înmulțească. Prin îngrădiri voite în vinzarea într-un anumit loc a unor mărfuri, valoarea articolelor respective creștea; mai tirziu stocul acumulat se vindea cu un mare profit.

Într-o etapă ulterioară, comerțul cu mărfuri pîrîndu-li-se anevoios, unii bancheri au început să comercializeze bani; astfel a apărut jocul de bursă cu fluctuațiile lui, averile născute peste noapte și crahurile fulgerătoare, atât de familiare vieții moderne.

În această lume a marii finanțe din timpul Renașterii, s-a remarcat, prin concepțiile sale îndrăznețe, care au prefigurat viața financiară a sec. XIX și XX, un bancher din Augsburg, Ambrosius Hochstädter. Pentru împrumuturile pe care le acordau nobililor, regilor, împăraților, orașelor libere, iar pe de altă parte, pentru speculațiile de anvergură cu stofe, alimente, metale, clădiri, bancherii aveau nevoie de mari sume de bani peșin. Hochstädter a avut ideea să procure aceste sume de la oricine le avea. A apelat, deci, la economiile oamenilor, împrumutîndu-le cu o dobîndă de 5%; cu capitalul astfel obținut s-a lansat în speculații pe scară mare. Au venit la el să-și depună economiile nu numai nobilii, prinții, seniorii și negustorii, ci și poporul de rînd. Dobînzile plătite într-un an se ridicau la un milion de florini, un florin valorînd 260 franci actuali². Iată deci că, în sec. XVI exista un bancher care plătea într-un an depunătorilor lui 260 milioane franci dobînzii!

Cu banii gheață de care dispunea, Hochstädter a acaparat anumite sectoare economice exercitînd un adevărat monopol al lemnului, al grîului, al vinului, al cuprului și mai ales al mercurului. Al acelui mercur căruia prelu-

crarea metalelor prețioase, tot mai importantă din zi în zi, avea să-i dea o deosebită valoare. Dar în acest domeniu, Hochstädter a intrat în concurență cu confrăii lui din Augsburg — familia Fugger — care erau mai celebri și mai puternici decît el, și, într-o bună zi, s-a prăbușit. „A fost prima dintre marile noastre crize bancare”, cum subliniază economiștii Hauser și Renaudet.

Dinastia Fugger

Familia Fugger era originară din satul Graben (ținutul Augsburg). Cel mai îndepărtat strămoș cunoscut — Jacob — se îndeletnicea cu agricultura și țesutul, ceea ce l-a determinat mai tirziu să se apuce de comerțul cu pînzeturi. Cei doi fii ai săi — Ulrich și Johann — s-au mutat în orașul Augsburg pe la sfîrșitul sec. XIV. Aici înflorea negoțul cu stofe. Cei doi frați au procurat de la Veneția bumbac venit din Levant, țesînd pînzeturi pe care tot ei le și vopseau.

Căsătorindu-se cu o fată din oraș, Johann Fugger a căpătat dreptul să locuiască acolo. A avut doi fii, Andreas și Jacob. Cel mai mare, Andreas, a reușit să dea industriei paterne o asemenea amploare și strălucire încît concetățenii l-au supranumit „Fugger cel bogat”. Fiul său cel mare a obținut în 1452 primul blazon cu care s-a mîndrit familia: un câprior de aur pe un fond azuriu; dar spița lui s-a stins în 1483.

Fratele său mai mic, Jacob, decanul breslei țesătorilor, a avut șapte fii, printre care Ulrich, Georg și Jacob II. Ei au dat casei cea mai mare prosperitate și strălucire.

Ulrich (1441-1510) și-a desfășurat activitatea pe un tîrîm vast. El a avut agenți la Veneția, la celebrul antrepozit al germanilor — Fondaco dei tedeschi — la Anvers și Lisabona, operațiile sale bancare întinzîndu-se de la coasta spaniolă și portugheză pînă în nord pe malul Balticii și în sud în Golfu Neapolelui. Ulrich Fugger a fost primul reprezentant al familiei care s-a ocupat în scopuri comerciale și de opere de artă, comercializînd tablourile și gravurile lui Albrecht Dürer în Italia.

Jacob Fugger II (1459-1525) s-a dedicat la început carierei ecleziastice și a activat de parte de freamătul lumesec, printre canonicii din Herrieden, în parohia Eichstätt. Mai tirziu însă s-a lăsat convins de fratele său mai mare, Ulrich, să părăsească tihnită viață de teolog pentru a deveni om de afaceri. Canonicul devenit negustor avea să ridice dinastia pe treapta ei cea mai înaltă. Inițial s-a ocupat de comerțul cu lînă, mătase, condimente; apoi, obiectul principal al preocupărilor sale au devenit exploatarea minieră — mai ales a minelor de la Schwartz (Tyrol) — și speculațiile financiare. Minele i-au adus o mare avere. În apro-

¹ Creanță = dreptul creditorului de a i se plăti o sumă de bani de către debitorul său; înscrisul care stabilește acest drept.

² Este vorba de valoarea francului francez în 1935, data cînd este tipărită cartea.

pierea lor, întreprinzătorul a construit un castel somptuos, unde urmașii lui au dus o viață princiară.

Jacob Fugger II a fost unul dintre primii germani care au folosit noul drum comercial deschis de Vasco da Gama spre India. În 1505, asociindu-se cu alți doi bancheri — Hochstädter din Augsburg, despre care am amintit, și Welsch din Nürnberg — a adus, direct din Indiile Orientale, trei corăbii încărcate cu mărfuri; astfel de produse nu ajunseră pînă atunci în Germania decît pe calea mării, prin intermediul Veneției, și pe uscat, cu ajutorul caravanelor. În 1509, bancherul l-a împrumutat pe împăratul Maximilian¹ cu 170 000 ducăți, ajutîndu-l să-și continue campania din Italia. Împăratul îi înnoibilase, în 1504, atît pe el cît și pe fratele său Ulrich, dîndu-le blazonul cu floarea de crin, ceea ce le-a adus numele de „Fugger-floare de crin”.

În plus, împăratul l-a desemnat pe Jacob consilier aulic. De aceeași cinste s-a bucurat bancherul și din partea papei Leon X, care l-a ridicat la rangul de conte palatin. În această vreme, Banca Fugger centraliza și fructifica banii încasați de papă în Germania, prin vinderea indulgențelor. Cu prilejul candidaturii lui Carol Quintul la tronul împărațesc (1519), tot Jacob Fugger II i-a dat posibilitatea maiestății sale catolice să-l învingă pe concurentul său, regele Franței, împrumutîndu-i 310 000 florini pentru cheltuielile electorale²; viitorul împărat i-a dat în gaj orașul Anvers.

Abilul neguțător-bancher a adăugat la averea sa bănească domeniile Kirchberg, Weisenhorn, Wullenstein, Pfaffenhoven etc.

„Cardinalul episcop de Brixen a murit la Roma. Se spunea despre el că e foarte bogat, dar asupra lui nu s-a găsit nici un ban, ci doar un bilet ascuns în mîncă; era o chitanță

pentru 300 000 florini depuși la Banca Fugger. Papa l-a chemat pe reprezentantul băncii la Roma și l-a întrebat:

— Puteți achita această sumă?

— Chiar azi.

La scurt timp după aceea, papa Iuliu II i-a întrebat pe reprezentanții regilor Franței și Angliei:

— Stăpînii voștri ar putea dispune de pe un ceas pe altul de trei tone de aur?

— Nu, sfinte părinte.

— Un burghez din Augsburg poate fără nici o dificultate”.

Jacob Fugger II a construit și la Augsburg un palat care-i poartă numele și ale cărui ziduri exterioare au fost splendid decorate cu frescele lui Albrecht Altdorfer.

Murind în 1525 fără copii, bancherul a lăsat moștenire averea și afacerea nepoților săi Raimund și Anton. „Numele lui Jacob Fugger și ale nepoților săi — scrie un cronicar al vremii — sînt cunoscute în toate țările, chiar și în cele păgine. Împărații, prinții și regii i-au trimis solii, suveranul pontif l-a considerat fiul său mult iubit, iar cardinalii se ridicau în picioare în fața lui”.

Cei doi frați, Raimund și Anton, în a căror epocă stirpea Fugger a atins maximum de bogăție, strălucire și prosperitate, vor rămîne împreună la Augsburg, în Palatul Fugger, constituind două figuri remarcabile și reprezentative ale Renașterii. Potrivit spuselor unui contemporan, Raimund a sprijinit dezvoltarea literelor, cu precădere a studiilor de istorie, s-a interesat cu

generozitate de artele plastice, achiziționînd numeroase opere antice din Grecia, Italia și Sicilia. Asemenea unor familii senioriale, Fuggerii au avut legile lor proprii, și au asigurat transmiterea din tată în fiu a patrimoniului și a monopolului comerțului, astfel încît „casa” a rezistat neclintită pînă în sec. XIX.

La distanță de cîteva generații, Raimund și Anton Fugger au făcut din urmașii umilului

Jacob Fugger, unul din cei mai renumiți bancheri germani din veacul XVI, împreună cu secretarul său. În listele aflate în raftul din spate erau înscrise numele unor mari orașe europene, cu care casa Fugger întreținea relații de afaceri (miniatură din anul 1519)

¹ Maximilian I, rege al Germaniei (1486-1519) și împărat al Imperiului romano-german (1493-1519).

² Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1976.

țesător din Graben niște seniori și înalți magistrați; mulți prinți din acea vreme nu se bucurau nici de autoritatea și nici de puterea lor. Carol Quintul, în al cărui imperiu soarele nu apunea niciodată, trebuia să se sprijine pe devotamentul lor. De altfel, împăratul i-a făcut pe cei doi frați conți ai imperiului, investindu-i cu puterea de a împărți dreptate ca juri; acest privilegiu rar datează din 1 martie 1530. La el s-a adăugat în 1534 și dreptul regal de a bate monedă. Monarhul a primit importante împrumuturi în bani de la cei doi bancheri, ca de exemplu, cu prilejul expediției în Algeria; cînd, la întoarcere, împăratul a trecut prin Augsburg și a tras la ei, Anton a folosit drept combustibil în uriașul cămin al palatului scotțoasă — marfă foarte scumpă la vremea aceea; bancherul a aprins focul, în fața împăratului, cu chitanțele pe care acesta i le dăduse în schimbul sumelor împrumutate.

Același Carol Quintul, mergînd la Paris, a vizitat tezaurul regal, fiind însoțit de Francisc I. „Am la Augsburg — a spus el confratelui său regal — un negustor care v-ar cumpăra întregul tezaur la un preț bun și cu bani gheață”.

Cînd a murit, Anton Fugger a lăsat doi fii, Ulrich și Jacob-Johan, în care literații și artiștii au găsit niște generoși protectori. Familia Fugger a făcut din Augsburgul sec. XVI, ceea ce Medicii au făcut în aceeași epocă din Florența: unul dintre centrele artistice cele mai strălucitoare ale Europei. Ulrich Fugger era el însuși un distins elenist, editînd pe banii săi, prin intermediul lui Henri Estienne, operele mai multor autori greci, mai ales ale lui Xenofon. A investit sume mari de bani pentru alcătuirea unei minunate biblioteci, în care a strîns manuscrise grecești, latine și ebraice de o rară valoare.

După mai multe generații de mari bancheri și mecenati, familia Fugger a dat și guvernatori ai Augsburgului, dintre care unii războinici viteji. La începutul sec. XIX, capul familiei, contele Anselm Maria Fugger, a fost ridicat de împăratul Francisc II¹ la rangul de prinț al imperiului.

Să nu ne imaginăm că familia Fugger din Augsburg a fost în sec. XVI unică în genul ei în Europa. Și asociații ei, familia Thurzo din Cehoslovacia, au cultivat în orașul natal Levatcha, căruia i-au rămas credincioși, gustul pentru arte și pentru stilul italian. Asemenea Fuggerilor din Augsburg au existat și Welsleri din Nürnberg.

Trecînd în Franța îl găsim pe celebrul Jean Ango, armatorul din Dieppe. Avea lui nu a atins cifra celei minuite cu atîta strălucire de Raimund și Anton Fugger la Augsburg, dar era suficientă pentru ca, în 1530, să-și organizeze cu resurse proprii o flotă de război cu care să asedieze Lisabona și să prade coasta lusitană, răzbuînd astfel jeuirea uneia dintre navele sale de către portughezi. Trătînd cu el de la egal la egal, regele Portugaliei i-a trimis adevărați ambasadori. Francisc I l-a numit căpitan-guvernator al

orașului Dieppe, localitatea de reședință a lui Jean Ango.

În Italia, Mariano di Agostino Chigi a pus la Siena, în sec. XV, bazele unei imense întreprinderi bancare. Fiul său, Agostino, era considerat la începutul aceluia veac cel mai mare bancher din peninsula. El a putut subvenționa 100 corăbii care străbăteau mările pînă în Indiile Orientale și Occidentale. Douăzeci de mii de salariați lucrau în birourile sale, care aveau sucursale la Lyon, Anvers, Londra, Constantinopol, Alexandria și Cairo. Ca și Jacob Fugger, el a devenit creditorul unor capete încoronate, printre care și regele Franței, Carol VIII (1483-1498).

Papa Iuliu II² îi era atît de obligat încît a încuviințat ca bancherul să-și adauge la numele de Chigi pe cel de della Rovere, și a mers pînă la a-i excomunica pe cei care făceau dificultăți financiare băncii. Asemenea lui Fugger la Augsburg și Medici la Florența, el a fost un mare protector al literaților și artiștilor. Pentru vila sa, Farnesina³, au lucrat Rafael și Giulio Romain⁴. Lui Rafael i-a comandat mozaicul cu care a decorat cupola bisericii Santa Maria del Popolo, din Roma.

Un alt mare bancher din Roma a fost Bindo Altoviti, și el mare amator de artă și colecționar de antichități. El a finanțat o armată de 3000 oameni pe care a pus-o la dispoziția lui Cosimo de Medici în timpul războiului dus de acesta împotriva Pisei. Era prieten cu Michelangelo; Cellini i-a sculptat bustul, Rafael i-a făcut portretul și a pictat pentru el celebra madonă Della Impannata, din palatul florentin Pitti.

¹ Papa Iuliu II della Rovere (1503-1513).

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 4/1976.

³ Giulio Romain (1492-1546), arhitect și pictor italian, elev al lui Rafael.

elio anunță **Cu ultrasunetele** **în căutarea** **unei capodopere**

La 29 iunie 1441, pe cîmpul de la Anghiari, ostile Florenței au înfrînt forțele militare ale ducelui Milanului. În amintirea victoriei dobindînd atunci, primăria florentină i-a comandat lui Leonardo da Vinci o frescă, ce urma să fie realizată în sala de consiliu din Palazzo Vecchio. În 1505, marele pictor a început executarea tabloului, dar, din motive necunoscute, nu l-a terminat.

Cîtiva ani mai tîrziu, Giorgio Vasari a acoperit fresca cu un strat de vopsea, pe al cărui fond a pictat un alt tablou. Bătălia de la Anghiari, opera lui Leonardo da Vinci, nu a rămas posterității decît în cîteva schițe preliminare ale autorului sau în copile executate de o seamă de pictori, printre care și Rubens.

Recent, după cum relatează revista Science et vie, o echipă de restauratori și specialiști în ultrasunete au pornit în căutarea capodoperei dispărute. Zidul pe care se află fresca va fi cercetat cu ajutorul unor unde de înaltă frecvență.

Deși pînă la obținerea unor rezultate va mai trece timp, specialiștii se întrebă ce măsuri vor fi luate în cazul că se va găsi cîțel de bine este păstrată fresca. Totul va rămîne așa cum este astăzi, sau fresca lui Vasari va fi înălțată, pentru a se da locul cuvenit operei lui da Vinci?

Gh. DAVID

¹ Francisc II, împărat german (1792-1806), apoi împărat al Austriei (1806-1835).

„NIMENI NU ESTE UITAT,

La apărarea eroică
a Leningradului
a luat parte
întreaga populație.
În fotografie:
femei participând
la construirea
de fortificații
pe una
din străzile orașului

NIMIC NU ESTE UITAT”

Cînd pașii murmură pe aleile necuprînsului cîmîtîr Piskarevski — memorialul leningrădean pentru sutele de mii de fii căzuți înăuntrul și în jurul orașului, în timpul celor nouă sute de zile ale blocadei¹, dintre care cel mai mulți au chiar aici mormîntul comun — sentința istorică reprodusă în titlul acestor însemnări își dezvăluie întregul sens tragic-eroic. Nici un alt loc din Leningradul de azi, leagăn al Revoluției din Octombrie și metropolă sovietică, nu permite să imaginezi culmile și adîncurile acelor zile, urmele lor de neșters în amintirea oamenilor.

Epopeii Leningradului i-au fost consacrate nenumărate pa-

gini. Între ele se înscriu și cele pe care, începînd cu acest număr, le va publica Magazin istoric. Ele aparțin generalului de armată I. I. Fediuninski, participant la apărarea și victoria Leningradului.

„Cheia nordului”, orașul care furniza în ajunul războiului 12 la sută din producția industrială sovietică, a exercitat o atracție hipnotică asupra lui Hitler. În timpul pregătirii agresiunii împotriva U.R.S.S., el perora în conciliabulele vîrfurilor militare ale Germaniei naziste: „Cătrelele bolșevismului sînt Leningrad și Stalingrad. Cînd ele vor fi luate, bolșevismul se va prăbuși”. La 18 decembrie 1940, Directiva 21 privind „Operația Barbarossa”² stabilea ca principala

lovitură în zona nord să se desfășoare pe „direcția generală Leningrad” și, după deținerea orașului, atacul să fie continuat pentru ocuparea Moscovei. Urmînd acest scenariu, forțele de invazie, declanșată la 22 iunie 1941, au parcurs în optsprezece zile peste 500 km, respectiv două treimi din distanța de la frontiera apuseană sovietică pînă la Leningrad. Pe căile de acces au fost angajate lupte grele. Pe măsură ce suflul războiului se apropia de Leningrad, Comandamentul suprem sovietic era tot mai conștient că, în cazul ocupării întregii zone a orașului, toate forțele de aici ale Wehrmacht-ului vor fi îndreptate asupra Moscovei, învîluind-o pe la nord-est.

¹⁻² Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1967; 5/1973.

Cu toate acțiunile întreprinse de forțele sovietice, în septembrie orașul a fost izolat de restul țării. În aceeași lună, Hitler a decis ca „Leningradul să fie ștears de pe fața pământului” cu întreaga sa populație. Forța leningrădenilor și a ostașilor armatei roșii, activitatea organizatorică a comuniștilor l-au transformat însă într-o cetate inexpugnabilă. Odată cu „blocada foamei”, muncitorilor li s-a stabilit o rație zilnică de pine de 250 grame, iar celorlalți locuitori de 120 grame. Bîntuța scorbutului, distrofia făcea ravagii, casele de lemn erau folosite drept combustibil. La această perioadă neînchipuit de grea se referă prima parte a însemnărilor lui I. I. Fediuninski.

În noiembrie 1941, înghețul Lacului Ladoga, o „autostradă” lungă de 380 km, a dat posibilitatea, în timpul iernii, ca orașul să poată fi aprovizionat, într-o anumită măsură. Din afara liniei sinuoase a încercuirii, trupele Frontului Volhov presau, măcinau pe asediatori. Dar, în cursul anului 1942, aceștia din urmă au continuat să vadă prin binoclu domul Catedralei Sf. Isaakiev, din centrul orașului, de care nu-i lăsa să se apropie temeritatea ostașilor, marinarilor și locuitorilor Leningradului. În iulie, Hitler a cerut trupelor sale capturarea orașului pînă în septembrie. Datorită convergenței eforturilor armatelor sovietice în luptă pentru despresurarea orașului, asediul a devenit însă tot mai mult o bătălie de încercuire a asediaților. La 12 ianuarie 1943, Fronturile Leningrad și Volhov au executat împreună o lovitură puternică. În a șaptea zi de luptă, într-o noapte cumplit de geroasă, postul de radio

Numele generalului de armată I. I. Fediuninski este cunoscut cititorului român încă din Memoriile mareșalului G.K. Jukov¹, apărute în țara noastră în 1970. Autorul acestor Memorii menționează că, la începutul luptelor cu forțele japoneze din vara anului 1939, în zona Halhin-Gol, I. I. Fediuninski ocupa funcția de locțiitor pentru probleme administrative ale comandantului Regimentului 24 motorizat. La scurt timp, el a devenit comandantul acestui regiment. Ca apreciere a calităților de care a dat dovadă, după încheierea operațiunilor de la Halhin-Gol, a fost numit comandant al Diviziei 82.

La declanșarea agresiunii germane el comanda un corp de armată din componența Frontului de sud-vest. În septembrie 1941, generalul Fediuninski a fost transferat la Leningrad, unde a comandat Armata 42 și ulterior Armata 54, care a apărut Volhovul. În vara lui 1942 a comandat Armata 5 pe Frontul de vest, a participat la operațiile din fața Moscovei, după care s-a reîntors pe Frontul Leningrad. Din decembrie 1943, a comandat Armata 2 de izbire și, după ruperea blocadei, a străbătut drumul de lupte pînă în Prusia Orientală.

În prefața Memoriilor sale, I. I. Fediuninski arată că nu urmărește analiza operațiilor la care a participat, ci să relateze „despre oameni, făuritori ai victoriei, despre greutățile pe care le-au îndurat și jertfele care au trebuit aduse în slujba marelui și dreptului țel”.

Leningrad, care nu și-a încetat niciodată programele, a anunțat: Blocada a fost străpunsă. Era un fir de numai 10-15 kilometri între orașul asediat și Pământul Mare, un nou drum al vieții. A trebuit să mai treacă un an de enorme sacrificii, de înverșunate lupte pentru ca „Valul de nord” — „Cercul de oțel” german, al cărui sistem de fortificații pe direcțiile Leningrad și Novgorod avea o adîncime de pînă la 250 km — să poată fi dat peste cap. În noaptea de 13 spre 14 ianuarie, trupele Fronturilor Leningrad (în care se afla și marea unitate comandată de I. I. Fediuninski), Volhov și 2 baltice au trecut la ofensivă, prima dintre cele zece mari ofensive ale armatei sovietice din 1944. Rupind puternic sistem de fortificații permanente și adînc eșalonate ale inamicului, trupele sovietice au lichidat complet, la 27 ianuarie 1944, blocada Leningradului și, în decurs de șase săptămîni, au respins diviziile germane cu 190-280 km. În orașul în care în timpul asediului căzuseră 150 000 obuze grele, bubuitul tunului a încetat să se mai audă. Dar mesajul epopeii Orașului-erou, care l-a însufleșit pe contemporanii luptei împotriva fascismului și continuă să fie și astăzi obiect de studiu militar, va răsună peste timp — asemenea Simfoniei Leningradului compusă în acele zile eroice și tragice de Dmitri Șostakovič — ca o ilustrare a cuvintelor omului al cărui nume îl poartă: niciodată nu va fi învins poporul ai cărui muncitori și țărani și-au dat seama, au văzut și au simțit, în majoritatea lor, că ei își apără propria lor putere.

Eugen PREDA

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 5/1970.

Noiembrie 1941

Leningradul ii înfruntă pe asediatori

General de armată I. I. FEDIUNINSKI

Iarna venise de timpuriu. Pe la mijlocul lui noiembrie 1941, un strat gros de zăpadă acoperea pământul brădat de râurile războiului. Neva înghețase, dar pe Lacul Ladoga gheața încă nu-și făcuse apariția.

În fața frontului Armatei 54, vuietul luptelor ba se potolea, ba reizbucnea cu și mai mare furie. Trupele noastre, deși întâmpinau multe greutăți, stăvileau cu succes presiunea dușmanului, care se năpustea spre nord. În schimb, situația din fișia Armatei 4, vecină cu noi, ne dădea motive de îngrijorare.

Marile unități de la flancul ei drept — aflate sub comanda generalului Leapin, șeful de Stat major al Armatei 4 — se retrăgeau în raionul Volhov și Kabona. Fire oarecum nehotărâtă. Lea-

pin crea dificultăți suplimentare prin ordinele sale nejustificate.

Am fost nevoit să înaintez Statului major al frontului un raport în care precizam ce s-ar putea face pentru a ajuta Armata 4 să aperse cu fermitate orașul Volhov. La 10 noiembrie, generalul Hozin, comandantul Frontului Leningrad, mi-a răspuns că, pentru apărarea Volhovului, a fost repartizată Divizia 3 de gardă și că această hotărâre a fost aprobată de Marele Cartier General.

— Nu dispunem de alte forte și nici n-am avea cu ce le transporta, mi-a spus în încheiere Hozin.

Frontul se apropia tot mai mult de oraș. Inamicul pătrunsese la joncțiunea dintre Armatele 54 și 4. Leapin continua să

dea ordine contradictorii, iar eforturile de a-mi coordona acțiunile cu ale lui nu dădeau rezultate.

Armata 54 prela răspunderea

După o îndelungată chibzuință, am adresat Marelui Cartier General o telegramă în care am prezentat situația de la Volhov și am raportat măsurile ce trebuiau luate urgent, cerînd, totodată, ca trupele de la flancul drept al Armatei 4, aflate în retragere, să fie trecute în subordinea mea. „Dacă aceste măsuri vor fi luate încă astăzi, scriam eu, situația mai poate fi salvată. Dacă vor fi amînate pînă mîine, va fi prea tîrziu: Volhovul va cădea”.

Între timp, la punctul meu de comandă, aflat într-o pădure, au sosit căpitanul de rangul I, V. S. Cirokov, comandantul Flotei militare de pe Ladoga, și D. V. Pavlov, împuternicitul Comitetului de Stat al Apărării pentru aprovizionarea Leningradului.

Ambii erau îngrijorați de situația de la Volhov și voiau să cunoască mai multe amănunte. I-am pus la curent cu telegrama expediată. Cîteva minute mai tîrziu, de la Moscova mi s-a comunicat telefonic că propunerile mele au fost aprobate și că, de aici înainte întreaga răspundere pentru apărarea Volhovului revine armatei noastre. Apoi, seara tîrziu, s-a primit o telegramă în care se preciza că gruparea operativă Leapin (circa șase divizii, plus un regiment de arti-

Ofensiva germană din iarna anului 1941 pentru cucerirea orașelor Moscova și Leningrad a eșuat lamentabil. Ostașii hitleriști se retrag în debandadă...

lerie grea și o brigadă de tancuri) trece în subordinea mea, fiind inclusă în compunerea Armatei 54.

Imediat după primirea acestui ordin, am plecat cu Cirokov și Pavlov în satul Plehanovo, unde se afla Statul major al grupării operative Leapin. Generalul dormea instalat ca în timp de pace. Am cerut să fie trezit imediat și i-am comunicat că, din ordinul Marelui Cartier General, trupele sale trec sub comanda mea.

— Iar dumneata, am adăugat eu pe un ton aspru, urmează să te prezinți chiar în noaptea aceasta la Statul major al frontului.

Trebuia să acționăm fără să pierdem nici o clipă. După ce m-am orientat asupra situației, am hotărât să instalez Brigada de tancuri, comandată de colonelul Zazimko, în spatele dispozitivului trupelor aflate în retragere, iar artileria antiaeriană din zona Volhov s-o folosească pentru trageri prin ochire directă împotriva tancurilor inamicului.

Pe căpitanul de rangul I, Cirokov, care nu-mi era subordonat, l-am rugat să demonteze mitralierele de pe cea mai mare parte a navelor Flotei de pe Ladoga și să le trimită, împreună cu servanții respectivi, în raionul Volhov.

— Dacă voiscoate armamentul de pe nave voi fi aspru sancționat, mi-a răspuns Cirokov.

— Îmi asum întreaga răspundere pentru eventualele consecințe, i-am replicat eu. Te rog să înțelegi, Viktor Sergheevici, că, dacă inamicul va pătrunde în Volhov, atunci va trebui să sabordezi navele. Și în acest caz nu mai contează dacă se vor duce la fund cu sau fără mitraliere.

Apoi am redactat un ordin scurt prin care interziceam categoric orice nouă retragere.

În cursul nopții am reușit să regroupăm într-o oarecare măsură trupele, să punem în ordine marile unități și să aducem ceva alimente și muniții. Retragera a încetat. Regimintele și batalioanele s-au îngropat în teren pe aliniamentele pe care le ocupau în acel moment.

Căpitanul de rangul I Cirokov mi-a îndeplinit dorința întocmai și la timp. În zori, marinarii și-au instalat mitralierele în dispozitivele de luptă ale unităților de infanterie, iar artileria antiaeriană a ocupat poziții pentru trageri prin ochire directă.

Situația părea să se îmbunătățească. Totuși Marele Cartier General continua să manifeste o îngrijorare absolut legitimă în privința soartei Volhovului și nu excludea posibilitatea ca inamicul să ocupe orașul. Cu câteva zile în urmă, Statul major al frontului îi prezentase un plan pentru distrugerea, în caz de extremă necesitate, a obiectivelor militare și a hidrocentralei de la Volhov. Drept urmare, în zorii zilei de 12 noiembrie, am primit următoarea telegramă:

„Comandantului Frontului Leningrad

În copie: Comandantului Armatei 54

Marele Cartier General al Comandamentului Suprem a aprobat dispozițiunile dv. privind distrugerea Uzinei de aluminiu, hidrocentralei și podului de cale ferată de la Volhov, răspunderea pentru întreaga operație, inclusiv pentru alegerea momentului distrugerii, urmînd să revină comandantului Armatei 54”.

L-am chemat pe generalul-maior Cekin, inginerul Armatei 54, și i-am arătat telegrama, ordonîndu-i să stea permanent cu un grup de artificieri la hidrocentrală.

— O veți distruge numai la ordinul meu, am subliniat eu. Așteptați acest ordin, chiar dacă dușmanul va ajunge la un pas de hidrocentrală. Nu vă zoriți în nici un caz.

Îmi dădeam, bineînțeles, seama că-mi asumam o mare răspundere, căci a rata distrugerea însemna a preda hidrocentrala

inamicului. Pe de altă parte, a o distruge înainte de a fi dispărut orice posibilitate de a o apăra ar fi fost o crimă. Hidrocentrala „V. I. Lenin” de la Volhov reprezenta nu numai un important obiectiv militar și o imensă valoare materială, chiar și acum cînd aici funcționau numai două turbine auxiliare, ci și o mîndrie a oamenilor sovietici, care, prin munca lor eroică, construind acest obiectiv încă în 1926, făcuseră astfel primul pas important pe calea electrificării țării.

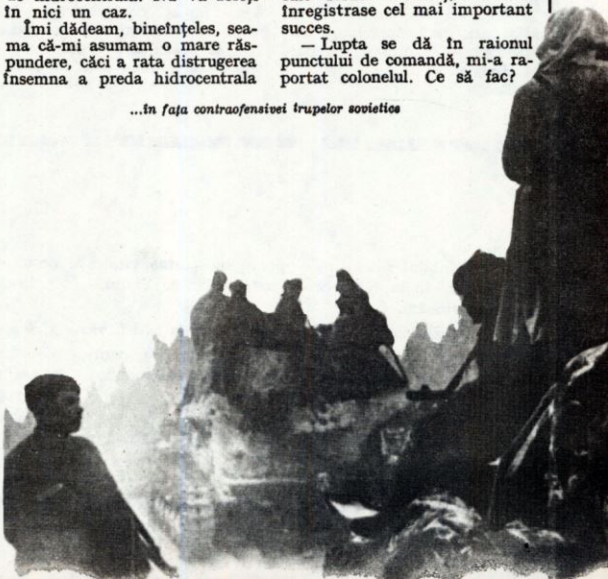
Situație critică la punctul de comandă

Inamicul a trecut la ofensivă pe la orele 10-11. Artileria noastră a declanșat imediat un uragan de foc. Cu mult succes acționa și aviația împotriva infanteriei fasciste, care, de asemenea, pornise la atac. Cu toate acestea, în unele sectoare, hitlerişti au reușit să dea peste cap subunitățile noastre. Lupta se apropia de Volhov. Dușmanul ajunsese doar la cîtiva kilometri de hidrocentrală.

Situația cea mai critică se crease la Divizia 310 infanterie, pe care o comanda unul din vechii mei camarazi, colonelul Zamirovski. Aici, în sectorul haltei de cale ferată Zelenet, inamicul înregistrase cel mai important succes.

— Lupta se dă în raionul punctului de comandă, mi-a raportat colonelul. Ce să fac?

...în fața contraofensivei trupelor sovietice

Am înțeles imediat că-mi solicită permisiunea să se retragă, deși nu-și formulase cererea într-o formă deschisă. Dar în spatele lui se afla Volhovul și, dacă aș fi aprobat retragerea, ar fi înlemnat să las inamicul să pătrundă spre oraș, spre hidrocentrală. I-am răspuns:

— Continuați să vă bateți! Dacă n-ați știut să opriți dușmanul la o distanță convenabilă, luptați acum la punctul de comandă.

Zamirovski tăcea. Îi auzeam respirația în receptor și-mi dădeam seama cât de greu îi este. Așteptase de la mine un alt răspuns, dar n-am putut să îl dau.

— Am înțeles!, rosti el în cele din urmă cu glas înăbușit.

Presiunea inamicului nu slăbea deloc. Apărarea noastră nu fusese ruptă nicăieri, dar, sub loviturile dușmanului, se arcea. Va rezista Zamirovski?

Au trecut două ore. Și iată că, din nou, mi-a telefonat Zamirovski.

— Tovarăș general, permiteți să raportez situația.

După tonul lui încrezător și chiar un pic vesel, am înțeles pe dată că situația în sectorul haltei Zelenetș s-a îmbunătățit.

— Am respins inamicul la un kilometru de punctul de comandă, mi-a raportat comandantul diviziei.

— Foarte bine și, dacă la fiecare două ore, îl vei respinge pe o distanță de un kilometru, la căderea nopții punctul tău de comandă se va afla la o depărtare normală de linia întâi. Îți doresc succes.

În cursul după-amiezii au început să sosească rapoarte îmbucurătoare și de la alte divizii.

La căderea nopții, hitleriștii, opriți în loc de apărarea directă a unităților noastre, au încetat ofensiva. A doua zi, din rapoartele comandantilor de mari unități, am dedus clar că inamicul a renunțat la ofensiva în sectorul Volhov și își regrupează forțele, pregătindu-se să execute o lovitură undeva în altă parte.

Era evident că noi obținusem un succes important. Totuși pericolul nu trecuse: trebuia să descifrăm intențiile inamicului și să ne pregătim pentru respingerea unor noi lovituri.

Ca un făcut, tocmai în acele momente m-a apucat o durere de dinți de-a dreptul insuportabilă: nici nu mai eram în stare să-mi adun gândurile.

Am chemat adjutanții:

— Caută-mi un dentist.

— Cred că prin apropiere nu e nici unul. Există chirurgi, tot soiul de interniști, dar dentiști nu. Va trebui să mă duc la un spital sau la vreun batalion me-

dico-sanitar, se lansă în comentarii locotenentul Rojkov. Văzând însă că nu sînt dispus să-l ascult perorațiile, dispăru imediat și, după vreo trei ceasuri, se înapoie cu un medic de rangul III, o femeie în vîrstă, plinuță și, după cât se părea, foarte energică. Dentista își spală îndelung și tacticos minile cu apă caldă, apoi la fel de tacticos și le șterse cu grijă, fiecare deget în parte.

După ce desăcu pe masă o trusă cu tot felul de cîrlige și clești, simțea că te trec fiorii numai cînd le vezi, dentista se apropie de mine și, cu o voce groasă, aproape bărbătească, porunci scurte:

— Deschide gura, pacient. Mai tare!

Cîteva minute îmi tot ciocăni dinții cu o drăcie metalică, apoi conchise:

— În dreapta ai trei dinți bolnavi. Care din ei te doare?

— De unde să știu?, izbucni eu mînios. Vedeți că mi s-a umflat toată falca. Scoateți-i pe toți. N-am timp de pierdut cu dinții.

— Dar am putea încerca să-i tratăm, obiectă ea.

— Nu, extrageți-i. Și cit mai repede.

Treptat, durerea începu să se potolească și mă așezai la birou.

În românește de
P. VERBITKI

II PLANȘELE NOASTRE

① Nobilul florentin Pippo Spano, ostaș viteaz și destoinic, s-a aflat alături de domnitorii români în luptele pentru independență. Pictură de Andrea Mantegna (Un aliat italian al domnilor români, p. 42)

② Vasile vodă Lupu, așa cum trebuie să-l fi văzut și Ioan Kemény

③ Fiica și soția domnului moldovean (fragmente din vechea frescă a bisericii Trei Ierarhi din Iași); în dreapta — portretele domniței Ruxandra, ca soție a lui Timuș Hmelnițki și ca soție a lui Antonovschi (În solie la Vasile Lupu, p. 37 și Cele trei portrete ale frumoasei domnițe Ruxandra, p. 36)

④ Orașul Sf. Gheorghe (sec. XVII) văzut din împrejurimi. În medalion: portul țăranului valah. Gravură de epocă de Martin Engelbrecht (O mărturie germană despre români, p. 33)

„Vasilie vodă [...] om cu hire înaltă și împărătiescă, mai multu decît domniască [...] Fericită domnia lui Vasilie vodă, în care, de au fostu cîndva această țară în tot binele și bivșug și plină de avuțiile, cu mare fericiie și trăgănată pînă la 19 ani, în dzilele aceștii domnii au fostu“.

MIRON COSTIN,
Letopisețul
Țării Moldovei
de la Aron vodă
încoace

O MĂRTURIE GERMANĂ DESPRE ROMÂNI ÎN SEC XVII

ANDREI CORBEA

Publicat în 1669, romanul *Der abenteuerliche Simplicius Simplicissimus* („Aventurosul Simplicius Simplicissimus”) al scriitorului german Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen a inaugurat o adevărată modă literară, a așa-numitelor „simpliciade”, depășită doar de „robinsonadele” inaugurate de Robinson Crusoe al lui Defoe (1719). Una dintre aceste „simpliciade”, *Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus* („Simplicissimus ungar sau dac”) — al cărei autor se ascunde sub semnificativul pseudonim Dacianischer Simplicissimus — a fost tipărită la Ulm în 1683, bucurându-se încă de două ediții, în 1683 și 1684; după îndelungate controverse, autorul a fost identificat în persoana compozitorului Daniel Speer (1636-1707). Apărut în toiul confruntării dintre otomani și imperiul sub zidurile Vienei¹, textul — ce are drept cadru al acțiunilor eroului său Ungaria și Transilvania — justifică pe deplin interesul nostru.

Un ghid cu... subtexte

Nu toți cercetătorii acestui subiect au dat atenția cuvenită unui element semnificativ pentru intențiile autorului: **titlul**. De obicei, autorii „simpliciadelor” își alegeau pseudonimele în așa fel, încât puteau fi lesne „traduse” de contemporani. Unii au fost tentați să vadă, atît în titlu, cit și în modul de desemnare a autorului drept **Dacianischer Simplicissimus**, simpla intenție de a se ascunde în spatele unui pseudonim ușor descifrabil (postrivirea cu inițialele numelui autorului, Daniel Speer). Alți editori au minimalizat faptul într-atît, încît au publicat romanul cu titlul incomplet: **Simplicissimus ungar**.

În ceea ce ne privește, considerăm că rațiuni mult mai profunde decît cele criptice l-au condus pe Daniel Speer la această întreprindere. Eroul său pornește din Silezia, petrece un timp în Polonia, vine apoi în Slovacia, unde studiază muzica și participă la lupte cu turcii, intră la un moment dat în slujba unor magnai maghiari care îl aduc în Transilvania, unde, în cele din urmă, se anghijează pe lângă Gheorghe Ștefan, fostul

domn al Moldovei (1653-1658), și apoi pe lângă nefericitul principe ardelean Acațiu Barcsai. Acțiunea se petrece aproximativ între 1654-1661, continuînd apoi într-un alt roman „simplician” al lui Speer, **Türkischer Vagant**, în care eroul călătorește prin ținuturile asiatice ale Imperiului otoman.

În acea vreme, s-au tipărit o sumedenie de texte geografice și istoriografice în legătură cu deplasarea interesului politicii habsburgice către Ungaria și Balcani; în aceste texte, apare frecvent denumirea **Dacia**, aplicată uneia sau alteia dintre țările române, de cele mai multe ori însă tuturor la un loc, marcîndu-se astfel ideea unității lor inițiale. Tot atunci, circulau cu insistență zvonurile despre proiectele „dacie” ale principilor ardeleni — Gabriel Bethlen și cei doi Rákóczi — ale curții poloneze și chiar ale curții de la Viena. Toate acestea nu-i puteau fi străine lui Daniel Speer; în plus, propria sa prezență în Transilvania și Țara Românească, să nu-i fi oferit autorului amintiri nici un fel de sugestii pentru romanul său?

Cartea lui Speer deplasa interesul pentru spațiile locuite de români din sfera unui mediu doct și restrîns în cea a publicului larg; este, de aceea, evident faptul că doar con-

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 1/1970.

vențiile romanului l-au împiedicat pe Speer să stăruie asupra unor realități care impuneau o clară distincție — întemeiată pe argumente istorice — între teritoriile coroanei Sfântului Ștefan și cele trei țări române, legate prin unitatea originară dacică. Titlul romanului indică existența și mai ales consistența unei idei deosebit de prețioase pentru conștiința opiniei publice europene a epocii, dincolo de proiectele urzite de cabinetele diplomatice: ideea reînvierii vechii Dacii, a reunirii celor trei țări române într-un singur stat, așa cum o făcuse Mihai Viteazul.

O problemă controversată, și care deține, de fapt, cheia valorii documentare a romanului lui Daniel Speer, este cea a autenticității experiențelor eroului; a cunoscut autorul însuși ținuturile descrise sau s-a mărginit să compileze câteva surse ce i-au fost accesibile în momentul redactării? Neîndoios este faptul că, redactând romanul după mai bine de două decenii de la vizitarea Slovaciei, Ungariei și a țărilor române, autorul, din dorința de a reda cât mai fidel unele realități, a recurs și la consultarea unor lucrări apreciate pe atunci pentru exactitatea informațiilor. Însăși descrierea orașului său natal, Breslau, a fost alcătuită cu ajutorul unor asemenea surse de informare. Viociunea narațiunii, naturalețea cu care sînt relateate evenimente atestate istoricește, redarea destul de exactă a unor amănunte din viața economică și socială dovedesc o cunoaștere directă. Căci romanul se vrea mai mult decît o simplă „literatură de delectare”; Speer încearcă să compună un ghid informativ cît mai autentic pentru publicul dornic să înțeleagă premisele confruntării otomano-imperiale din fața Vienei, la care participau atît „curuții” lui Emeric Thököly, cît și domnitorii români Șerban Cantacuzino¹ și Gheorghe Duca, justificînd și prefigurînd în subtext viitoarea intervenție imperială în Ungaria, Transilvania și Țara Românească. Nu altceva vor să însemne dese referiri la anarhia nobiliară, la conflictele religioase din Ungaria Superioară și Transilvania, la presiunile și samavolniciile turcești.

Cînd a pus pentru întia dată „dacul” Simplicissimus — recte, Daniel Speer — pi-ciorul pe pămîntul transilvan? S-au propus anii 1645 și 1660, dar la un examen mai atent, aceste datări nu rezistă criticii.

Cele mai vechi partituri

Sînt, apoi, o seamă de inadvertențe și ne-potriviri care ne-ar putea determina să conchidem că Daniel Speer nu e decît un fals martor. Dar ne-am pripit făcînd o asemenea afirmație. După opinia noastră, majoritatea

relatărilor și impresiilor culese „pe viu”, luate izolat, sînt reale și pot fi atestate documentar. Autorul însă spre a-și impresiona publicul, s-a plasat pe sine însuși în serviciul unor celebrități ale timpului, personaje cunoscute opiniei publice, în timp ce adevărata perspectivă din care Daniel Speer a asistat la evenimentele din țărilor române a fost, de fapt, mult mai modestă; administrator la o mină de sare, în serviciul unui magnat. Deci, nu doar cei 20 ani trecuți l-au în-curcat pe Speer în cronologia politică, ci hă-țișul unor fapte pe care le-a cunoscut doar aproximativ și pe care le-a redat tot atît de aproximativ.

Despre români — wallachen — aflăm lucruri interesante cu mult înainte ca Simplicissimus să ajungă în Transilvania; ei constituie prezențe semnificative în drumurile și aventurile eroului nostru. Cu atît mai mult, cu cît înregistrăm, la un moment dat, propria declarație a „dacului” Simplicissimus că, în decursul celei de-a doua călătorii către Constantinopol, a avut prilejul să vorbească limba „valahă” cu o veche cunoștință, negustor „de lege grecească” (ortodox), pe care îl știa din Eperjes (în Slovacia). Speer învă-țase, așadar, limba română, și el nu subliniază faptul ca pe o realizare deosebită, de vreme ce, așa cum tot el povestește, sașii si-bieni știau și vorbeau la fel de bine românește.

O primă postură în care Speer i-a cunoscut pe români a fost haiducia. Drumurile Ungariei Superioare erau, în acea vreme, primejdute continuu de haiduci; trecînd munții dinspre Polonia în drum către orașul Kásmarek, Simplicissimus a auzit vorbindu-se despre isprăvile unor cete „valahe” în pasul Iablunka. Cine să fi fost acești haiduci români acționînd atît de departe, în Munții Tatra? Documentele atestă, în aceste ținuturi, imense latifundii ale unor mari seniori transilvăneni (Thököly, Rákóczi, Bocskai ș.a.), care n-ar fi pregetat să strămute familii românești de iobagi pe domeniile unde le lipsea mîna de lucru. Cum altfel decît prin haiducie și-ar fi putut afla scăparea fugarii de pe aceste moșii, urmăriti pretutindeni de legile aspre ale șerbiei? Pe de altă parte, e posibil ca românii să fi venit în Carpații Slovaciei și ca păstori, cu turmele lor, o parte din ei devenind, ulterior, din diferite motive, haiduci. Păstorii pe care i-a întîlnit Simplicissimus în timpul ascensiunilor sale în Tatra au evidente legături cu haiducii; firi dure, ei s-au dovedit, în cele din urmă, primitivi și ospitalieri cu rarii drumeți. La ei, eroul nostru a băut *sinczele* (jintîță) și a mîncat *brinse* (brînză).

Contacte mai depline cu românii Speer va avea însă în Transilvania. Va călători prin

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr.11/1976.

tot principatul, ba încă și prin Țara Românească, va compara Sibiuul cu Breslau și Viena, va lăuda bogăția în miere, carne și vinuri a țării. Ca supraveghetor într-o mină de sare, va cunoaște și va descrie munca din ocna, ca și cea dintr-o topitorie de metale. În cursul acestor peregrinări, îi va studia pe locuitorii acelor sate sărace din Maramureș (avem motive să credem că se referă, de fapt, la ținuturile din jurul Mureșului), îmbrăcați în „cămăși largi, cu minci lungi, lungi pînă la buric și ca niște saci, deschiși, albi, lungi pînă la încheietură, pantaloni largi de pînă, pe tălpi o bucată de piele crudă — chirze” [cîrță — n.a.], purtînd capul gol, mustați și bărbi lungi, ocupați cu creșterea turmelor de vaci și porci.

În spatele acestui interes pentru populația „de lege grecească”, recunoaștem însă ceva din limbajul și procedeele propagandei calvine, sprijinite de principii și îndeosebi de familia Rákóczi în tot acest secol XVIII¹. De pildă — în afirmația că românii sînt un popor dur, că „popii lor sînt egali cu ne-rodul, ca port și ca gospodărie țărănească, și între ei și oamenii de rînd alî respect, altă deosebire nu-i, decît doar că ei știu să citească și să scrie și că poartă părul lung”. Involuntar, Speer sugerează, în descrierea sa, acea sublimă și mîndră rezistență a unei Biserici sărace și simple, dar neînduplecate în păstrarea naționalității pe care o reprezenta. În discuțiile religioase cu un diacon maramureșean, „eu îl întrebam alb, el răspundea negru”: Speer se plîngea de „opacitatea” clerului românesc inferior pentru că acesta respingea argumentele și promisiunile calvine. De notat și solidaritatea oamenilor simpli cu această cauză a ortodoxiei, reprezentînd pentru ei garanția continuității tradițiilor neamului: „Oamenii aceia simpli ne stăteau adeseori în față, căscau gura și ziceau: „Diacone, apără-te că noi te ajutăm, dacă el va fi prea grosolan ori se va-ntrece cu vorba». Și adesea, a trebuit să plec [...] rușinat și batjocorit, altfel m-ar fi bătut; dar uneori tot au ris de mine”.

Menționăm, în încheiere, și concluziile desprinse de muzicologul Viorel Cosma în urma cercetării partiturii unui spectacol muzical publicat de Speer în 1688 sub același pseudonim de *Dacianischer Simplicissimus* și care conține două „dansuri valahe”, considerate „prima partitură de orchestră privitoare la muzica românească din perioada feudală”. Peregrinările prin spațiile locuite de români i-au permis deci să cunoască și muzica noastră folclorică. Este un argument în plus în favoarea autenticității mărturiei literare lăsată de muzicianul Daniel Speer.

De partea marilor cauze a românilor

„Scrîitor de talent, observator fin, o figură entuziastă”, după cum îl caracteriza P. P. Panfiliu, francezul Felix Colson are meritul de a fi fost primul publicist care a relevat opiniei publice occidentale drepturile noastre imprescriptibile de suveranitate și de a fi susținut, prin scrîrierile sale, unirea și independența românilor.

Fiu al unui profesor care, după marea revoluție franceză, a emigrat în Țara Românească, Felix Colson a lucrat, în prima perioadă după stabilirea în principate, ca secretar al lui Chateaugiron, consulului francez la București, sosit la post în 5 august 1837. În timpul cît s-a aflat aici, a reușit să se familiarizeze cu realitățile din țară, apropiindu-se de tinerii boieri liberali cunoscuți prin această dorință de a participa la viața națională. S-a împrietenit cu Ion Cîmpineanu, fruntașul mișcării revoluționare din 1838, pe care l-a secundat în multe din planurile și acțiunile sale.

La sfîrșitul anului 1838, partida națională, în frunte cu Ion Cîmpineanu, și-a expus programul în două documente importante. La elaborarea unuia dintre acestea, proiectul de Constituție intitulat *Osebitul act de numire a suveranului românilor*, a contribuit și Colson. „Cîmpineanu este un adept al progresului — spunea el. Pe timpul cînd am elaborat împreună proiectul de Constituție investit cu iscusităle principallilor membri ai națiunii române, am avut prilejul să constat tot ceea ce el avea mîreț în sufletul său”.

În dorința de a-l ajuta pe Cîmpineanu în realizarea planului său, Colson l-a însoțit la Constantinopol și apoi în Franța. Rămînd la Paris, a intrat în legătură cu studenții români aflați în capitala Franței și a inițiat o susținută campanie de prezentare — prin presă — în fața opiniei publice franceze — și, prin aceasta, a întregii Europe — a drepturilor de autonomie ale țărilor române statornicite prin tratatele (capitulațiile) principatelor cu Poarta otomană. Într-o serie de articole publicate în *Le National*, *Le Temps*, *Le Messenger*, *la Gazette de France*, a susținut cu ardore cauza românilor pe care o considera ca „la lui proprie”.

În 1839, devotatul prieten al românilor a publicat o serie de broșuri în care prezenta situația din principate, lucrări care au circulat și în țările române, unele dintre ele fiind trimise chiar de către autor domnitorului Sturdza, consulului francez Huber și consulului englez Colquhoun. Scrîrierile lui Colson au fost preluate și în Transilvania.

O prezentare a lucrării *De l'état présent et de l'avenir des Principautés...* apărută în *Journal des débats* a circulat, în traducere românească, „din mîna în mîna”. Florian Aaron l-a trimis-o lui George Barițiu, îndemnîndu-l: „apucă-te și scoate un estraz zdrăvan dintr-insul (pe cît te vor lăsa foarfecele cenzurii) și dă-l în foile dumitale cît mai curînd. Te încredințez că se va citi cu plăcere și toți cei buni îți vor mulțumi cum se cuvine”.

De altfel, lucrarea *De l'état présent et de l'avenir des Principautés...* publicată în 1839 la Paris, a fost cea mai importantă scriere în favoarea cauzei românești din cîte fuseseră tipărite pînă la acea epocă. Conținutul cărții, prin care autorul a căutat să contureze un tablou de ansamblu al Principatelor Române în primele decenii ale secolului trecut, contribuind la mai buna cunoaștere a poporului nostru, a drepturilor lui uzurpate de puterile suzerană și protectoare, este rezumat chiar de Colson într-o scrisoare către Huber: „Fără să mă limitez, am tratat în amănunt toate chestiunile administrative, comerciale, literare și de unire, de alianțe militare și politice, într-un cuvînt, m-am străduit să nu omit nimic”.

Lucrarea cuprinde și o hartă a țărilor române. La sfîrșitul volumului, Colson dă o listă alfabetică a istoricilor, călătorilor și a ziarelor care, la acea epocă, conțineau date consacrate istoriei și stării de atunci a Moldo-Valahiei. Tot în acest scop, autorul prezintă drept mărturie a afirmațiilor sale și o culegere de tratate.

Peste aproape un sfert de veac, în 1862, Colson tipărește volumul *Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques* („Naționalitatea și regenerarea țăranilor moldo-valahi”) prin care căuta să prezinte cea mai îndepărtată orîgine ale poporului român, așa cum mai tîrziu avea să o facă marele istoric francez Jules Michelet.

Scrîrierile sale reprezintă — la nivelul informației de care dispunea atunci autorul — un important mesaj al prieteniei franco-române, ele constituind, pînă în 1840, în publicistica națională, punctul de vedere de cea mai mare simpatie în favoarea recunoașterii drepturilor românilor.

I. URSU

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 12/1976.

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

CELE TREI PORTRATE ALE FRUMOASEI DOMNIȚE RUXANDRA

Prof. univ. dr. doc. V. CARMĂZINU-CACOVSCI

Puține sînt portretele unor femei din evul mediu românesc păstrate pînă în zilele noastre. Puține și, adesea, insuficient de edificatoare asupra înfățișării celor ce le-au servit drept model. O excepție de la această regulă o reprezintă Ruxandra, domnița al cărei tragic destin a avut un vibrant ecou în istoria Moldovei din acel timp și căreia împrejurările vieții au făcut să i se păstreze nu unul, ci... trei portrete.

Ruxandra era cea de-a doua fiică a lui Vasile Lupu și a doamnei Teodosia (Tudosca). Copilăria fericită și lipsită de griji a petrecut-o la curtea tatălui său din Iași. În 1652, vrînd să dea un plus de consistență alianței cu hatmanul cazacilor, Bogdan Hmelnițki, Vasile Lupu a consimțit s-o dea în căsătorie fiului acestuia, Timuș. Dacă pentru ambițiile și dorințele de mărire ale lui vodă, căsătoria fiicei sale cu un cazac nu reprezenta o strălucită înrudire, în schimb, Ruxandra a fost mulțumită. Din nefericire pentru ea, mariajul a fost însă de scurtă durată, Timuș murind în timpul asedierii Sucevei de către Gheorghe Ștefan, venit cu ajutor polonez. Ruxandra s-a recăsătorit cu Ioan Antonovschi, comandantul suprem al infanteriei și artileriei ucrainene. Pînă în 1672 a locuit în castelul Râșcov, după care, din nou văduvă, s-a întors în țară, instalîndu-se pe o moșie a sa, la Deleni, lângă Hirîlău. Aici a intrat în conflict cu un boier, Crupenos sau Crupenschi, vecin de moșie, care, vînd să-și mărească proprietatea, o cerea insistent în căsătorie. Refuzul repetat al Ruxandrei a stîrnit în cele din urmă ura boierului care, în 1683 s-a răzbunat crunt pe ea pentru ofensa adusă, urmărind-o pînă la Cetatea Neamțului, unde Ruxandra se refugiasă, și a omorît-o.

Acesta a fost, în puține cuvinte, destinul fiicei lui Vasile Lupu. Înăfășînd-o în diverse momente ale vieții ei, cele trei portrete, surprind, cu un remarcabil realism, nu numai schimbările survenite de trecerea anilor, ci și cele provocate de încercările vieții.

Primul dintre portretele domniței este cel din 1639, de la biserica Trei Ierarhi. Ca și ceilalți membri ai familiei lui Vasile Lupu, Ruxandra a fost desenată în mărime naturală. Pe cap are o bonetă roșie, ornamentată cu pietre prețioase, tivită cu blană scumpă. Gîtul îi este împodobit cu un colier prețios, iar în urechi poartă cercei din aur masiv, dispuși în trei rînduri. Trupul zvelt, e plin de viață. Capul domniței este întors pe trei sferturi spre stînga, privind-o parcă pe mama sa. Expresia feței sale, de o distinsă frumusețe, cu buzele pline, roșii, trădează o fire sentimentală. Chipul ușor îngîndurat, cu un zîmbet aproape imperceptibil, degajă naivitatea copilărească a unei fetițe ascultătoare. La vremea pictării portretului, Ruxandra nici nu era, de altfel, decît o copilă.

Alte două portrete au fost publicate, în 1959, la Kiev, de cercetătorul P. Bilețchi însă fără să i le atribuie Ruxandrei. Unul datează din timpul căsătoriei cu Timuș. Credem că femeia din tabloul respectiv o reprezintă pe domnița moldoveană. Pledează pentru aceasta asemănarea frapantă a figurii cu cea de la Trei Ierarhi, ca și faptul că portretul lui Timuș, prezentat în aceeași lucrare, este, în mod cert, opera aceluiași pictor. Autorul tabloului nu ne este cunoscut, însă se vede că era vădit influențat de creația lui Rembrandt. Afirmația se sprijină nu numai pe turbanele orientale, folosite uneori și de maestrul olandez pentru înfrumusețarea capetelor, ci mai cu seamă pe modul contrastant și concentrat al luminii asupra figurii, caracteristic creației lui Rembrandt. De altfel, însuși portretul lui Timuș, cu capul întors peste umăr, amintește celebrul autoportret al lui Rembrandt, cu soția lui, Saskia. În acest al doilea portret, fața Ruxandrei — care poartă pecetea îngrijorării — este mai prelungă decît în cel de la Iași; capul este puțin înclinat spre dreapta și privirea îndreptată în jos.

Cel de-al treilea portret o reprezintă, după părerea noastră, tot pe Ruxandra, în vremea cînd era căsătorită cu Antonovschi. Bilețchi consideră — cu destule rezerve însă — că tabloul ar reda chipul soției lui Bogdan Hmelnițki. Dar o serie de trăsături ale personajului — privirea ochilor, liniile sprîncenelor, nasul, buzele — care sînt identice cu cele din tablourile descrise mai înainte, confirmă mai degrabă ipoteza noastră. În acest din urmă tablou, Ruxandra este mult mai în vîrstă. Este îmbrăcată de sărbătoare, purtînd o rochie decoltată, iar în mîna dreaptă ține un evantai. Cu tot aspectul somptuos al vestimentației, pe față i se citește o expresie de neîncredere, explicabilă, date fiind încercările grele prin care trecuse.

ÎN SOLIE LA VASILE LUPU

Ioan Kemény, autorul Memoriilor din care prezentăm câteva fragmente, s-a născut la 14 decembrie 1607, și a ocupat unele dintre cele mai înalte demnități ale principatului Transilvaniei. Și-a început cariera la 16 ani, la curtea principelui Gabriel Bethlen, unde a primit cele dintâi învățături de natură militară și politică. Fiind favoritul principelui și agreat de ceilalți demnitari, atât pentru comportamentul său atent, cât și pentru calitățile sale fizice și intelectuale, a făcut parte din mai multe solii, bucurându-se de o carieră strălucită.

Comite suprem al comitatului Alba Inferioară, apoi căpitan de Făgăraș, a îndeplinit funcția de comandant al armatei în timpul domniei celor doi Gheorghe Rákóczi. Ulterior, a luptat atât împotriva austriacilor cât și a turcilor, dovedindu-se un comandant bun, drept și curajos. Pe cât putea, cruța oastea; atât pe nobili, cât și pe ostași de rind îi obliga să facă pază noaptea, iar calitățile acestora le aprecia după curaj și nu după rang, sau după neamul din care făceau parte.

În timpul campaniei din 1657, din Polonia, a căzut prizonier la tătări la 31 iulie 1657, eliberându-se abia în august 1659, în schimbul unei sume mari (116 000 forinți). În captivitatea tătară a citit Psalmii și a scris o lucrare asupra lor, precum și valoroasele sale Memorii, sursă documentaristă de preț pentru orice istorie medievală a țărilor din această parte a Europei.

Reîntors în Transilvania, și-a reluat activitatea politică, devenind un adversar al principelui Acașiu Barcsai, susținut de Poartă. Rivalitatea a fost tranșată la 1 ianuarie 1661, când Ioan Kemény a fost ales principe al Transilvaniei. Deși Dieta l-a ales cu o majoritate rar întâlnită în epocă, totuși Poarta nu l-a recu-

noscut și în vara anului 1661 a trimis împotriva lui o oaste turcească și tătărească. Și-a pierdut viața în cursul luptelor, la 23 ianuarie 1662, la Seleşul Mare¹.

Ca unul care, peste o jumătate de veac, și-a petrecut viața în miezul evenimentelor istorice ale principatului Transilvaniei, observațiile din Memoriile sale, constituie însă pentru noi, mai întâi de toate, un izvor important pentru cunoașterea legăturilor dintre cele trei țări românești, cu atât mai prețioase cu cât nu au

fost scrise din auzite, ci din experiența proprie.

În cele ce urmează, reproducem din aceste Memorii câteva fragmente², și anume acelea privind două solii ale lui Kemény în Moldova; prima solie, în 1645, a fost prilejuită de căsătoria domnișei Maria, fiica lui Vasile vodă Lupu, cu prințul lituanian Janusz Radziwill, căsătorie care, în intenția celor care o plănuiseră, trebuia să pecetuiască aderarea domnului Moldovei la liga antiotomană patronată de regele Poloniei Vladislav IV Vasa și de Gheorghe Rákóczi I, principele Transilvaniei.

În același scop se va proiecta și căsătoria domnișei Ruxandra — a doua fiică a lui Vasile Lupu — cu unul din fiii principelui, subiect despre care se va discuta în cursul celei de-a doua solii a lui Kemény la Iași.

L. GERGELY

Din „Memoriile” principelui transilvan IOAN KEMÉNY

cursul celei de-a doua solii a lui Kemény la Iași.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 3/1974.

² Aceste fragmente au fost cuprinse, după o ediție din 1856, și în colecția Căltorilor străini despre țările române, vol. V, București, 1973. Dată fiind atât circulația restrinsă a acestor lucrări științifice (2 700 exemplare), cât și interesul deosebit al acestor fragmente, ele au fost retraduse de colaboratorul nostru după ediția apărută la Budapesta, în 1959 — n.r.

O nuntă domnească

La nunta ducelui lituanian Janusz Radziwill, am reprezentat pe principele Rákóczi, ca trimis de frunte; după mine venea Acațiu Barcsai, iar după el urma Ștefan Mariassy [un curtean], reprezentând pe Gheorghe Rákóczi cel tânăr [...]

Nunta s-a ținut cu mare solemnitate. Din Polonia, au venit mulți nobili, trimiși ai regelui și ai altor nobili, foarte bine îmbrăcați și gătiți, buni călăreți, cu mulți oameni, ajungând la vreo 2 000 călăreți și pedestrași. Cu toate acestea, ei nu-i întreceau, în ceea ce privește frumusețea și bogăția îmbrăcăminții pe curtenii lui vodă; hainele lor, căptușite cu mătase și cu blănuri de jder și ris, erau numai cele de toate zilele. Era o bogăție în toate, la mese, indiferent de rang, mincăruri proaspete, gătite după gustul polon, plăcinte, baclavale din abundență. La toate mesele lungi erau castroane și farfurii de argint. Apoi erau diferite muzici, scamatori, acrobați, dansatori și tot felul de oameni, care își arătau măiestria, toți demni de admirat [...]. În fruntea mesei era trimisul regelui polon și alți poloni, mirele Radziwill, după el mitropolitul Kievului, care era neam de vodă din familia Movilă, frate cu Gavrilă, Ion și Moise [...]. Acest mitropolit era și un bun cărturar, de altfel erau și alți preoți de religie română sau grecească, încât mai înainte nici nu credeam să fie între dinșii oameni atât de învățați. Mitropolitul, care era un om deosebit de cinstit și blând, i-a cunoscut în biserică după ritual românesc [ortodox]. Radziwill nepotrivindu-se, deși era luteran. Ca să fac loc acestui mitropolit înaintea mea, voievodul mi-a explicat respectuos că, așa cum și la noi se obișnuiește a se da mare atenție nașului, și la ei celor care cunună li se arată mare cinste, astfel că, cedind eu, Movilă a stat înaintea mea. În casa aceea, și la masă, nu era nici o femeie, nici o fată, nici mireasa, nici joc, fiindcă jocul s-a ținut în piața orașului. Înainte de a ne așeza la masă, vreo cincizeci sau șaiszeci de boieroaice, fete, prinzându-se de mină, cind

în cerc, cind în lung, au întins jocul românesc. Erau îmbrăcate plăcut. Bărbații doar priveau la ele, și nici unul nu s-a amestecat în jocul lor. Înaintea lor însă sărea cît putea un stolnic bătrîn, care făcea mișcări ritmice cu bățul din mină. Chiar și ospățul femeilor a fost în altă casă [...]

Vodă însuși ieșise înaintea nuntașilor, ca la o jumătate de milă, pe un armăsar foarte frumos; frul și șaua de pe cal erau lucrate cu aur și pietre prețioase, la fel și scărița de la șă; paloșul și sabia erau tot la fel, pe căciulă avea un surguci¹ bogat, cu cinci diamante mari; alt diamant îl avea în inelul din deget. Îmbrăcămintea de pe el și podoa-bele de pe cal, după socoteliile noastre de atunci, puteau ajunge la circa 40 000 taleri [...]

Tratative secrete

În anul 1648, principele Rákóczi s-a îmbolnăvit din nou, în drum spre Gurghiu [jud. Mureș], loc care totdeauna i-a fost primejdios, și mai înainte de a pleca de la Cluj, a sosit trimisul voievodului Lupu, logofătul Gheorghiță Ștefan², cu recomandări și cu daruri. Între altele, Lupu i-a scris în secret lui Rákóczi și despre următoarele: că are de vorbit cu principele despre niște lucruri deosebit de importante, pe care nu vrea să le destăinuiească nici chiar omului său, și ca atare îl roagă să trimită la el pe Ioan Kemény [...]. Îndată ce am ajuns în Moldova și am ieșit din pasul Totușului, voievodul, conform asigurărilor date, m-a primit cu mare cinste, trimițând un boier de frunte cu mai mulți înaintea mea ca să mă conducă la Iași, a trimis chiar și caii săi de trăsură [...]. Aproape de Iași, a venit să mă primească marele vistier [Iordache Cantacuzino] cu trăsura sa și care m-a și însoțit la reședința mea, luxos împodobită, oamenilor lui slujind la bucătăria și

masa mea, cu vasele, farfuriile și cupele de argint, precum și cu alte lucruri ale sale. Însoțirea la audiență, în câteva rinduri s-a făcut ca și ospățul, cu mare pompă. Cind am tratat noi doi, voievodul n-a admis să fie de față nici tălmăciul pentru limba românească al principelui, pe care îl adusesem cu mine, nici al său, ci a trebuit să vorbesc cu el românește, așa cum am știut.

Acele tratative secrete se refereau la următoarele: auzise de la unii oameni, că polonii au mari simpatii pentru principe și că voiesc să-l cheme la Dieta ce se va întruni pentru alegerea regelui³. Aceasta voia să o transmită principelui, promițând totodată că, oricind ar dori principele, va fi gata de a lucra împreună cu el, atât prin protectorii săi nobili din Polonia, cît și pe alte căi, numai ca și principele să-i manifeste prietenie și să mențină o bună înțelegere etc. Despre aceasta am discutat mai mult și, deși nu aveam instrucțiuni de la principe — de fapt, nici nu știusem dinainte obiectul discuției, și el lăsase totul în seama credinței, discreției și sîrguinței mele, fiind însă suficiente scrisorile mele de plenipotență către voievod — am procedat astfel. Mai întâi, i-am mulțumit pentru bunăvoința arătată stăpînului meu; apoi, i-am recomandat să păstreze buna vecinătate, spiritual creștin și prudență, și să fie convins că atunci cind caută a încheia o alianță cu stăpînul meu și cu casa lui, lucrează pentru întărirea sa, a casei și stăpînirii sale [...]. [I-am spus că] stăpînul meu va primi cu bunăvoință oferta aceasta, dar că doresc, în numele principelui, să declare că va îndeplini condițiile ce-i voi propune, și care sînt următoarele: 1) Dacă se va întîmpla ca stăpînul meu să meargă cu oști în Polonia să i se asigure liberă trecere atît lui cît și

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1976.
² Viitorul domn al Moldovei (1653-1658).

³ Tocmai murise regele Vladislav IV Vasa — n.r.

oamenilor lui și oștilor sale; 2) dacă stăpînul meu va vrea să adune oști din Moldova, să-i fie permis acest lucru; 3) dacă va cere bani cu împrumut — neputîndu-și lua vistieria cu sine — să-i dea pînă la 10 000 galbeni; 4) să încerce din toată inima de a-l ajuta și la Poartă, cu toată autoritatea și mijloacele sale; 5) chiar de i se va porunci, să nu fie dușman stăpînului meu și casei lui.

La toate acestea, vodă s-a angajat bucuroși și mi-a numit și pe protectorii lui cei mari de la Poartă, ale căror nume le-am și însemnat pe masa lui, cu cerneala, pana lui, pe hîrtia lui, astfel înțelegîndu-se că att capuchehaiele principelui, cît și cele ale voievodului la Poartă să aibă ordinul să se înțeleagă și să lucreze împreună, ajutați de protectorii ambelor părți[...]

Între altele, mai era și faptul că, atunci cînd fusese la Rákóczi, solul moldovenesc Gheorghită Ștefan, amintit mai înainte, spusese fără îndoială din îndemnul său [al voievodului] că pe fiica cea mai mică a lui Lupu [...] ar fi fost potrivit să o ia în căsătorie Sigismund Rákóczi, arătînd totodată și foloasele ce ar fi rezultat din această căsătorie. Acest lucru spunîndu-l principelui și principesei, principele nu se prea învoia, principesa însă voia, și ea l-a înduplecat și pe principe. De aceea, mi s-a încredințat la ducerea acestor tratative, să vorbesc și despre ei, dacă se va ivi prilejul.

Părindu-mi-se folositoare această căsătorie, am și tratat în secret cu logofătul Gheorghită, și fiind de față și voievodul, ba i-am adus și daruri de la principesă, și am hotărît ca să-și aducă fata, deoarece atunci voievodul o ținea la Poartă. Îndată a și trimis după ea și cu mare cheltuială a și adus-o. O trimisese acolo

mai dinainte, pentru a-și cîștiga mai mare încredere, vînd să potolească bănuiala ce o aveau turcii, de cînd își măritase fata cea mai mare cu Radziwill. Și m-a încredințat chiar că, aducînd-o, tinerii se vor putea și vedea.

Cînd am stat la Iași, au sosit scrisori și soli prin care mi se făcea cunoscută starea tot mai rea a principelui [...]. De aceea, am și cerut voievodului să mă lase să plec sub motivul că principele mi-ar fi poruncit, prin oamenii soșiți după mine, să mă grăbesc înapoi, pentru că dorește să-l trimită pe fiul său mai mic în Ungaria și aceasta nu o poate face, pînă cînd nu mă întorc eu.

Voievodul [...] m-a cinstit cu o mulțime de daruri: o mantie de catifea roșie cu gulere de jder, cai turcești și cele ce trebuiesc pe ei cusute cu peruzele, mi-a mai dat și o tolbă cusută din belșug cu fir de aur. Și acum am fost însoțit cu aceeași îngrijire și atenție, ca la venire.

Abia m-am depărtat, cale de două mile, și între Iași și Tîrgul Frumos, m-a întîlnit [nobilul secui] Mihai Ugron, aducîndu-mi știrea că principele a murit.

Această veste însă am tănuț-o pînă ce am ajuns la Troțuș, de unde i-am scris voievodului, ca pînă să ajungă la el scrisoarea eu să fiu deja în Transilvania. În scrisoare i-am spus că, deși nu mai am nici o speranță asupra vieții principelui, totuși tratatele cu el le-am încheiat nu numai în numele principelui, ci și în numele fiilor și țării sale. De aceea, l-am rugat să păstreze pacea și cu fiii principelui și cu țara, arătîndu-i că, deși principele a murit, totuși are un urmaș și ca atare tratatul încheiat între noi continuă să aibă valoare.

Cîteva dintre eroii Memoriorilor lui Ioan Kemény: Vasile Lupu, domnița Maria, cneazul Janusz Radziwill și Gheorghie Ștefan

TEMPLUL DE LA GRĂDIȘTEA DE MUNTE

Dr. I. H. CRIȘAN

Stadiul avansat al culturii materiale
daco-getice din secolul I î.e.n.
se evidențiază poate mai bine decât
în oricare

alt domeniu, pe tărîmul arhitecturii —
militară, civilă, religioasă.

Locul unde cea din urmă s-a manifestat
în toată plenitudinea sa,

a fost centrul de pe Dealul Grădiștil.

Aici, săpăturile ample efectuate pe terasele largi

— numerotate de arheologi: terasa X și XI

— situate la est de așa-numita

incintă militară,

au scos la iveală vestigiile unor sanctuare

de forme și dimensiuni diferite,

alcătuind incinta sacră. Pînă acum,

au fost dezvelite aproape în întregime resturile

a numeroase construcții cu caracter de cult.

Spunem resturi, pentru că, fără nici o excepție,

construcțiile au fost sistematic distruse,

rase de pe suprafața pămîntului, în înțelesul

cel mai propriu al cuvîntului,

în așa fel, încît din sutele de stilpi

de piatră, n-a rămas nici măcar unul întreg.

Conștienți de marea rol

pe care îl juca religia în viața daco-getilor,

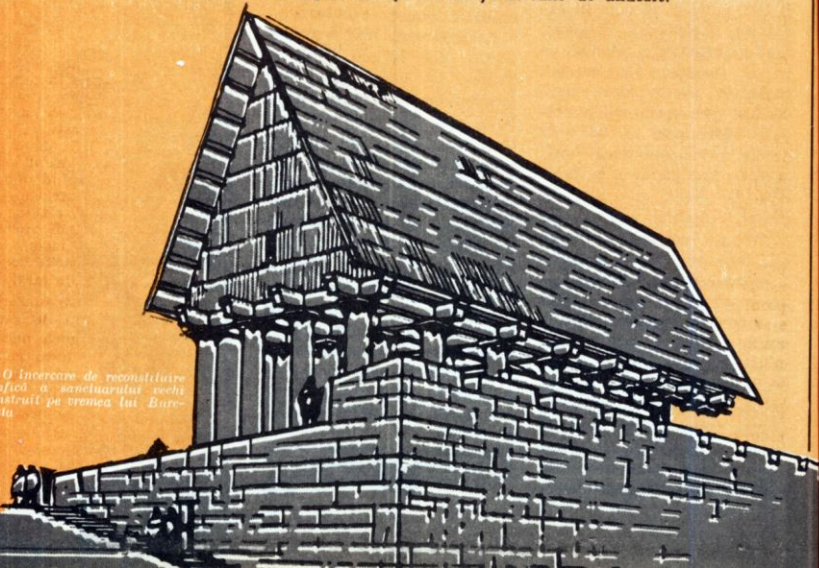
romanii au deslințat centrul religios

de la Sarmizegetusa.

Ipoteze, ipoteze...

De aceea, se nasc astăzi atîtea dificultăți
în reconstituirea templelor distruse. Cu greu
ne putem face o imagine, cît de cît clară,
asupra înfățișării și a rosturilor lor. De pildă,
în zidul de apărare al așa-numitei incinte
militare s-au descoperit, ca material de um-
plutură a spărturilor, numeroase piese arhi-
tectonice — fuse de coloană, enormi bolțari,
grinzi și traverse — toate din andezit și toate
strîns legate de noțiunea de edificiu monu-
mental. Singurele clădiri de acest tip la care
elementele respective ar fi putut fi folosite
sînt sanctuarele. Iar dintre acestea, cel cu
60 coloane de pe terasa X ni se pare a fi
cel căruia i-au aparținut. Faptul că diame-
trele unor coloane variază pe lungimea lor,
remarcîndu-se decalaje relativ mari, pledează
pentru ideea existenței unor coloane înalte,
cunoscute fiind o regulă a arhitecturii ca
diametrul să fie mai mare la mijlocul coloa-
nelor și mai mic spre vîrf. De aici, s-ar de-
duce că edificiul de pe terasa X a avut aco-
periş (sau a fost proiectat să-l aibă) susținut
de uriașe coloane de andezit.

O încercare de reconstituire
grafică a sanctuarului vechi
construit pe vremea lui Bureb-
ista

Până nu demult, în încercarea de reconstituire a templelor de la Grădiște se pornea de la presupunerea că aceste construcții nu puteau fi decât deschise, sub cerul liber. O asemenea ipoteză se lovește însă de nenumărate obiecțiuni, mai ales de ordin logic. În primul rând, e greu de crezut că s-a cheltuit o impresionantă muncă pentru a amenaja terase și a le sprijini cu ziduri uriașe de piatră, pentru ca în final pe spațiul astfel obținut, să se construiască doar niște alinamente de discuri și tamburi (socluri). Apoi, ce rost puteau avea asemenea alinamente de tamburi ce aungeau doar la 150 metri înălțime? S-a presupus că aceste mici coloane urmau „să susțină vase mari de andezit în care aveau să ardă mirodeniile aduse prinos divinității”. Este adevărat că s-au găsit și resturile a două vase mari de andezit; dar, ni se pare neverosimil ca pe toate cele 60 coloane să fi fost așezate asemenea vase! Ar fi trebuit să ardă o cantitate colosală de mirodenii și apoi, admitând o asemenea explicație, ar trebui să limităm funcționarea templului — lipsit de acoperiș — doar la anotimpul cald și la zilele fără ploaie!

Existența coloanelor de care am pomenit, cu un diametru ale cărui dimensiuni variază pe lungime, nu duce la concluzia că respectivul edificiu de la Grădiștea de Munte a fost **acoperit**; el s-a asemănat în multe privințe cu templele grecești, al căror model era firesc să-l fi preluat și daco-geții. De altminteri, contribuția arhitecților și a meșterilor greci la ridicarea cetăților din Munții Orăștiei nu poate fi pusă la îndoială. Ea este dovedită de însuși sistemul zidurilor, la care se adaugă literele grecești săpate pe blocurile de piatră găsite în pereții mai multor cetăți. Elementelor arhitectonice grecești li s-au adăugat, fără îndoială, particularitățile specifice, de origine autohtonă.

Construcțiile monumentale cu coloane și acoperiș de la Sarmizegetusa sînt atestate și de reliefurile Columnei lui Traian, căci un simplu drum nu necesita ziduri de o parte și de alta. Avem deci motive să credem că nu este vorba de un simplu drum, acoperit cu lespezi de calcar, ci ne găsim în fața unei monumentale galerii acoperite.

Porînd de la aceste constatări, am încercat să reconstituim, deocamdată, unul din sanctuarele descoperite la Grădiștea de Munte,

pe cel cu 60 baze din calcar, situat pe terasa XI și despre care avem suficiente temeiuri să credem că funcționa pe vremea lui Burebista. Este o reconstituire ipotetică și, în mare măsură ideală, reprezentînd doar una dintre numeroasele variante posibile.

Întrebări și răspunsuri —

Întrebări fără răspunsuri

Prin tot ceea ce se cunoaște la ora actuală despre el, centrul religios de la Grădiște se dovedește a fi fost intens folosit în tot cursul anului. O concluzie care ne întărește convingerea că nu poate fi vorba de un loc de cult cu funcționalitatea limitată numai la un anumit anotimp. Condițiile de climă — din antichitate, ca și de astăzi — împuneau o construcție închisă, acoperită: sîntem la 1200 metri altitudine, într-o zonă muntoasă, unde precipitațiile sînt abundente, iar zăpada căzută în timpul iernii ar fi făcut de inutilizat un sanctuar ce avea drept acoperiș doar... cerul.

Alt fapt, cu totul de neexplicat: lipsește orice fel de pardoseală! Plintele, temeliile, sînt așezate direct pe sol. E cu atât mai curios, cu cît este vorba de o construcție de proporții considerabile. Atîta vreme cît în imediata apropiere găsim o **propilee**, pavată cu frumoase lespezi de piatră, precum și o **piațetă** și ea acoperită cu plăci de calcar, este greu de presupus ca tocmai locul de cult să nu fi avut nici un fel de pardoseală. Arheologic, se constată că pardoseala de piatră nu a fost smulșă atunci cînd s-a abandonat sanctuarul, și că nu a existat nici o pardoseală de lemn. Explicația acestei aparente curiozități e alta.

Toate construcțiile dacice pe care le cunoaștem în Munții Orăștiei, durate în lemn, piatră ori cărămidă, au o înălțare inferioară, un fel de subsol. Este suficient să amintim turnurile-locuință de la Costești, unde se poate vedea cu ușurință că la nivelul solului au existat încăperi folosite drept depozite, locuința propriu-zisă începînd deasupra acestora. La fel sînt construite și azi casele, atît în munții Orăștiei, cît și în alte zone de munte, nu pentru că ar fi vorba de o perpetuare a unor construcții dacice, ci din motive impuse de climă. Această constatare trebuie aplicată și în cazul de față.

Mai există apoi o curiozitate, și anume: zidul care închidea oarecum latura de sud a sanctuarului se termină într-o mică platformă dreptunghiulară, ce avea toate cele patru fețe îngrijit lucrate, din piatră frumos cioplită. Se adaugă o scară făcută din lespezi de calcar, descoperită pe fața externă a aceluiași zid și care n-a putut fi urmărită pe toată întinderea ei. Ea urca însă cu siguranță,

(Continuare în p. 55)

Un aliat italian al domnilor români:

Cetatea Timișoara
Gravură de epocă

PIPPO SPANO

ADOLF ARMBRUSTER

Din anul 1393, cînd otomanii cuceresc ultimul teritoriu rămas în stăpînire a țarului bulgar Șisman, Țara Românească devine vecină a Imperiului otoman. Primejdia invaziei osmane în nordul Dunării este iminentă. Într-adevăr, în toamna următorului an, Țara Românească este invadată, iar la 10 octombrie 1394 oștile lui Mircea cel Bătrîn înscrisu în istoria țării celebra victorie de la Rovine. În urma ei, nădejdlile în izgonirea otomanilor din Peninsula Balcanică sporesc. În martie 1395 la Brașov se încheie — în condiții de deplină egalitate — un tratat de alianță între Mircea și Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei. El prevede un plan amănunțit de cooperare a forțelor româno-maghiare într-un viitor război împotriva otomanilor, pentru izgonirea lor deplină din Peninsula Balcanică. În vara anului 1396, Sigismund declanșează o expediție cruciată împotriva turcilor pe care o plănuia de cîțiva ani. Ea se încheie însă prin înfrîngerea cruciaților în vestita bătălie de la Nicopole (25 septembrie 1396).

În aceste condiții, devine din ce în ce mai clar că rolul principal în stăvîlirea înaintării otomane începe să treacă treptat asupra acestui sector al frontului pe care îl reprezenta Țara Românească, învingătoarea lui Baiazid la Rovine. Iar singura tactică adecvată prin care

se poate preîntîmpina în fața aceasta pericolul osman este fortificarea granițelor și încredinșarea lor unor comandanți pricepuți și îndrăzneți. Cu geniiu lor militar, voinicilor români se constituie ei înșiși, spontan, în astfel de apărători ai granițelor. Cît privește pe regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, el caută să încredințeze paza granițelor unor comandanți iscusiți, pe unii dintre aceștia alegîndu-i și din afara teritoriului pe care-l stăpînește.

Peste aproape trei decenii de la înfrîngerea de la Nicopole, la începutul anului 1423, o mare oaste otomană trece Dunărea cu scopul de a-l alunga pe domnitorul muntean Dan II — a cărui intronare, din anul precedent, era interpretată ca un gest de rupere a relațiilor cu Poarta — și a-l înlocui cu predecesorul lui, Radu Praznaglava. La 26 februarie, viteazul domn român „culcă la pămînt 30 000 turci”, după însemnarea contemporană a unui sas din Țara Birsei, dar, în cursul aceluiași an, turcii invadează din nou țara. Dan II, aliat cu condotierul florentin Pippo Spano, iese și de data aceasta victorios. El alungă forțele inamice, trece Dunărea și arde Silistra. Aceasta este prima acțiune militară antiotomană în care un domn român îl are alături pe florentinul Filippo dei Scolari, cunoscut sub numele de Pippo Spano. Dar cine este viteazul aliat al lui Dan II?

Filippo dei Scolari s-a născut în anul 1369 la Tizzano, în apropiere de Florența, într-o familie nobilă, dar care, la acea dată, ajunsese la o situație materială precară. În familie se păstrase totuși o anumită tradiție în care se îmbina angajamentul politic în favoarea guelfilor¹ cu o febrilă activitate economică.

Deși redus, mijloacele materiale ale familiei au permis totuși tânărului Pippo — cum îl alinta mama sa Antonia — o instrucție și o educație solidă. Băiatului i s-a fixat o carieră comercială, Florența fiind încă un important centru bancar, negustoresc și meșteșugăresc. A însoțit pe un negustor concitadin, Luca Pecchia, în Ungaria, unde negustorii florentini găsiseră mai de multă vreme o zonă de desfășurare propice, favorizată și de legăturile dintre Ungaria și Italia. Un biograf anonim al lui Filippo dei Scolari pretinde că, înaintea posposirii sale în Ungaria, el ar fi peregrinat prin Germania în compania unor negustori italieni, stabilindu-se un timp la Trier (oraș pe Moselle). Întreprinzător și inteligent, Pippo a intrat în anturajul arhiepiscopului de Strigoni (Esztergom), care l-a apreciat pentru calitățile sale în domeniul economic și l-a răsplătit pentru munca de administrare și organizare a domeniilor și veniturilor sale. La curtea primului său stăpîn, și-a creat reputația de om cult și desțoinic.

Span de Timișoara și consilier regal

Aici a avut loc și întâlnirea sa cu noul rege al Ungariei Sigismund de Luxemburg (1387-1437), care, impresionat de calitățile tânărului italian, l-a convins să intre în serviciul său. Acceptînd, Pippo dei Scolari a început să administreze o parte a veniturilor

regale, dar probabil că aceste aptitudini n-au fost singurele prin care s-a impus atenției regelui, care îl considera, după mărturia unui alt biograf, ca pe „propriul său fiu”. Cu ocazia marii răzvrătiri a nobilimii maghiare împotriva lui Sigismund, în anul 1403, Pippo a luat atitudine declarată în favoarea regelui. În anul următor, Sigismund i-a încredințat conducerea comitatului Timișoarei, iar patru ani mai târziu, i-a acordat titlul de ban (1408), de unde și supranumele de Spano². Așezarea banatului Timișoarei sub comanda lui — după cum amartă istoricul P. P. Panaitescu — trebuie pusă — alături de porunca de întărire a orașelor din Ardeal — în contextul complexului de măsuri luate de regele Ungariei în vederea unui război cu turcii.

Pippo Spano a urcat rapid scara favorurilor regale, mai ales după căsătoria sa cu bogata nobilă Barbara, moștenitoare a domeniului Ozora (Bosnia), după care el se va numi și Pippo de Ozora. Ca „span de Timișoara” a dat dispoziții castelanilor de Caraș ca beneficiar al cârmării sărilor regale din Transilvania a căzut la o învoială cu cărașii de la Dej pentru transportul sării în Ungaria. El s-a îngrijit de pregătirea întâlnirii diplomatice dintre Mircea cel Bătrîn și Sigismund de Luxemburg la Severin (sfîrșitul anului 1406), unde s-a alcătuit planul luptei comune împotriva turcilor. „Întîlnirea dintre Sigismund și Mircea trebuie să fi fost în legătură și cu instalarea comitelui florentin în Banat și întărirea Orșovei la marginea Țării Românești”, afirmă P. P. Panaitescu. În acei ani, Pippo Spano a devenit consilierul preferat al regelui Sigismund, îndeosebi în politica sa italiană; suveranul îl considera unul din comandanții militari de bază din zona balcanică. Astfel, cînd regele a instituit, cu ocazia căsătoriei monarhului cu Barbara de Cilli, Ordinul Dragonilor (1408), pentru fapte de arme deosebite, Pippo Spano a fost al nouălea între cei

24 „dragoni” fondatori. După o expediție în Bosnia, Pippo Spano și-a început cariera diplomatică de dimensiune europeană; în 1410 a plecat la Roma, pentru a trata cu papa, în numele regelui, probleme de politică imperială. S-a distins apoi în războiul cu Veneția (1411-1412). Întors din această campanie, a luat măsuri de rezolvare a unor probleme interne din Transilvania. De la Oradea a reglementat un diferend între sibiieni și brașoveni. Era vorba de confiscarea unor postavuri de la brașoveni de către pîrcălabii Tâlmaciului (comună în județul Sibiu), bănuți a fi fost indemnăți la acest act de către sibiieni. De la Buda a aplanat un conflict între orașele Dej și Satu Mare (1412-1413). Sigismund a apreciat mult serviciile sale diplomatice, politice și de administrator al cârmării sărilor regale. Ca atare, el l-a luat, după 1415, în calitate de consilier, la Conciliul de la Konstanz³, timp în care Pippo Spano a călătorit și pînă la Paris și Londra. În absența sa, vicecomitele Timișoarei, Niclas Peter, a avut de înfruntat noul val de expansiune otomană declanșat după depășirea crizei dinastice și politice din Imperiul otoman. Turcii au ocupat vremelnice Severinul, dar vicecomitele a reușit să învingă oastea lui Ishar-bey pătrunsă în Banat.

Cîtor de cetăți

După moartea lui Mircea cel Bătrîn turcii au încercat să cucerească Severinul, dar oștile lui Mihail I, fiul lui Mircea, și ale lui Pippo Spano au împiedicat această tentativă fără a putea înlătura însă pericolul. Sigismund a venit personal în această zonă: toamna lui 1419 l-a găsit în regiunea Vodița, Porțile de Fier, Orșova. El a smuls Severinul Țării Românești și l-a anexat, punîndu-l, împreună cu Orșova și Mehadia, sub

¹ În secolele XII-XV, în orașele italiene membrii unei grupări politice, formate mai ales din păturile comerciale și meșteșugărești, care au sprijinit pe papă în lupta împotriva împăraților germani și a ghibelinilor (grupare politică formată mai ales din seniori feudali).

² De la cuvîntul maghiar *span* („comite”).

³ Oraș în R. F. Germaniei. Aici a avut loc un conciliu ecumenic (1414-1418) cu scopul de a pune capăt schismei din sinul Bisericii catolice.

comanda lui Pippo Spano. Acesta a început acum să se preocupe în chip stăruitor de fortificarea cetăților din spre fruntariile cu Imperiul otoman. Vechiul castel de la Timișoara a fost complet renovat, considerabil mărit și întărit, în conformitate cu noile cerințe militare condiționate de apariția armelor de foc. Pippo Spano a folosit la aceste munci meșteri italieni. În calitate de comite al Timișoarei, el a pus de s-au ridicat în Banat, pe malul Dunării, o cetate de piatră și două cetăți de lemn „așa încât nu mai era cu putință să treacă fluviul, fără pierderi foarte grele”, cum remarcă N. Iorga în *Istoria românilor*. „Orșova fu puternic întărită cu un castel pe mal, lucrătorii erau siliți să lucreze și noaptea la lumina torțelor, ca să termine mai repede cetatea”, scrie P. P. Panaiteșcu. Lucrări de întărire sau reparare s-au făcut și la cetățile Severinului și Mehădiei; la Lipova, Pippo Spano a construit un spital.

În anul 1420, atacul turcilor s-a repetat. Ei au devastat Țara Românească, l-au ucis pe voievodul Mihail I, înscăunându-l pe Radu Praznaglava. Au pătruns până în Țara Hațegului și au invins oastea voievodului Transilvaniei Nicolae Csăki, la „Poarta de Fier”. Pippo Spano a participat apoi la două lupte împotriva husiților, dar curînd Sigismund l-a trimis din nou pe frontul antiotoman.

În 1422, Sigismund l-a ajutat pe Dan II să ocupe tronul Țării Românești. În lupta împotriva pericolului comun, forțele românești din Banat, comandate de Pippo Spano, s-au unit cu oastea voievodului muntean Dan II. O primă victorie a aliaților a fost cea din februarie 1423. Severinul a fost redat domnului Țării Românești, care întreținea cele mai bune relații cu Sigismund și cu Pippo Spano, amînați fiind de un singur țel suprem: lupta antiotomană. Grație ei,

au renăscut și speranțele împăratului bizantin Manuel II Paleologul (1391-1425), care se afla în anul 1424 la Curtea de la Buda, unde negocia o alianță cu Sigismund îndreptată împotriva sultanului Murad II. Sultanul a oferit mai multe daruri prin solii săi la Buda obținînd un armistițiu de doi ani. Sigismund n-a inclus însă în tratat și pe aliatul său Dan II, lăsîndu-l la dispoziția turcilor, care l-au izgonit, înlocuindu-l cu Radu. Regele Ungariei a continuat totuși pregătirile împotriva otomanilor, însărcinîndu-l pe Pippo Spano să fortifice suplimentar Severinul. La 16 august 1425, el însuși a venit la Orșova; de aici a plecat în Boemia pentru a lupta împotriva husiților, lăsîndu-i pe Pippo Spano și pe voievodul Transilvaniei, în vara anului 1425, să se împotrivească turcilor. Ei au fost însoțiți din nou de Dan II, care comanda de data aceasta trupe de mercenari (prima mențiune a folosirii mercenarilor în oastea Țării Românești) și de cetele bulgărești, comandate de Eufrosin, fiul fostului țar bulgar Șişman. Pippo a înaintat pînă la Vidin și Rahova, Dan pînă la Silistra. Se pare că, la aceste campanii, în oastea lui Spano a participat și Iancu de Hunedoara, care dobîndea astfel prima experiență în lupta împotriva Imperiului otoman. Cert este că Pippo Spano a întreținut strîns relații atît cu tatăl lui Iancu cît și cu acesta din urmă.

„Fiecare limbă părea că este limba sa maternă”

Testamentul politic al lui Pippo Spano nu ni s-a păstrat. Drespărl aflăm însă dintr-o mențiune a unui tratat de alianță între Sigismund și Dan II; în toamna anului 1426, Sigis-

mund s-a întîlnit la Lipova cu un logofăt muntean, care cerea de la rege 600 călăreți și pedestri, pentru garda voievodului Dan. Sigismund i-a acordat 900 pedestrași și 100 călăreți. Suveranul se obliga să plătească solda acestora pentru prima lună, sașii din Brașov sau Sibiu urmînd să achite suma în continuare. Regele a ordonat sașilor să fie gata de a da ajutor domnului muntean. În scrisoarea lui Sigismund către conducătorii sași și secui (Lipova, 5 noiembrie 1426), regele nu a uitat să amintească faptul că acest tratat a fost încheiat prin consultarea lui Pippo Spano. La 26 decembrie 1426, suveranul se afla la Brașov; în ziua următoare, Pippo Spano a murit la Lipova. El a fost înmormîntat solemn la Alba Regală.

Pe lîngă multele bătălii purtate (izvoarele vorbesc de 18, chiar 20 bătălii și aproape tot atîtea victorii!), comitele Timișoarei a fost și un animator al artelor frumoase. Dispunînd de o avere impresionantă, Pippo Spano a fost un promotor al culturii renașcentiste italiene în regiune. În afara lucrărilor de fortificații, a construit numeroase biserici, apelînd la arhitectul italian M. Ammanetini. Cel mai cunoscut artist italian de la curtea sa a fost însă celebrul pictor Masolino¹.

„După biografia sa scrisă la Florența, Pippo Spano învățase și românește și știa limbile străine așa de bine, încît le vorbea cu accent propriu... încît fiecare părea că este limba sa maternă”, scria P. P. Panaiteșcu în lucrarea sa *Mircea cel Bătrîn*, citîndu-l din nou pe Nicolae Iorga. Prin luptele purtate împotriva turcilor în cooperare cu voievozii români, Pippo Spano și-a înscris numele și personalitatea în istoria sud-estului european de la începutul secolului XV.

¹ Masolino da Panicale (1383-1447) a lucrat la Florența și Roma, dar și la Oradea și Timișoara.

PAGINI DE ISTORIE TRĂITĂ

Fragmentul pe care îl redăm în continuare din Amintirile lui Joseph Paul-Boncour, personalitate marcantă a Franței din prima jumătate a acestui secol¹, se referă la procesul asasinului fruntașului socialist Jean Jaurès² și la implicațiile politice pe care acest act juridic le-a avut în Franța imediat postbelică. Dar asupra lui Jaurès, care — după părerea autorului Amintirilor — fusese ucis „exact în momentul în care socialismul și Franța ar fi avut mai multă nevoie de el” se revine des în cele trei volume ale lucrării. Subliniind influența pe care personalitatea tribunului socialist a exercitat-o asupra propriei sale evoluții, amintind cât de onorat a fost atunci când i-a succedat lui Jaurès ca deputat „al muncitorilor din Carmaux și al țăranilor din Carmausin” în acea aspră dar dragă regiune Tarn în care „însuși pământul este roșu”, Boncour pune în relief trăsăturile dominante ale celui pe care îl recunoaște ca pe unul dintre măștrii săi: înalta cultură cizelată la cea mai prestigioasă instituție franceză de învățământ, École Normale Supérieure; curajul și generozitatea cu care se avânta în luptă pentru cauza celor mulți, marele talent oratoric; integritatea morală și noblețea de caracter. Autorul reconstituie totodată circumstanțele care au condus la asasinarea prestigiosului fruntaș al socialiștilor francezi. Acesta făcuse din lupta pentru apărarea păcii un obiectiv de frunte. Iată de ce, pentru cercurile milita-

riste, ca și pentru toți cei interesați în declanșarea războiului, Jean Jaurès devenea din ce în ce mai stinjenitor. În plus, eliminându-l pe conducătorul necontestat al socialiștilor, aceste cercuri urmăreau să lovească în stînga franceză, care își dovedise forța și capacitatea de mobilizare a maselor în lupta pentru menținerea păcii. Așa se explică faptul că adepții războiului, și în primul rînd exponenții mișcărilor de extremă dreaptă, inițiaseră o vastă campanie de defăimare a lui Jaurès, pe care îl denunțau vindictei publice ca „defetist” și chiar ca „trădător de patrie”.

Relatînd ultima întrevedere cu Jaurès înaintea de atentat, Paul-Boncour arată că liderul socialist îl expusese din nou poziția lui în problema războiului. El voia „să se meargă pînă la capăt în efortul disperat de a se evita un nou măcel”. Pentru Jaurès, începerea ostilităților ar fi fost justificată numai după ce guvernul francez ar fi epuizat toate posibilitățile de reglementare pașnică. Autorul Amintirilor ține să sublinieze și nedreptatea acuzației aduse de denigratorii lui Jaurès, care susțineau că acesta ar fi voit să mențină Alsacia și Lorena despărțite de Franța. Boncour demonstrează că, dimpotrivă, fruntașul socialist milita pentru readucerea — dar pe altă cale decît cea a războiului — a celor două provincii în comunitatea franceză.

Referindu-se la situația creată pentru el și tovarășii săi de idei, în urma campaniei dusă de cercurile de extremă dreaptă care în vara lui 1914 ajunsese la paroxism, Jaurès

¹⁻² Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1977; 8/1974.

— relatează Boncour — avusese cuvinte de tragică previziune: „Întîi vom fi uciși; apoi vor veni, poate, regretele; va fi însă prea târziu!”.

Într-adevăr, 15 zile mai târziu, un oarecare Raoul Villain, pîndind la „Café du Croissant”, unde Jaurès obișnuia să-și la dejunul, a pus, cu cîteva gloanțe de pistol, capăt unei vieți închinată luptei împotriva uciderii oamenilor.

Cine a fost acest Villain? Nici azi, după atîtea decenii, nu s-a făcut pe deplin lumină în cazul lui. Nici Boncour, altfel atît de bun cunoscător al „cazului”, nu aduce vreo lumină în această privință. El arată — pe de o parte — că instrucția în vederea procesului a fost

pe cît de îndelungată, pe atît de incompletă; pe de altă parte, înșiși avocații părții civile — în rîndul cărora se afla și el — n-au ținut să acorde atenția principală acuzatului din boxă, preferînd să facă totul pentru a aduce memoriei celui ucis acea „restitutio in integrum” la care avea dreptul.

Fapt este că sfîrșitul vieții lui Jaurès, în 1914, n-a reprezentat în același timp și încheierea unei bătălii politice. Procesul ucigașului, care a avut loc imediat după terminarea războiului, a determinat, prin verdictul adus de jurați, noi și dure confruntări în sinul societății franceze. Despre aceasta ne vorbește în cele ce urmează Joseph Paul-Boncour. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Un proces politic și implicațiile lui

În fața Curții cu juri a Senei

În luna aprilie¹, poporul Parisului s-a ridicat din nou. Era imediat după procesul lui Villain, care îl asasinase pe Jaurès.

În tot timpul războiului, temîndu-se să nu ațîțe pasiunile, justiția amînase pedepsirea neglijurii.

O instrucție interminabilă și totuși insuficientă fusese pretextul amînării. De fapt, nu era nevoie de pretexte. Partidul socialist făcuse sacrificiul — cerut de apărarea națională și de necesitatea de a se asigura unanimitatea franceză — de a aștepta pacea pentru a apăra memoria conducătorului său iubit.

Reluîndu-mi roba de avocat odată cu activitatea politică, am avut onoarea de a fi înscrînat ca, împreună cu confracții mei Le Trocquer și Ducos de la Haille, să reprezint partea civilă cînd procesul asasinului a fost adus, în sfîrșit, la 24 martie 1919, în fața Curții cu juri a Senei.

Întrucît timp de patru ani nu pledasem, nu rostisem nici un discurs, nu-mi ridicasem glasul decît pentru a comanda

batalionul², este ușor de imaginat cu cîtă emoție m-am prezentat din nou la bară și încă într-un asemenea proces.

De acord cu conducerea partidului socialist, cu familia și cu prietenii lui Jaurès, voiam ca acest proces să se desfășoare în toată amploarea. Ne preocupa mai puțin asasinul, un biet nenorocit a cărui minte slabă și exaltată fusese infierbîntată de tot felul de lecturi, cît memoria victimei care trebuia apărată mai ales împotriva abominabilei acuzații care îl însoșise pe Jaurès în ultimii ani ai vieții. Cu cincisprezece zile înainte de a muri, el avusese presentimentul că, în caz de război, această calomnie va înarma brațul unui fanatic.

Astfel, renunțînd să cercetăm dacă existaseră legături directe sau indirecte între calomniiatori și ucigaș, cercetare de altfel imposibilă în starea destul de imprecisă în care instrucția lăsase dosarul, iar în ce mă privește asemenea legături nu-mi apăreau probabile, am citat ca martori în proces cele mai înalte personalități — inclusiv din rîndul adversarilor — reprezentînd cîrurile științifice, istorice, politice și militare, pentru a dovedi juraților, ca și opiniei publice, că Jaurès fusese ucis în momentul în care Franța ar fi avut mai multă nevoie de el.

² În 1914, imediat după declararea războiului, Boncour se prezentase autorităților militare, cerînd să fie mobilizat. A fost ofițer combatant în tot timpul ostilităților.

Ribot³, masiv, solemn, cu spatele puțin încovoiat de vîrstă și capul încunulat de păr alb, a venit să-și depene amintirile personale și să explice de ce Jaurès părăsise mișcarea de centru-stînga, din care făcuse mai întîi parte și unde „marile lui aripi nu se puteau desfășura în voie”. Ribot, acest parlamentar de înaltă clasă, dispărut înainte ca parlamentarismul să sucumbă la Vichy, își dovedea noblețea de spirit venind să ne ofere sprijinul său. Căci în lunga luptă politică ce-i opusese, Jaurès nu-l menajase. Lui îi adresase șeful socialistilor apostrofa plină de acea lirică ironie care constituia una dintre trăsăturile, atît de variate, ale prodigiosului său talent oratoric: „Ah, domnule Ribot, vi s-ar potrive cuvintele cu care Socrate se adresa lui Focion⁴: «Focion, ești ca un chiparos; înalt și trist, dar nu dai roade...»” Îi aud și acum glasul cu sonorități metalice, cu accentul localnicilor din Tarn.

În afara luptelor politice, cînd nu se aflau la tribună, Jaurès și Ribot nureau un mare respect unul față de celălalt. L-am văzut pe Jaurès,

³ Alexandre Ribot (1842-1923), unul din șefii partidului republican moderat. De mai multe ori ministru de Finanțe și al Afacerilor Străine; președinte al Consiliului de miniștri (1895, 1917).

⁴ Strateg și om de stat atenian (cca. 420-318 î.e.n.), discipolul lui Platon.

¹ Evenimentele relatate se petrec în primăvara anului 1919.

corectându-și șpalturile unui discurs pe care îl rostise cu puțin înainte și mirându-se de ceea ce citea. Întorcându-se spre Ribot, care, la rîndul său, vedea prezentarea unui discurs, îl întrebă:

— Să fie oare adevărat? Am spus eu așa ceva?

Ribot, scuturîndu-și frumosul cap de pianist, cum spunea Barrès¹ pe vremea tinereții lui bătaioase, îi răspunse:

— Da, da, e perfect adevărat, ați spus chiar așa!

Și l-am văzut pe Jaurès înclinîndu-se, de vreme ce domnul Ribot o afirmă.

Messimy a venit și el să confirme patriotismul lui Jaurès; generalul Sarraill a analizat justetea previziunilor militare ale fruntașului socialist.

Domnul Aulard, mare autoritate în domeniul istoriei revoluției franceze, a vorbit cu admirație despre cele trei volume ale unei ediții populare, cu copertele de un roșu aprins, și în care Jaurès, continuîndu-și efortul de sinteză, căuta în această mare cotitură a istoriei noastre care fusese revoluția, originile socialismului francez. Intimii lui Jaurès îmi povestiseră condițiile de necrezut în care crease această operă fundamentală și care — atît din punct de vedere strict istoric, cît și prin elocința sa — merită să fie pusă alături de *Girondinul* lui Lamartine². În timpul turneelor sale de propagandă socialistă, deosebit de intensă în epoca în care scrisese lucrarea, Jaurès cu fecunditatea geniului său, zvîrlea pagină după pagină prin camere de han sau prin bufete de gară. „Zvîrlea” este exact cuvîntul potrivit pentru felul în care scria el. Umplînd filă după filă, fără a face aproape nici o ștersătură, el arunca pe jos paginile pe măsură ce le termina, întocmai ca un tîmplar care împrășteie talazul țănit de sub rîndea.

¹ Maurice Barrès (1862-1923), literat și om politic. Ales deputat al Federației Socialiste a Senei în 1906, apoi reales.

² Cunoscutul poet a publicat și *Istoria girondinilor* (1847).

Raoul Villain, asasinul lui Jaurès, răspunzînd întrebărilor președintelui Curții cu juri, la procesul din martie 1919

În p. 45: Joseph Paul-Boncour împreună cu scriitorul Anatole France (în dreapta imaginii) în timpul manifestației organizate de partidul socialist, în aprilie 1919

Levy-Bruhl³, care fusese coleg cu el la École Normale Supérieure, a evocat tinerețea studiosă și primele manifestări ale geniului marelui dispărut. Mai era cineva care ar fi putut să evoce aceeași perioadă și a cărui depoziție ar fi fost de natură să impresioneze pe jurații Tribunalului Senei. Pe acest cineva îl solicitasem, de asemenea. Era vorba de Monseniorul Baudril-

³ Filozof francez (1857-1939); autor de studii sociologice.

lart, care fusese și el coleg cu Jaurès la aceeași școală. Dar, inaugurînd seria altor abțineri, Monseniorul n-a socotit că e cazul să dea curs invitației noastre.

Léon Blum, palid, cu vocea surdă, abia stăpînîndu-și emoția, și-a încheiat depoziția spunînd:

— El avea totul: în arta elocinței era Mirabeau, Gambetta; în poezie era Hugo; în istorie era Michelet...

Glasul Alsaciei și Lorenei

Ținusem ca nici Alsacia și Lorena, cele două provincii ale noastre, reintrate în comunitatea franceză, să nu lipsească de la acest plebiscit și să vină să spună ele însele, că Jaurès — care fusese atît de mîrșav acuzat de a fi voit să le mențină captive — nu încetase în fapt, prin poziția adoptată în această problemă atît de sensibilă pentru Franța din 1870 și pînă în 1914, să le mențină speranța. Iată de ce, au fost audiați, rînd pe rînd, Peirotes, primarul celui Strasbourg, spre care ochii Franței fuseseră îndreptați timp de treizeci și trei de ani și a cărui statuie din Piața Concordiei devenea plină de flori la fiecare aniversare a înfrîngerii⁴; Vicky, primarul orașului Mulhouse; Weill, care fusese deputat în Reichstag, ca și alții, mai puțin cunoscuți, unii dintre ei nevorbind decît dialectul alsacian, ceea ce a impus necesitatea de a găsi un interpret. A fost profund emoționant faptul că, sub bolțile Palatului nostru de Justiție, în plin Paris, au putut fi auzite cuvintele și

⁴ În Place de la Concorde, cea mai impozantă piață a Parisului, o serie de opt statui personifică principalele orașe ale Franței, printre care și Strasbourgul, capitala Alsaciei, pierdută de Franța, împreună cu Lorena, după războiul din 1870 și recucerită, totodată cu Lorena, după primul război mondial.

accentul dialectului alsacian, folosit de niște oameni care, exprimându-și bucuria de a fi revenit la Franța, spuneau, în același timp, că îl înțelegeau pe Jaurès și că erau recunoscători de a fi voit să-i readucă la patria comună, fără ca Alsacia lor să devină cîmp de bătălie într-un nou război.

Într-adevăr, aceasta fusese poziția lui Jaurès; și nu numai în legătură cu Alsacia și Lorena, dar și cu toate naționalitățile oprimite, înglobate în interiorul unor frontiere care nu fuseseră alese de ele și nu corespundeau aspirațiilor lor. Problema renașterii acestor naționalități constituia tocmai atunci obiect de ample deliberări în vederea încheierii tratatelor de pace. Iată de ce această problemă a fost una dintre temele asupra cărora am insistat cu putere în pledoaria mea. Aveam profunde convingeri că apărăm astfel nu numai ceea ce voise Jaurès în bătălia lui de o viață, dar și ceea ce ar fi apărut el în acel moment, dacă ar fi fost în viață, urmărind ca rezolvarea problemei naționale, care tocmai era în discuție, să nu comporte noi opresiuni, ca, în clauzele viitoarelor tratate de pace, această problemă să nu mai fie germenul unor noi războaie. Curînd după aceea, aveam să dezvolt aceleași idei și la tribuna Camerei deputaților, în numele partidului socialist.

Jurații Tribunalului Senei, nemăsurînd întreaga greutate a pierderii pe care o suferise Franța, au rămas insensibili la demonstrația ce fusese totuși sprijinită de depoziții de înalt prestigiu, făcute de oameni care nu erau toți socialiști. Să fi fost ei oare descumpăniți? În ce ne privește, contrar obiceiului părții civile în materie criminală, noi, avocații, ne ocupaserăm mai puțin de netrebnicia asasinului, decît de mărteja victimei; și, credincioși concepțiilor lui Jau-

rès, care fusese adversar al pedepsei cu moartea, conducătorii partidului socialist îmi dăduseră mandatul să nu cer pedeapsa capitală. Evident, nici personal nu doream o asemenea pedeapsă. Dar concluzia de achitare pusă de jurați ne-a apărut ca un act scandalos, ca o sfidare aruncată atît memoriei lui Jaurès cît și partidului socialist.

Clipa cea mai emoționantă

Socialiștii au hotărît să nu se oprească aici. Uluitorul verdict fusese dat în noaptea de 29 martie. Chiar a doua zi, m-am dus la redacția ziarului *L'Humanité*, întemeiat de Jaurès¹. Acolo se afla Marcel Cachin, directorul ziarului². Era de asemenea Frossard³, principalul lui colaborator. Acestuia îi datorez un articol, apărut chiar în acea dimineață, în care spunea despre mine că, proaspăt venit în mijlocul socialiștilor, îmi cucerisem, prin pledoaria făcută la proces, înalte drepturi de naturalizare în acest partid. În redacție se mai aflau Léon Blum și alți cîțiva prieteni. Le-am împărtășit tuturor proiectul meu: organizarea la Paris, chiar în prima duminică, a unei mari demonstrații de protest care să reprezinte răspunsul maselor la sentința celor 12 jurați ai Tribunalului Senei. Ideea a fost adoptată cu entuziasm. Clemenceau⁴ nu

ne-a făcut greutăți. Intermediar între el și noi a fost Fernand Buisson, pe atunci socialist, și singurul membru al partidului nostru ce nu refuzase participarea la guvernul lui Clemenceau. Buisson deținea titlul oficial de Înalt Comisar.

Ni se ceru doar să ținem seama de exigențele serviciului de ordine, manifestatia anunțîndu-se ca foarte masivă. Și într-adevăr, ea a fost uriașă. Mă feresc să dau cifre [...] Prefer să dau cîteva date de ordin topografic.

Fie că pe Clemenceau nu-l supăra deloc ideea de a arăta majorității lui parlamentare că există totuși în Paris un popor ce freamătă și de care trebuie să se țină seamă; fie că poliția, în șiretenia ei, apreciască că, într-un cartier aristocratic, departe de periferiile muncitorești, mulțimea va fi mai puțin densă, punctul de pornire al manifestației fusese fixat de autorități în Piața Étoile, iar punctul de sosire în Bois de Boulogne, traseul urmînd marile artere Avenue Kléber și Avenue Henri-Martin⁵.

În fruntea demonstranților mergeau Anatole France, Buisson și cu mine. În Piața Trocadéro m-am întors și am privit înapoi: ultimele rînduri ale coloanei erau încă la Étoile. Ajunși la Avenue Henri-Martin am întors din nou capul să privesc coloana. Cei din urmă nu intraseră încă în Piața Trocadéro. Or, dacă ne gîndim că întreaga circulație era întreprinsă, că manifestanții, înaintînd în rînduri strînse, cot la cot, ocupau în întregime toată lărgimea arterelor pe care treceau, ne putem face o idee despre numărul imens al participanților.

⁵ Această zonă este rezervată Partidului tradițional, marilor proprietari conservatori, fiind în același timp și loc de solemnități oficiale, în Place de L'Étoile înălțîndu-se Arcul de Triumf și Monumentul Eroului Necunoscut.

¹ Fondat în 1904 de Jaurès. *L'Humanité* a devenit, în 1920, după întemeierea Partidului Comunist Francez, organul central de presă al acestui partid.

² Devenit unul din fruntași Partidului Comunist Francez el a rămas pînă la moarte, în 1953, directorul lui *L'Humanité*.

³ Ludovic Oscar Frossard (1889-1946), ziarist și om politic; din noiembrie 1922, a fost o perioadă de timp, împreună cu Treint, secretar general al partidului comunist.

⁴ Georges Clemenceau (1841-1929), om politic și ziarist; pe atunci prim-ministru.

Nici un cîntec, nici o lozincă. Se aducea omagiu unui mort și, prin el, tuturor morților din acel război pe care Jaurès luptase cu disperare să-l evite.

Dar mai semnificativ chiar decît numărul demonstrațiilor a fost altceva. Ceva care a demonstrat în ce direcție mergeau simpatiile Parisului. Pe tot traseul, de la Étoile pînă în Bois de Boulogne, de o parte și de alta a drumului, largile trotuare de pe Avenue Kléber sau Avenue Henri-Martin erau, cum se spune, „negre de lume”. O lume densă, strînsă cîot la cîot, ca și manifestații. Privirile, chipurile, atitudinea acestor oameni exprimau altceva decît curiozitatea: salutau drapelele roșii, ca și cohorta foștilor combatanți mutilați, care preceda masa demonstrațiilor.

De altfel, acestor mutilați li s-a datorat clipa cea mai emoționantă a zilei, clipa care a dat adevăratul sens întregii manifestații. Printr-unul din acele gesturi spontane care țînesc din mulțime, primii mutilați care trecuă prin fața bustului lui Jaurès, de unde demonstrații trebuiau să se împrăștie, și-au scos crucile de război și însemnele Legiunii de Onoare cu care fuseseră decorați și le-au depus pe soclu; toți cei ce au urmat i-au imitat. Cînd grosul manifestațiilor a trecut, bustul lui Jaurès se înălța dintr-un munte de decorații verzi și roșii, omagii tuturor eroilor ce se bătuseră pentru eliberarea teritoriului și libertate. Florile roșii, depuse la rîndul lor de demonstrații, se adăugară acestei emoționante cinstiri a memoriei marelui dispărut.

Stăteam în fața monumentului, Anatole France și cu mine, privind toate acestea. Nu s-au rostit discursuri. Fuseseră interzise și era mai bine fără ele. Anatole France, bătrînul maestru, spuse doar att:

„Trăiască Internaționala!”, și mă îmbrățișă îndelung.

Introducere și traducere de
L. SĂRĂȚEANU

Omagierea memoriei lui Jaurès a prilejuit și alte manifestații semnificative. Una dintre ele este de asemenea evocată de Boncour, în Amintirile sale. „Este vorba de cortejiul organizat atunci cînd, în 1924, radical-socialistul Edouard Herriot, devenit prim-ministru, a hotărît transferarea rămășițelor pămîntești ale lui Jean Jaurès, din solul Tarnului natal, la Panteon. Depunerea a avut loc la 23 noiembrie și a dat loc, relatează autorul, unei manifestații ce s-a desfășurat „amplă, nobilă, tăcută”, de la Palatul Bourbon — Camera deputaților — și pînă la Palatul Panteonului, pe frontispiciul căruia se află inscripția: „Marilor bărboși, patria recunoșcătoare”.

La sediul Camerei, încărcat de flamuri tricolore, deputații de stînga făcuseră de schimbul la catafaloc, pînă cînd cortejiul s-a pus în mișcare. Pe drum s-a păstrat o tăcere adîncă. Doar o muzică, transmisă prin difuzoarele instalate pe tot traseul, marca pașii celor din coloană. Era o creație a lui Gustave Charpentier, vestitul compozitor, membru al Institutului Franței și care, „pentru a-l celebra pe Jaurès, își regăsise inspirațiile de tinerete”. Boncour se referă la o epocă anterioară în care, alături de alți entuziaști, inițiatori ai Universităților populare și ai manifestațiilor artistice organizate pentru lumea proletară, Charpentier prezenta în cartierele muncitorești poemul său simfonic înconorarea muzei, sau opera Louise, alegîndu-și chiar din public figurația și corul (de altfel, Gustave Charpentier n-a fost singurul reprezentant al lumii artelor care a găsit surse pentru o nouă creație în suprema recunoaștere a meritelor lui Jaurès. Anna Elisabeth de Noailles, poeta de origine română — aparținînd prin naștere familiilor Mavrocordat, Bibescu, Brîncoveanu — a scris un inspirat poem intitulat Imortalitate — Jaurès la Panteon. Manuscrisul, în fruntea căruia a notat „În amintirea lui 23 noiembrie 1924”, a fost dăruit de autoare lui Joseph Paul-Boncour care îl reproduce în facsimil, împreună cu efigia lui Jaurès, în lucrarea sa).

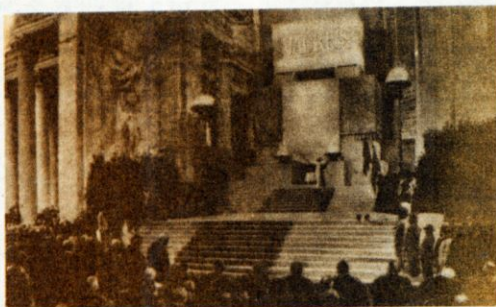
Pe tot traseul de la Camera deputaților și pînă sus, pe colina Sainte-Geneviève, unde se află Panteonul, catafalcul a fost purtat de un grup de mineri din Carmaux — „minerii lui Jaurès, adevărații însoțitori de care el avea nevoie pentru ultimul său drum”.

Ca un ecou al necruțătoarei uri de altădată, cîțiva provocatori din cadrul ultrareacționarei mișcări L'Action Française¹ au încercat să tulbure manifestația. Dar „spectacolul mulțimii tăcute și compacte i-a făcut să-și schimbe repede gîndurile”.

Amintindu-și felul în care poporul francez și-a manifestat respectul pentru figura lui Jean Jaurès, autorul lucrării trage o concluzie cu caracter mai general:

„Am reconstituit aceste imagini, deoarece, mai mult decît statistice sau grafice, ele pot ilustra cu exemple concrete marile curente ce străbat masele și care, dacă cei ce conduc știu să le folosească și să se lase inspirați de ele, determină, în cele din urmă, transformările politice”.

¹ Mișcare ce preconiza monarhia „ereditară, antiparlamentară și decentralizată”.

Solemnitatea transferării rămășițelor pămîntești ale lui Jaurès, la Panteon (23 noiembrie 1924)

LUMEA TRACILOR ÎN ARA MARILOR LUMI ALE ANTICHITĂȚII EUROPENE

Cum s-a desfășurat procesul de etnogeneză a tracilor în perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului? În ce a constat aportul popoarelor tracice la dezvoltarea metalurgiei în sud-estul continentului european? Care au fost originile simbolului solar și cum s-a

răspândit motivul ornamental spiralat? Iată câteva din problemele dezbătute în prima parte a mesei rotunde¹ organizată de revista noastră cu specialiști de prestigiu, participanți, la Congresul internațional de tracologie care a avut loc, în septembrie anul trecut, la București.

Relevându-se rolul cercetărilor interdisciplinare, în cadrul discuției s-a subliniat contribuția adusă de antropologie în elucidarea unei enigme arheologice. Dar să urmărim, în continuare, firul dezbaterilor:

M. GARAȘANIN: O problemă nerezolvată încă este și aceea a elementelor care au afectat, în sec. XIII-XI î.e.n. lumea miceniană, de exemplu, sau a Troiei. Se vorbește astăzi despre rolul jucat în acest proces de purtătorii culturii Babadag, ale cărei elemente le regăsim la Troia². De asemenea, nu putem omite participarea populațiilor purtătoare ale culturii Mediana (din Serbia) la dispariția civilizației bronzului final în Macedonia, deci la transformările care au determinat dispariția civilizației miceniene. Mecanismul tuturor acestor mutații este însă greu de sesizat. Se produc și numeroase regroupări, încât așa putea spune că marea migrație egeeană s-a manifestat nu atât prin mișcări externe, cât mai ales prin mișcări interne care au structurat noile populații.

Pentru a reveni la etnogeneza popoarelor trac și ilir, am spus că, la început, este greu de făcut o distincție precisă între cele două grupări etnice (termenul mi se pare mai corect, cel puțin pentru această fază inițială). Totuși, situația din Serbia Occidentală și Bosnia este edificatoare pentru evoluția în sens tracic a populației de aici, în vreme ce la vest de aceste regiuni — spre coasta Adriaticii — predominant este elementul ilir. În ambele zone, continuitatea poate fi urmărită cu ușurință.

De exemplu, în partea occidentală, necropola iliră de la Glazinač, continuă fără întrerupere din epoca bronzului, până în cea de-a doua epocă a fierului. La fel, în Serbia și regiunea Moravei, continuitatea civilizației central-europene tumulare poate fi urmărită de-a lungul întregii perioade. Alături de ele, apar și culturi de tipul Vatină-Verbičloara, cu elemente trace și ilire care reprezintă punctul comun, de influențare reciprocă a celor două populații.

Nu pot fi neglijate, desigur, nici influențele jucate de enclavile ilire aflate în plin teritoriu trac, de pildă cea de la Balta Verde-Gogoșu, despre care colegul meu Alexandru Vulpe a și scris. Sînt însă influențe izolate, pentru că, repet, întreprinderea civilizațiilor iliră și tracă s-a produs cu deosebire în „granița” dintre cele două popoare.

M. PETRESCU-DÎMBOVITA: Aș vrea să adaug doar că elemente de cultură iliră (mai ales fibule) au fost întâlnite și mai departe, spre est, la Stoican, în sudul Moldovei.

OLGA NECRASOV: Influența iliră se reflectă foarte bine și în structura antropologică a populației de la Balta Verde și Gogoșu, din județul Mehedinți. Studiind necropola iliră de la Glazinač, cercetătoarea Ilse Schwidetzky a demonstrat că populația de aici era compusă dintr-un mare

număr de brahiocefali³ (o treime din seria cranologică fiind constituită din dinaroizi). La noi, înainte ca influ-

ența iliră să se fi remarcat, populația din Cîmpia Dunării era, în cea mai mare parte, dolihiocefală⁴. Imediat ce trecem în Hallstatt (prima epocă a fierului), odată cu apariția influenței ilire se constată o creștere a procentului de brahiocefali la Balta Verde, pentru că în ultima fază a acestei culturi (Gogoșu), numărul lor s-a devinut și mai mare. Iată dar că

² În antropologie, un craniu care are diametrul longitudinal relativ scurt, cel transversal fiind larg. În cazul brahiocefalilor, de pildă, indicele cefalic este 81,0 - 85,4 — n.r.

³ Cranii lungi și, relativ, înguste (indicele cefalic 75 - 81) — n.r.

antropologia sprijină, prin datele ce le oferă (în cazul concret ele au fost obținute de N. Harasim), o ipoteză arheologică.

AL. VULPE: Exemplul de colaborare dintre cele două discipline este excelent. De altfel, și eu am recurs la ajutorul antropologiei pentru a demonstra evoluția enclaveli Ilire de la Balta Verde. Din câte știu, cercetările antropologice v-au furnizat date interesante și asupra altor zone ale țării. De exemplu în ceea ce privește așa-zisul grup scitic din Transilvania.

Misterul agatirșilor din Ciumbud

O. NECRASOV: Da, la Ciumbud, unde am analizat antropologic rezultatele cercetărilor profesorului Ion Gabriel Ruseu, de la Cluj-Napoca. Aici s-a descoperit o necropolă, care, pe baza culturii materiale, a fost considerată scită. M-am gândit să fac o comparație antropologică între datele pe care prof. Ruseu mi le-a comunicat (el nu le-a publicat niciodată) și datele pe care le aveam asupra scitilor din Uniunea Sovietică. Am remarcat mari discrepanțe antropologice între aceștia și „scitii” de la Ciumbud. În același timp, împreună cu unul din colaboratorii mei, Dan Botezat, am comparat caracteristicile „scitilor” de aici cu cele ale populației din epoca bronzului mijlociu și final din Transilvania, constatând asemănări frapante. Ceea ce m-a dus la concluzia că locuitorii de la Ciumbud erau „scitizați” doar din punctul de vedere al culturii materiale.

Am avut satisfacția de a constata că, recent, cercetătoarea sovietică Marina Velikanova a aplicat aceeași metodă, comparând sistematic presupuse scite din așezarea de la Nikolaevka, de pe Nistru, cu cele din necropole atribuite categoric scitilor. Diferențele mari din punct de vedere antropologic au determinat-o și pe ea să tragă concluzia că la Nikolaevka era vorba de o populație tracică, foarte puțin amestecată cu scitii, dar puternic influențată de cultura acestora.

Împingând analiza mai departe, asupra scitilor din Ungaria, ea a putut să constate că mulți dintre aceștia nu erau dect presupuși sciti, adică „scitizați” pe planul culturii materiale, dar reprezentind o populație tracică din regiunile învecinate Tisei.

M. GARAȘANIN: Am înțeles, deci, că antropologia ne demonstrează că atît de discutata apartenență a agatirșilor de la Ciumbud...

O. NECRASOV... se poate rezolva, cred, în acest fel: este vorba fie de o populație tracă influențată cultural de sciti, fie de una amestecată cu scitii.

AL. VULPE: La aceste argumente antropologice s-a adăugat și unul arheologic, care demonstrează, după părerea mea, caracterul mai mult ocazional al influenței scitilor. Trebuie subliniat că obiceiul, tipul scitilor, de a pune zăbale sau piese de harnașament în morminte nu

este constatată în Transilvania decît rareori, la Cristești, și, pare-mi-se încă într-un alt loc.

Pe de altă parte la Ferigile, în zona subcarpatică, în rîndul unei populații geto-dacice, în toate mormintele de luptători au fost descoperite zăbale. Iată, deci, o aparentă contradicție: geto-dacii de la munte seamănă în această privință mai mult cu scitii decît așa-zisii sciti din Transilvania. Din punct de vedere arheologic, cultura materială a acestora este în evident contrast cu culturile învecinate. Dar de aici pînă la a-l considera drept o enclavă scitică este o diferență ca de la cer la pămînt. Părerea mea — am exprimat-o și cu alte prilejuri — este că agatirșii trebuie considerați fie un grup iranian, precisic, fugit din calea scitilor, fie un grup tracic din zonele răsaritene ale spațiului carpatodunărean, refugiat de asemenea din cauza presiunilor scitilor.

Amazoana de la Cozia

O. NECRASOV: O descoperire mai veche, ne arată și alte căi de abordare a diverselor interferențe etnoculturale. Este vorba de mica enclavă scită de la Cavadar, studiată de C. Maximilian, în care s-au cercetat patru crani — două masculine și două feminine. Studiul antropologic ne-a arătat o diferență mare între ele din punct de vedere tipologic. Craniile masculine ar putea fi atribuite scitilor, în vreme ce cele feminine sînt ne-mediterraneolice, putînd, astfel, aparține populației locale. În acest caz, cred că este vorba, pur și simplu, de sciti căsătoriți cu femei autohtone. Și m-aș mai referi la o descoperire amuzantă și, în același timp, foarte interesantă pentru știință. Făcînd cercetări la Cozia, județul Iași, Attila László, de la Universitatea din Iași, a găsit un schelet destul de prost păstrat, avînd alături un akinakes¹. Acest fapt l-a determinat pe autorul descoperirii să considere că aparține unui războinic scit. Dar „războinicul”, după cum am putut stabili continuînd cercetările era... femeie. Am numit-o „Fata de la Cozia”. Ieri, în cadrul congresului, am avut ocazia să vorbesc cu cercetătoarea sovietică Galina Smirnova, pe care am întrebato: „Ce părere ați avea dacă ați descoperi schelete feminine, avînd alături arme, de pildă un akinakes?” „Aa răspuns că asemenea zăbale a întîlnit și dînsa. Mă întreb dacă în astfel de cazuri nu este vorba de acele atît de discutate amazoaane? Oricum așa vrea să atrag atenția asupra faptului că „Fata de la Cozia” prezenta caracteristici dinaro-mediterraneolice, era deci din rîndurile populației tracice locale.

AL. VULPE: Așa vrea să ne reținem, în nămol citeva cuvinte, la sistemul fortificațiilor militare al tracilor. Mi se pare că apariția puternicului

¹ Spadă scurtă sau pumnal cu două tăișuri, cu o gardă caracteristică în formă de inimă, foarte răspîndită în sec. VI-III î.e.n., în spațiul carpatodunărean — n.r.

sistem de fortificații dacice din Moldova, Oltenia și Muntenia de vest, trebuie atribuită tocmai presunilor exercitate de către unele dintre populațiile învecinate.

Tracii și cetățile lor de piatră

FL. MARINESCU: Există, într-adevăr, îndeosebi în Moldova o seamă de fortificații — adevărate cetăți — care nu au corespondent în jumile înconjurătoare. Ele sînt, după părerea mea, rezultatul unei tradiții locale de a construi. S-a vorbit despre o posibilă influență grecească. Este însă puțin probabil ca la Cotnari, de pildă, să se fi manifestat o asemenea influență, chiar dacă cetatea prezintă unele asemănări cu cea

de la Istria, de pildă. Există, în același timp, și mari deosebiri. Astfel, dacă maniera de a zidi nu este diferită, zidurile de la Cotnari sînt altfel dispuse. Aș remarca apoi existența acelor ziduri oblice cu rol de contraforturi. La Istria nu întîlnim contraforturi, nici adevărate, nici false.

Și în Oltenia construcțiile sînt tradiționale. Aici ele sînt prevăzute cu valuri de pămînt sau cu palisade, uneori din lemn, altele din pămînt ars. În sfîrșit, ar mai fi ceva de spus în legătură cu modul în care sînt orientate fortificațiile, orientarea fiind, cred eu, determinată de pericolul împotriva cărui se serveau drept punct de apărare.

KURT HORED: Este interesant de remarcat că cetățile se dezvoltă îndeosebi după marea migrație egeeană. Apariția cetăților se petrece, aproape simultan, în toate ținuturile tracice. Și în România sînt multe asemenea cetăți. Le întîlnim pe întregul teritoriu al țării: în Banat, în Transilvania, în Oltenia, Moldova, Tara Românească. Ce le distinge față de fortificațiile din perioada anterioară marii migrații? În primul rînd, marea lor întindere. Pînă în sec. XIII-XI î.e.n., cetățile aveau unul, două, maximum pînă la zece hectare. După această perioadă, cetatea de la Sîntana, de lângă Arad, se întindea pe 80 ha, cetatea de la Stînceni, din Moldova, pe 45 ha. Să fie această creștere a dimensiunilor o consecință a faptului că deveneau, la vremuri de restrînge, loc de refugiu pentru păstori și agricultorii din împrejurimi? Ar fi o explicație, ceea ce ar însemna că respectivele cetăți jucau și un fel de rol de centru politic, de reședință pentru un grup mai mare de oameni. Țin să relev și faptul

că o seamă de elemente de construcție dau specificitate sistemului tragic de fortificații. De pildă, uriașele valuri de pământ ce le înconjură, a căror înălțime variază între trei și șapte metri, grosimea bazei atingând, în unele cazuri, 20 m.

Tracii ajunseseră la ingenioase soluții tehnice pentru construirea valurilor. Astfel, la Volodeni, lângă Tg. Mures, șanțul de apărare a fost săpat într-o zonă cu pietriș

și nisip, deci într-un teren mai puțin rezistent. De aceea, pentru a se consolida valul, pe măsură ce acesta a fost înălțat, s-au introdus benzi de întărire din lut, un fel de beton armat al zilelor noastre.

Un alt element de originalitate în construcția valurilor îl reprezintă disponerea lor, asemănător taluzurilor unei ape alterând: o curbă mai mare a valului cu două mici, apoi din nou una mare și iar două mici ș.a.m.d. Este un principiu, o tehnică pe care o regăsim până în zilele noastre în construcțiile din evul mediu.

FL. MARINESCU: Aș vrea să mă opresc mai pe larg asupra sistemului de fortificații al dacilor. Cum s-a subliniat și mai înainte, el reprezintă un element de inovație în arta militară a antichității. Este vorba, desigur, și de sistemul de legare a pietrelor de construcție între ele, de acel **murus clacius**, dar îndeosebi de tehnica de construcție cu ziduri oblice.

HRISTO DANOV: Există și la noi câteva asemenea cetăți.

FL. MARINESCU: Cred că este un sistem inventat de lumea geto-dacică, care se manifestă cu pregnanță îndeosebi din sec. II î.e.n. Desigur, după ce Burebista și-a întins stăpânirea și asupra cetăților pontice, în construirea cetăților (la Grădiștea Muncelului, Băldaru, Coștești) se resimte și o influență grecească, substratul autohton fiind, însă, evident. Cred că aceste cetăți au fost construite într-o zonă bine delimitată, în centrul regelatului lui Burebista și, mai apoi, și al lui Decebal. Ele sînt roadele unui stat foarte bine organizat, avîndu-și centrul în Munții Orăștiei, această adevărată cetate naturală a Transilvaniei.

Marele tezaur dacic

AL. VULPE: Foarte documentatele intervenții ce s-au făcut aici în legătură cu evoluția și rolul tracilor în derularea istoriei din această zonă a lumii, a contactelor avute de aceștia cu diferite lumi, au relevat — și faptul mi se pare esențial — că factorul intern a fost decisiv în dezvoltarea lumii tracilor, că influen-

țele — așa cum a subliniat și prof. Mircea Petrescu-Dimbovița — nu au jucat decât un rol temporar. Altfel, întreprinderile, cu lumea grecească, de pildă, au fost mai intense, dar — și în acest caz — capacitatea creatoare a autohtonilor și-a pus o amprentă puternică.

H. DANOV: După cum se știe, începuturile colonizării grecești pe țărmul tragic sînt de dată foarte veche, se pare de la sfîrșitul sec. VIII î.e.n. Discutînd despre acest fenomen, nu pot să nu scot în evidență excelența ocazie pe care o oferă Istoria pentru cercetarea arheologică. Într-adevăr, atât Tomisul și Callatisul la dv., cit și Apolonia și Odessos la noi — pentru a da doar cîteva exemple, se află sub actuale orașe Constanța, Mangalia, Burgaz și Varna, ceea ce face practic imposibilă studiarea coloniilor grecești timpurii. De aceea, avantajul studiilor unei cetăți cum este Histria, peste care nu s-au suprapus alte așezări, este deosebit.

Încă de la întemeiere, coloniile au avut un important rol economic și au exercitat o puternică influență culturală. Acest lucru este oglindit și de descoperirile din ținuturile sud-tracice și se resimte și în schimburile materiale ale grecilor cu triburile traco-macedonene.

Desigur, irvoarele scrise, inscripțiile în special, care să ateste intensitatea relațiilor dintre tracii și cetățile grecești sînt mai tirzii. Ele încep să apară spre sfîrșitul sec. VI î.e.n., sînt ceva mai multe în sec. V și sînt cu adevărat numeroase abia în perioada clasică, a sec. IV. Totuși, ele ne dau suficiente informații, inclusiv asupra pătrunderii influențelor trace în viața acestor colonii. Evident, locuitorii tracii existau în aceste orașe încă de la întemeierea lor. Ei nu aveau însă și un rol politic, rol pe care îl capătă mai tirziu. Explicația constă în faptul că pînă în sec. V î.e.n., societatea coloniilor grecești se păstrează într-un cerc închis. Tocmai de aceea, cunoscuta listă a preoților din Odessos este un document de primă mărime, întrucît ea menționează printre preoți și un nume trac. Este un început care dovedește stabilirea unor relații reciproce, faptul că lumea tracă se integra în cea greacă. În sfîrșit, așa cum în discuție, o serie de descoperiri arheologice din localitățile aflate de-a lungul Dunării, ca și în sudul Bulgariei. Acestea au relevat prezența unui important grup de obiecte de influență ateniană, dar, concomitent, s-au descoperit și obiecte provenite direct din atelierele ateniene. Mă gîndesc dacă, alături de meșteșugarii tracii (care imitau obiectele grecești) în aceste orașe (ale tracilor, nu coloniilor grecești) nu se aflau și meșteșugarii veniți din Grecia?

O. NECRASOV: La cele spuse de prof. Danov s-a vrea să dau un exemplu. Vîștiind vîștia, în Bulgaria, la Muzleu din Plovdiv am văzut o frumoasă mască mortuară, foarte asemănătoare cu tipul armenoid. Ar atesta aceasta prezența în Bulgaria a unei populații avînd caracteristici armenoidice? Realitatea era că măști de acest fel erau confecționate în ținuturile din vecinătatea Siriei, fiind importate de nobilii tracii. Într-adevăr, dacă acele obiecte ateniene nu sînt și ele rezultate din import.

AL. VULPE: Aș aduce în discuție o scenă de interesantă analogie ce apar la diferența unei enistice, în puncte aparent fără contact unele cu altele.

K. HOREDȚ: De pildă, aflîndu-mă acum cîteva ani, în R.F. Germania, directorul Institutului german de arheologie mi-a prezentat cîteva planșe, întrebîndu-mă ce reprezintă. I-am răspuns că sînt obiecte de arînt dacice. Mi-a spus: „NU!” A dat la o parte pagina de gardă și mi-a arătat că proveniența obiectelor era iberică. Cum se poate explica această uimitoare concordanță? Legături directe între tracii și ibericii nu puteau exista. Ne-am putea gîndi la celți, care în această perioadă se întindeau între lumea tracă și cea iberică. Adevărata explicație este însă că această trapa armenoidă este un rezultat al influențelor culturale pe care lumea elenistică le-a avut atît la Dunăre cît și în Iberia.

M. GARASANIN: Aș mai da un alt exemplu care ilustrează cele arătate mai înainte de colegul Kurt HoredȚ. Stelele funerare romane reflectă existența unor ateliere regionale foarte diferite între ele. Or, într-o zonă cu siguranță iberică, din Muntenegru, am întâlnit reprezentări practice identice cu cele din Iberia. Mi se pare și în acest caz, că asemenea coincidențe s-ar datorita influenței comune, fie din epoca elenistică, fie din cea romană, asupra unor populații avînd un nivel de civilizație asemănător, respectiv arîndu-se pe un plan carem egal de dezvoltare. În acest caz ibericii și iberii au receptat aproape la fel influențele, deoarece se aflau într-un stadiu asemănător al evoluției social-economice.

AL. VULPE: Nu aș vrea să încheiem acest subiect înainte de a aminti aportul tracilor în transmiterea culturii, dinspre Orient spre Occident, dinspre sud spre nord și nord-est. S-a vorbit și se vorbește încă despre contribuția tracilor în preluarea și transmiterea pînă în vestul Europei, a unor stiluri artistice proprii Asiei Mici. Apare evident, de asemenea, rolul lor de punte de legătură în tranziția culturii egeene spre nord și est. Sînt sigur că cercetările viitoare vor demonstra că aportul civilizației tracice a fost decisiv și pentru difuzarea culturii egeene spre Europa Centrală. Ceea ce mi se pare, larăși, demn de relevat, este participarea activă a tracilor în toate proceele evoluției cultural-istorice, ceea ce a făcut ca aceste popoare să creeze o valoroasă și consistentă civilizație a Europei antice.

Text pregătit pentru tipar de
Gheorghe DAVID

dicționar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agrians
albocensi
aletoi
ansamensi
aplarensi
apsinthioi
apuli
arsletai
artaci
asti
ausdecensi
(usdecensi)

bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottial
brianti (prianții?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)

caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
celagisi
celegeri
elconi
collaetae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
droși
drugeri
edoni
geti (getae,
v. geto-daci)

harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napoi
nipsaloi
(transilol)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
palopli
paiti
panaloi
piarensi
piefigi
piengeti
pleri
pirogeri
pilaști
potulatensi
pradavensi

ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapel
sargeti
satiri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
sucii
tagri
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zalei
zbaleoni
zerani

Tinii

Trib tracie¹ menționat încă de Herodot printr-neamurile din Asia Mică asupra cărora își întinsese stăpînirea Cresus (sec. VI î.e.n.), ultimul rege al Lidiei. Strabon îl amintește printre triburile trace care „au părăsit cu desăvîrșire Europa”, fenomen ce s-a produs în două etape, prima în sec. XII, a doua în sec. VII î.e.n.

Această informație, pe care o găsim și la Pliniu cel Bătrîn se vădește în parte falsă, pentru că în veacurile următoare tinii au fost prezenți încă în număr mare în sudul Traciei europene, la nord de Bizanț. Într-adevăr, pe teritoriul lor s-a desfășurat acțiunea militară din anul 400-399 î.e.n., prin care Seuthes II (circa 405-391) principe din familia domnitoare odrisă, a întemeiat, cu ajutorul grecilor comandanți de Xenofon,

un regat în sudul Traciei, unde domnise și tatăl său, Maisades, răsturnat de sușii săi cu cîțiva ani mai înainte.

Medokos, regele odrisilor, fusese de acord cu această acțiune, ceea ce arată că populațiile din regiunea respectivă scăpau deseori de sub controlul puterii centrale a odrisilor. Faptul este confirmat de relațiile lui Xenofon despre un alt cîrmuitor odris, Teres, care, deși adunase o armată numeroasă, pierduse mulți oameni în acest tînut, unde tinii „îi luaseră pînă și lucrurile”. Tinii erau considerați între tracii ca „cei mai buni luptători, mai ales în timpul nopții”.

Satele din cîmpia tinilor erau bogate, așa cum reiese din episodul în care se relatează că într-o singură luptă, grecii aliați cu Seuthes au capturat de la ei 1 000 prizonieri, 2 000 boi și 10 000 alte capete de vite. Casele lor erau înconjurate de garduri înalte. Din cauza izerilor friguroase, tinii, ca și alți tracii, purtau pe cap piei de vulpe, care le protejau și urechile, și se îmbrăcau în tunici care le acopereau pieptul și coapsele. Călăreții purtau în plus mantii, ce le ațirau pînă la picioare.

Pe coasta tracă se afla o regiune pustie și stîlcoasă, din care făceau parte promontoriul Thyngias și orașul

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 1-12/1976 și 1/1977.

(Continuare în p. 56)

MEMORIA INDEPENDENȚEI

Seria a II-a de întrebări

1. Acest viteaz voleyod a purtat, așa cum precizează și inscripția de pe piatra sa tombală, 20 lupte pentru păstrarea libertății țării.

Numele lui!

(1975)

2. Vitejia armatei române în luptele de la Mărășești a avut ecou în lumea întreagă. În semn de cinstire, generalului Eremia Grigorescu i-au fost acordate numeroase distincții, printre care și o sabie japoneză de onoare. De minier era atârnată o plăcuță albă cu o inscripție în limba niponă.

Vă amintiți textul ei!

(1975)

3. Magazin istoric pentru Dacia, revista scoasă de Nicolae Bălcescu și de August Treboniu-Laurian, menționa în primul său număr că „o nație, care în mijlocul altor nevoi și-a păstrat naționalitatea ei în curgere de 18 veacuri, nu mai poate pieri”.

Cînd a apărut primul tom al revistei!

(1969)

4. Istoricul Dio Cassius scria despre un strălucit rege al înaintașilor noștri că „era priceput în ale războiului și iscusit la faptă, știind cînd să năvălească și cînd să se retragă la timp; meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și a scăpa cu bine dintr-o înfrîngere”.

Despre cine este vorba!

(1974)

5. Garda civică — corpul de voluntari care își va aduce o substanțială contribuție la războiul de independență — a fost creată la 29 martie 1866. La 10 iunie, același an, ea a fost pusă sub comanda unui cunoscut fruntaș al revoluției de la 1848.

Vă amintiți numele lui!

(1972)

6. Care este primul escadron care la 16 Iulie 1877 a trecut Dunărea, pentru asediul cetății Nicopole!

7. Între eroii războiului de independență s-a numărat și Paul Lucasievi, înaintat la gradul de sergent pentru acele sale de bravură. Comportarea sa a atras atenția unui vestit comandant inamic, căzut prizonier, care, în semn de prețuire, i-a dăruit o carte.

Despre ce comandant este vorba!

(1970)

8. În Getica, istoricul Iordanes relatează despre o campanie pe care Cyrus ar fi purtat-o împotriva geților, fiind învins de regina acestora, Tomira. Pentru preamărirea victoriei, regina ar fi întemeiat o cetate.

Numele ei!

(1970)

9. În 1785, cu patru ani înaintea revoluției franceze, Jean Pierre Brissot scria, citind dintr-un important document: „Toți oamenii se nasc egali, liberi, independenți și au drepturi naturale, esențiale, inalienabile, printre care și dreptul de a-și apăra libertatea”.

Care erau al poporului român l-a prilejuit lui Brissot aceste reflecții!

(1970)

10. Sub numele ducelui Ramunc, Cîntecul nibelunilor reflectă o realitate obiectivă, existența românilor ca popor constituit. Ramunc mai apare și într-o altă legendă medievală de largă circulație.

În care anume!

(1976)

11. De pe frontul de luptă al Comunei din Paris, pe acelea ale războiului pentru cucerirea independenței, pentru vitejia sa, tânărul medic român a fost răsplătit cu medalile „Apărătorii independenței” și „Trecerea Dunării”.

Numele lui!

(1976)

12. În primul său număr, apărut la 26 mai 1877, o gazetă românească scria: „Azi însă e timpul cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau arma pentru a-și apăra independența”.

Titlul gazetei!

(1972)

13. Schița de față, după monumentul lui Tudor Vladimirescu aflat la Tirgu Jiu, este una dintre primele lucrări ale unui mare artist român.

Care este numele lui!

(1976)

14. Imaginea de mai sus reprezintă un fragment dintr-un celebru tablou al lui Nicolae Grigorescu înfățișînd unul dintre cele mai semnificative episoade ale războiului pentru independența absolută a României.

Despre ce luptă este vorba!

(1969)

15. Personajul din acest tablou, unul dintre eroii luptei antiotomane din Transilvania, a pătruns, grație vitejiei și neobișnuitei sale forte fizice, în legendă.
Lași recunoscut! (1975)

16. Referindu-se la un important act istoric înfăptuit de țara noastră, Cavour spunea: „Românii, acești frați îndepărtați ai italienilor, au dat o mare dovadă de patriotism, un exemplu admirabil pe care noi, italienii, sintem gata a-l urma”.
La ce act se referea! (1972)

17. Despre un vrednic urmaș al lui Ștefan cel Mare, Grigore Ureche spunea că „Intru tot simăna cu firea moșu-său, lui Ștefan Vodă cel Bun”.
La cine se referea cronicarul moldovean! (1974)

18. Pe monumentul de la Grivița se află efigiile în bronz a trei eroi români.
Numiți-ii! (1972)

19. „Jurăm cu toții ca unul că vom lupta cu arma în mână pentru libertatea și independența poporului român”. Aceste cuvinte au fost tipărite de P.C.R. pe o carte poștală ilustrată, răspândită după marea manifestație populară din 21 mai 1936. Ea înfățișa tineri depunând o coroană de flori pe un monument.
Imaginaea cărui monument istoric era tipărită pe cartea poștală menționată! (1969)

20. „N-am cruțat nici cheltuleli, nici osteneală, nici sînge, nici însăși viața mea, ci am purtat războiul așa de multă vreme singur, cu sabia în mînă [...] și nu am pregetat să mă alătur cu puterile mele [...] și nici nu le-am făcut silit de cineva, ci ca să am și eu un loc și un nume”.
Cine este autorul acestor rînduri, vie expresie a eroismului și demnității! (1976)

* Telefonul se află în p. 63.

TEMLUL DE LA GRĂDIȘTEA DE MUNTE

(Urmare din p. 47)

pînă la nivelul acelei platforme care constituia, după părerea noastră, o întoarcere de scară. Toate acestea sînt însă la un nivel mult mai înalt decît cel al solului, respectiv al temelii. Iată dovada că avem de-a face cu un subsol și că pardoseala și edificiul în sine erau mult înălțate față de nivelul temelii. În acest fel, lipsa pardoselii este perfect justificată, iar vestigiile descoperite își găsesc explicația.

Pe unele discursuri s-au putut observa urmele unor coloane al căror diametru nu poate fi stabilit cu certitudine — în general, pînă la un metru. Diametrul plintei este în jur de 1,50 m, depășind astfel coloana cu 0,25 m. Aceste soluții arhitectonice sînt cunoscute în lumea grecească la rezolvarea bazelor coloanelor ionice. Dispunerea plintelor, atît pe șiruri, cît și în cadrul acestora, sugerează, de asemenea, închiderea templului printr-o fațadă cu fronton în stil ionic. Chiar și cele 15 coloane de pe un șir longitudinal își găsesc analogia în templele grecești. Toate acestea dovedesc, după părerea noastră, că ne găsim în prezența unui edificiu de tip grecesc și anume foarte apropiat stilului ionic. Așa se explică grija deosebită cu care au fost lucrate paramentele celor două ziduri ce mărginesc sanctuarul spre nord și sud. Dacă toate acestea ar fi fost doar simple ziduri îngropate, de susținere a terasei, nu era nevoie ca fețele lor să fie lucrate cu atîtă grijă. În ipoteza noastră, faptul își găsește deplină rațiune: este vorba de pereții subsolului.

Toate cele arătate pînă acum ne-au dus la concluzia că sanctuarul vechi, cu 60 coloane, de pe terasa XI de la Grădiștea de Munte este un templu de tip grecesc, ușor adaptat. Pe discursurile de calcar, erau așezate coloane din aceeași piatră, mai dese în subsol — pentru a putea susține planșul masiv — și mai rare în templu, unde nu mai aveau de susținut decît acoperișul, fără înveliș din lemn; în plus, prin reducerea numărului coloanelor creștea și spațiul din templu.

În ceea ce privește cella templului (încăperea propriu-zisă) — plasată, probabil, între șirurile intermediare de coloane — ea a putut avea pereți din lemn. Un indiciu clar în acest sens ni-l oferă țințele mari de fier, ce au diametrul de 0,30 metri și lungimea cuiului de 0,25 metri, împodobite cu motive neolionice grecești. Asemenea ornamente nu puteau fi aplicate decît pe o construcție de lemn.

Cine este arhitectul sau arhitecții care au proiectat și realizat templul de pe terasa XI, inspirindu-se din arhitectura grecească a templului? Cărei zeități din panteonul daco-gețic îi era închinat? Iată doar două dintre întrebările la care, pe baza extrem de puținelor vestigii ajunse pînă la noi, nu putem răspunde. Existența monumentalului templu de la Grădiștea dovedește însă fără putință de tăgădat, înaltul nivel de dezvoltare pe care îl atinsese civilizația daco-gețică în vremea lui Burebista.

cărți sosite la redacție

● Dumitru Berciu — DE LA BUREBISTA LA DECEBAL.

Ed. Politică, București, 1976, 84 pp., 2,50 lei: studiu consacrat istoriei statului dac din sec. I î.e.n. până în sec. I e.n.; lucrarea pune în lumină permanența și unitatea substratului traco-dac al poporului român, continuitatea sa neîntreruptă pe aceste meleaguri, tezaurul de civilizație lăsat de înaintași.

● PAGES DE L'HISTOIRE DE L'ARMÉE ROUMAINE. Lucrare apărută sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară; coordonator: colonel dr. Al. Gh. Savu.

Ed. Academiei, Ed. Militară, București, 1976, 256 pp., 30 lei: culegere de studii consacrate unor momente semnificative din istoria militară a poporului român, din cele mai străvechi timpuri până în zilele noastre; volumul a apărut și în limba spaniolă.

● Ilie Corfus — L'AGRICULTURE EN VALACHIE DEPUIS LA RÉVOLUTION DE 1848 JUSQU'À LA RÉFORME DE 1864.

Ed. Academiei, București, 1976, 216 pp., 10 lei: istoria agriculturii din Țara Românească, după revoluția din 1848 și până la reforma agrară din 1864, perioadă ce a marcat înlocuirea relațiilor feudale cu cele capitaliste în agricultura românească.

● DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. Volum întocmit, sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, de locotenent-colonel Constantin Căzănișteanu — coordonator — colonel dr. Vasile Alexandrescu, locotenent-colonel Nicolae Niculae, locotenent-colonel Constantin Toderascu.

Ed. Militară, București, 1976, 520 pp., 35 lei: 272 documente, majoritatea inedite, referitoare la politica militară a statului român în perioada iulie 1891-decembrie 1894.

● Dr. Maria Totu — GARDA CIVICĂ DIN ROMÂNIA.

Ed. Militară, București, 1976, 300 pp., 9,75 lei: pagini din trecutul acestei instituții, creată în timpul revoluției din 1848 cu misiunea de a veghea la „se-

curitatea persoanelor, securitatea proprietăților” și la „menținerea bunei ordini și a liniștii publice”.

● Edward Gibbon — ISTORIA DECLINULUI ȘI A PRĂBUȘIRII IMPERIULUI ROMAN. (Antologie, traducere și prefață de Dan Hurmuzescu).

Ed. Minerva, București, 1976, vol. I — 240 pp., vol. II — 278 pp., vol. III — 270 pp., 15 lei: destrămarea și căderea uneia dintre cele mai impresionante construcții politice cunoscute de istorie, cu o cultură și civilizație unică, în viziunea unuia dintre clasicii istoriografiei britanice.

● Ștefan Ionescu — MANUC BEI.

Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1976, 208 pp., 7,75 lei: viața și activitatea economică și politică a cunoscutului „zaraf și diplomat” de la începutul sec. XIX, prezentate și în revista noastră, nr. 9/1972.

● General-locotenent (r.) Emilian Ionescu — PE NEAJLOV, ÎNTR-O TOAMNĂ RECE.

Ed. Militară, București, 1976, 148 pp., 6 lei: bătălia pentru București, din noiembrie-decembrie 1916, cea mai mare operațiune militară din acel an de pe frontul românesc.

● V. Batalli, col. dr. V. Mocanu, col. I. Strujan — PE AICI NU SE TRECE!

Ed. Militară, București, 1976, 296 pp., 8,50 lei: fapte, eroi, momente, din lupta poporului român în primul război mondial, evocate prin intermediul unor „povestiri adevărate”.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

(Urmare din p. 53)

Thynia (azi Iniada, în Turcia). Tinutul aparținea coloniei grecești Apollonia, așa cum ne informează Strabon, dar dominația acesteia pare să fi fost mai mult nominală. Regiunea se bucura de un prost renume în antichitate, ea fiind una din zonele de acțiune predilecte ale piraților traci (vezi și astăzi). Xenofon, în *Anabasis*, ne relatează chiar că „tracii ce locuiau în aceste locuri înfipsează stâlpi de demarcație și fiecare trib jefuia corăbii ajunse în portuina lui”, căci înainte de introducerea acestui sistem avuseseră loc cioniri sângeroase pentru împărțirea prăzii.

De notat că în enumerarea obiectelor găsite de grecii lui Xenofon la fața locului se află cea mai veche indicație despre comerțul de carte în antichitate: foi de papirus scrise, care se transportau în butoaie de lemn.

Tyntenii

Cu câțiva ani în urmă, între Iordania și Siria, a fost descoperită, într-un important tezaur monetar, o octodrahmă de argint în greutate de 29,83 g cu legenda TYN. Moneda, emisă cam la hotarul dintre veacurile VI-V î.e.n., are pe avers un personaj în picioare alături de doi boi, iar pe revers o roată într-un pătrat aliniat. Alte monede, purtând inscripția TYNTENON, sugerează ipoteza că octodrahma a fost emisă de tribul tyntenilor. Tinind seama de iconografia ei, similară cu cea de pe monedele altor triburi tracice din zona muntelui Pangea, acest trib s-ar situa cam în aceeași regiune. Pe de altă parte, începutul de nume *ty*n ne-ar permite să ne gândim și la tribul tracii al tinilor, destul de binecunoscut din izvoarele literare, dar așezarea lui geografică face puțin probabilă această eventualitate. Dacă facem abstracție de legătura TYN — TYNTENON, ar trebui, totuși, să avem în vedere un trib din celebra zonă minieră, al cărui nume ar urma atunci să facă obiectul unor cercetări viitoare.

Gh. POENARU BORDEA

MISIUNEA „DOCTORULUI” KERSTEN

J. KESSEL

membru al Academiei Franceze

Felix Kersten, un finlandez cu „mîini de aur”, adevărat artist în alinarea suferințelor pacienților săi prin tehnica masajului, devine, la începutul lui 1939, „medicul” curant al odiosului personaj hitlerist care a fost Heinrich Himmler. Potolindu-i dese și violentele crize de stomac, „doctorul” capătă lună de lună un ascendent tot mai evident asupra fruntașului nazist. Acesta îl face confidențe și îi dezvăluie unele planuri politice și militare secrete. Kersten ia o hotărîre pe cît de temerară, pe atît de periculoasă: profitînd de recunoștința lui Himmler, îl determină pe acesta să ușureze soarta unor deținuți politici și să atenueze

sau să anuleze unele măsuri represive luate de autoritățile naziste în țările vest-europene ocupate în 1940.

O misiune pindită, la fiecare pas, de incalculabile riscuri, deoarece, bănuît de activitate antifascistă, „doctorul” intră în conflict cu unul dintre adjuncții lui Himmler, nu mai puțin sinistrul Kaltenbrunner.

Dar să-l lăsăm pe academicianul Kessel să-și continue relatările în paginile care urmează și pe care le reproducem într-o formă condensată.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Cu aurul și argintul Europei

Către sfîrșitul anului 1942, Himmler răspunse cu deosebită generozitate demersurilor întreprinse de doctor în favoarea unui mic grup de suedezi asupra căruii îi atrăseseră atenția Kivimoki, ambasadorul Finlandei, și Richart, ambasadorul Suediei. Erau ingineri și industriași aresați în Polonia de poliția germană. Doi dintre ei, nu prea importanți, fură imediat eli-

berați din închisoare. Celorlalți, care fuseseră condamnați la moarte, Himmler le comută pedeapsa în închisoare pe viață și făgădui doctorului să-i elibereze treptat.

Kersten comunică rezultatele celor doi ambasadori și plecă să-și petreacă Anul nou, ca de obicei, la Hartzwalde. Acolo, domnea același calm încîntător al cîmpilor și copacilor, blîndețea unui cămin familial.

Cei doi fii ai lui Kersten creșteau robuști și vioi. Irmgard, cu toate că aștepta nașterea unui nou copil, se ocupa cu sirguința de casă. Dar liniștea și pacea de aici contrastau cu gîndurile negre ale doctorului care aflase că Himmler pusese la cale un plan de infometare a Olandei, Belgiei și Franței.

Kersten auzise despre acest proiect încă din 1941, dar în

termeni vagi. Doar în luna august a anului 1942 înțelesese toată grozăvia lui din diverse informații obținute de la Brandt. Pe lângă rechizițiile și livrările impuse prin condițiile de armistițiu, autoritățile de ocupație urmau să achiziționeze la bursa neagră mari cantități de produse alimentare pe care trebuiau să le trimită în Germania. Pentru a se convinge de exactitatea informațiilor, Kersten se adresase direct lui Himmler, mărginindu-se însă să-i vorbească doar de Olanda.

— E adevărat, îl întrebase Kersten, că vă pregătiți să epuizați toate rezervele alimentare ale Olandei?

— Nu numai ale Olandei, ci și ale Belgiei și ale Franței, răspunsesse Himmler. Din două motive. Primul: obținem astfel resurse alimentare complementare. Al doilea: am fi foarte mulțumiți să vedem aceste popoare crâpind de foame. În felul acesta un mare număr de francezi — și la drept vorbind doar ei contează pentru noi ca adversari — vor dispărea repede. Cu cât vor fi mai puțini, cu atât va fi mai bine pentru Germania.

— Dar asta-i diabolic!, exclamase Kersten. Fără să mai pomenesc de omenie, gândiți-vă la valorile spirituale create de poporul francez, la ceea ce a dăruit el lumii.

Himmler zîmbi și răspunse: — Dragă domnule Kersten, ești prea omenos și prea umanist. Într-un război pe viață și pe moarte, orice mijloc e bun.

După aceea, Himmler ațipi pe jumătate, în starea de beatitudine pe care i-o dădea tratamentul doctorului.

Mai târziu, doctorul relua discuția, vorbindu-i pacientului său despre renumiții artiști și străluciții scriitori ai Franței. Dar Himmler, în loc să cedeze stăruințelor lui Kersten, se mîndrea cu planul său diabolic. Spunea:

— Țăranii vor continua să supraviețuiască. Aceasta ne este necesar: o Franță eminamente agricolă.

Himmler mai adăugase:

— Sint sigur de rezultat. Dacă speculanții șovăie să accepte plata în bancnote, îi vom plăti cu monede de argint,

pe care le-am strîns din toată Europa. Și, dacă nici argintul nu ajută, le vom da aur.

Și încheiase:

— Germania nu va avea nici un amestec în toată treaba asta. Doar traficanții de la bursa neagră vor purta vina morții a milioane de francezi. Noi ne vom păstra minile curate.

Kersten plecase la Hartzwalde fără să poată atenua cu o iotă punerea în practică a acestui plan. Exact înainte de plecarea sa, Brandt îi dăduse informații îngrijorătoare despre situația alimentară a Franței. Traficanții de la bursa neagră, finanțați de autoritățile de ocupație, achiziționau mari cantități de alimente pentru Germania hitleristă. Hrana se împuțina din ce în ce, moralul slăbea, tuberculoza făcea progrese îngrozitoare.

„Credinciosul Heinrich“ se lasă păcălit

În primele zile ale lunii februarie 1943, Reichsführerul, care se afla la cartierul său general din Prusia Orientală, îl chemă de urgență pe doctor.

Kersten îl găsi în plină criză și într-o stare de depresiune sufletească. Ceata glacială ce înconjură compartimentul îngust al trenului ce servea drept cartier general, izolarea lui Himmler, care bănuia în fiecare ofițer din jur un trădător, după debarcarea aliaților în Africa de Nord¹ și dezastrul de la Stalingrad² — toate acestea îi dădeau Reichsführerului o stare de deprimare.

Kersten, care își cunoștea prea bine bolnavul, își dădu seama de acest lucru. De aceea, după ce-i alină durerile, îi vorbi cu tonul cel mai prietenos posibil.

— Nu v-ați gândit niciodată, domnule Reichsführer, că de dureros trebuie să fie pentru o mamă franceză să-l vadă pe copilul său chinuit de cramele foamei și să n-aibă nimic

să-i dea de mâncare. Poate că nu știți, dar cramele foamei sînt provocate — ca și durerile dumneavoastră — de nervul „marele simpatic“. Iar acești bieți oameni n-au un doctor care să-i poată vindeca. Gîndiți-vă la ce fac eu pentru dumneavoastră și fiți, la rîndul dumneavoastră, un doctor Kersten pentru nenorociții de francezi. Iar peste o mie de ani, istoria va mai vorbi încă de Reichsführerul Heinrich Himmler și va sărbători generozitatea acestui mare șef german.

În starea de spirit în care se afla în clipa aceea, fiecare cuvînt pe care-l rostea Kersten îl emoționa pe Himmler care-i dădu dreptate doctorului.

— Am să-l văd pe Führer, exclamă el, și am să fac tot ce-mi va sta în putință ca să-l conving.

Himmler se ținu de cuvînt. În timpul conferinței zilnice pe care o avea cu Hitler, îi spuse acestuia că dacă se va continua cu înfometarea populației franceze, numărul luptătorilor din Rezistență se va măări, creîndu-se dificultăți și mai mari Wehrmachtului. Hitler n-avea nici un motiv să-și închipuie că motivele invocate de „credinciosul său Heinrich“ puteau fi inspirate de cineva străin. Se lăsă, deci, ușor convins. În consecință, Himmler ordonă, în numele Führerului, înecarea oricăror achiziții la bursa neagră. Așa cum bănuise Kersten, măsura fu extinsă, fără să mai fie nevoie de intervenția sa și în Olanda și în Belgia.

În următoarele trei luni, viața lui Kersten se scurse fără evenimente deosebite. În zilele de lucru îl îngrijea în fiecare dimineață pe Himmler; sărbătorile și le petrecea la moșie. O viață obișnuită, s-ar putea zice.

Despre acele zile, întîlnim însă numeroase note în jurnalul său: „Azi am obținut grațierea a 42 olandezi condamnați la moarte“. „Azi am avut noroc. Am reușit să salvez 14 olandezi osîndiți la pedeapsa capitală. Himmler era foarte suferind. Era gata să accepte tot ceea ce îi ceream“. „Ieri am reușit să fac să fie eliberați din lagărele de con-

¹⁻² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 1-3/1974; 2/1968, 2/1973.

centrare trei estonieni, doi letoni, șase olandezi și un belgian”.

O zi de două ori norocoasă

Viața doctorului se desfășură astfel până în luna mai, când soția sa aduse pe lume al treilea băiat, prilej ca doctorul Kersten să petreacă două săptămâni fericite la Hartzwalde. La 18 mai, Brandt îl chemă la telefon și-i spune:

— Luați imediat mașina și veniți la Berlin. Acolo vă așteaptă un avion, care o să vă ducă la München, de unde veți fi condus la Berchtesgaden.

Himmler era foarte bolnav. Avionul personal al Reichsführerului, cu care zbură Kersten, era un Junkers-52, un aparat vechi, dar solid.

Se aflau în aer cam de-o oră, zburând spre sud-vest, când doctorul zări la stînga sa un punct mic, strălucitor, care se îndreptă către ei. Apoi, altele și altele care căpătău imediat forma unor avioane ușoare și rapide.

„Ce să fie oare?“, se întreabă Kersten, cu o curiozitate liniștită.

Răspunsul i-l dădu un zgomot sacadat în fuzelaj, însoțit de un miros înecăcios de praf de pușcă.

Junkersul plonjă brusc spre pământ.

„Doamne sfinte! Englezii! Sîntem pierduți“, își spuse Kersten.

O lovitură violentă zgâlțîi avionul încît acesta trosni din toate încheieturile.

„Gata, s-a sfîrșit cu noi“, își spuse doctorul. Dar aparatul, ajuns pe sol, încetă să trepideze și pilotul ieși din cabină.

— Doctore, doctore!, strigă el. Am avut un noroc neașteptat! Dar priviți! Priviți! Pilotul îi arătă impactul gloanțelor mitraliorului englez cu fuzelajul. Degetul său se opri pe cele două rînduri de găuri foarte regulate care se întrerupeau exact în locul unde Kersten își ținea capul sprijinit pe hublou. Erau urmele celor două rafale. Mitraliorul trăsesese ca într-un exercițiu de tir, cu pauza regulamentară de o secundă în-

tre două apăsări pe trăgaci. Tocmai această secundă îl salvase pe doctor.

Pilotul examină avionul; acesta nu suferise nici o avarie importantă. Cum aterizarea se făcuse pe o vastă pajiște, Junkersul putu decola cu ușurință. Ajunse chiar pe aeroportul de la München cu foarte puțină întârziere față de ora prevăzută.

Cînd Reichsführerul află despre primejdia prin care trecuse Kersten, fu foarte emoționat.

— E ziua dumitale norocoasă, dragă Kersten. Aici, la Berchtesgaden, ai scăpat de o altă primejdie, dar tot atît de gravă. Führerul m-a supus unui adevărat interogatoriu în legătură cu dumneata. Cinea i-a spus — nu știu încă cine, dar o să afl eu, n-avea nici o grijă — că ești un dușman al Germaniei, agent al inamicilor noștri pe lîngă mine. Firește, l-am asigurat că sînt convins de loialitatea dumitale, și asta a fost de ajuns.

Kersten îi mulțumi, dar Reichsführerul mai voia să-i spună ceva, dar nu știa cum să înceapă. Tuși, apoi continuă, vorbind mai repedit:

— Atunci Hitler m-a întrebat dacă, după părerea mea, îngrijirile dumitale i-ar putea ajuta și lui.

— Și?, întreabă Kersten.

— Am răspuns că nu, că specialitatea dumitale e reumatologia. Înțelegi, Führerul nu trebuie să știe cît sînt de bolnav. N-ar mai avea aceeași încredere în capacitatea mea.

Această reacție nu-l miră pe Kersten. Himmler ascundea tuturor gravitatea bolii sale.

— Poți fi sigur, continuă Himmler, că toți acești ariști mișcavi: Bormann, Goering, Ribbentrop, Goebbels ar folosi boala ca pe o armă împotriva mea.

— Așa-i, spuse Kersten.

— Și poți fi, de asemenea, sigur, reluă Himmler, că Morrell și ceilalți doctori ai Führerului te-ar distruge. Sper că nu ești supărat pe mine?

— O, nu, exclamă Kersten din adîncul inimii.

— Mai ales, continuă Himmler, că mi-ai spus chiar dumneata că nu poți face nimic...

Gauleiterul olandez ordonă...

La sfîrșitul lunii ianuarie 1944, Himmler trebui să plece în Olanda și, cum era din nou suferind, îl rugă pe Kersten să-l însoțească. Doctorul străbătu traseul în avionul personal al Reichsführerului în care se afla și generalul Berger, comandantul Waffen SS-ului.

Călătoria îi făcu mare bucurie lui Kersten. Dar, la fel ca și la primul său drum la Haga, imediat ce sosi acolo, tristețea și amărăciunea îi risipiră această mulțumire.

Mai întîi, trebuind să-și lichideze casa din Haga, doctorul fu obligat să accepte camera care i se atribui în hotelul SS-ului. După aceea, chiar în ziua sosirii sale, prietenii pe care îi întîlni îi prezentară un tablou înspăimîntător al vieții din Olanda. Mizeria făcea ravagii, arestările, execuțiile, disparițiile se înmulțiseră. Nu mai exista nici o siguranță pentru nimeni, nicăieri. Mulți dintre prietenii lui Kersten trăiau clandestin, sub identități false.

A doua zi după sosire, Kersten veni să-l îngrijească pe pacientul său într-un castel, pe care Seyss-Inquart, gauleiterul Olandei, îl rechiționase pentru șederea Reichsführerului. Himmler îi spuse doctorului:

— Am primit o invitație pentru un dineu de gală pe care îl dă astă-seară în onoarea mea Mussert, șeful partidului nostru în Olanda. Vîno și dumneata, dragă Kersten. O să fie foarte plăcut. Mussert s-a instalat tocmai într-o casă nouă, extrem de luxoasă.

Himmler întinse mîna spre o invitație tipărită, aruncată pe o măsă de lîngă patul unde era culcat, și preciză:

— Casa Thurkow.

Doctorul continuă să-l maseze, ca și cînd numele auzit nu însemna nimic pentru el.

Răspunse, totuși:

— De ce aș merge cu dumneavoastră? Doar eu n-am fost invitat.

— Oriunde merg eu, spuse Himmler, poți merge și dumneata.

— Nu, scuzați-mă, spuse Kersten. Mi-e imposibil să vă însoțesc în această casă, care nu aparține lui Mussert, ci lui Thurkow, unul din cei mai dragi prieteni ai mei, alungat acum din căminul său.

— Habar n-am de asta, spuse Himmler, dar dacă Mussert a rechiziționat-o, înseamnă că are motive temeinice.

Tratamentul abia se terminase când Seyss-Inquart ceru să-i prezinte omagiile sale Reichsführerului.

— Cui aparține casa unde are loc recepția?, întrebă Himmler. E o proprietate a partidului nostru?

— Nu încă, domnule Reichsführer, spuse Seyss-Inquart, dar va fi în curând. E proprietatea unui om suspect, partizan al așa-zisului guvern olandez, emigrat la Londra. Informațiile despre el sînt edificatoare. Va fi arestat mîine, împreună cu mai mulți complici importanți. Afară de aceasta, Thurkow posedă tablouri vechi de valoare foarte mare. I le vom confisca în favoarea Reichului. Prietenii lui, pe care de asemenea îi vom aresta — vreo doisprezece — sînt toți mari industriași, bancheri, armatori și au și ei tablouri de valoare. Vedeti, așadar, domnule Reichsführer...

— Foarte bine, spuse Himmler. Excelentă treabă. Pune mina pe acești trădători. O

să-ți spun apoi cum să acționezi în continuare.

Curînd după aceea, Kersten luă o mașină din garajul SS-ului și merse în cartierul Wassenar, unde fusese mutat de Gestapo prietenul său, Thurkow.

Doctorul își petrecu ziua lângă amicul său. Nu se văzuseră de trei ani. În acest timp, cîțiva musafiri se strecurau în casă, pe furiș. Unul din ei, domnul de Beaufort — olandez, dar de origine franceză — venise cu soția. Făcea parte din mișcarea de Rezistență a Olandei și-l rugă, dacă poate, să transmită în Suedia niște scrisori secrete care, de acolo urmau să fie trimise mai departe la Londra.

— Vă asigur că mesajul dumneavoastră va pleca la Stockholm, iar germanii nu vor ști nimic, spuse Kersten.

Întrebă apoi cui trebuia predată corespondența.

— Baronului Van Nagel, delegatul la Stockholm al guvernului nostru refugiat la Londra.

Curînd, cei doi prieteni rămaseră singuri. Se lăsă noaptea. Fiecare clipă devenea mai lungă, mai apăsătoare. Kersten își stăpînea din ce în ce mai greu neliștea. „Îi arestează în zorii zilei, se gîndea el. Cel mai tîrziu peste șase ore, oamenii Gestapoului vor veni să-l ridice pe Thurkow și pe ai săi”.

Către miezul nopții, doctorul se ridică și își luă rămas

bun de la prietenul său. Înapoiindu-se spre casă într-o mașină a SS-ului, cu tot interiorul care domnea (cunoștea Haga mai bine ca oricare oraș din lume) își dădu seama că drumul de întoarcere trecea prin Klingendal, cartierul unde se afla castelul rechiziționat de Seyss-Inquart pentru Himmler. Fără să se gîndească prea mult, Kersten ordonă șoferului să-l ducă acolo.

...dar Himmler revocă ordinul

Un agent al Gestapoului îl conduse pe doctor pînă în camera lui Himmler, care tocmai sosise de la dineu. Îl privi pe Kersten uimit și încîntat.

— Îmi ghicești gîndurile! Am din nou crampe dar fiindcă te credeam culcat, nu voiam să te trezesc.

— Am presimțit acest lucru și m-am grăbit să vin, spuse Kersten fără să clipească. Dezbrăcați-vă, vă rog. Voi termina cit se poate de repede.

După puțin timp, durerile dispăuseră. Reichsführerul zîmbea încîntat.

— Nu mai am nevoie să te chem cînd mi-e rău, zise el cu un glas pe care emoția îl făcuse mai blînd. Prietenia dumitale ghicește acest lucru.

— Și totuși, spuse Kersten clătîind din cap cu un zîmbet, trec printr-o grea încercare. Dumneavoastră sînteți singurul care mă puteți ajuta.

— O aventură cu vreo femeie!, exclamă vesel Himmler.

— Îmi pare rău, zise Kersten, dar nu-i vorba de așa ceva. L-am auzit azi pe Seyss-Inquart anunțîndu-vă că vor fi arestați niște olandezi. Și printre ei, Thurkow, bunul meu prieten, la care tocmai am luat masa. Sînt sigur că înțelegeți cit sînt de disperat. În numele vechii noastre prietenii, vă implor, anulați aceste arestări.

— Cunoști și pe ceilalți suspecți?, întrebă Himmler.

— Cei mai mulți sînt prietenii mei, spuse Kersten.

Fără să-și dea seama, Reichsführerul își ridică ochelarii de pe frunte. Strigă:

— Sînt trădători. Au legături criminale cu Londra. Afară de asta, nu pot anula ordinele care vin de la Kalten-

An de an, ocupanții hitlerişti rechiziționau o colă din ce în ce mai mare din producția Franței. În această situație, taximetrele-auto au fost înlocuite cu mici velo-taxiuri

brunner, brațul meu drept la Berlin. Seyss-Inquart, Rauter, oamenii lor, nimeni n-ar mai înțelege nimic...

Între cei doi, se porni atunci o discuție în care doctorul stăruie, îl imploră timp îndelungat pe Himmler.

— Mă bizuiam atât de mult pe dumneavoastră, aveam atâtă încredere în prietenia dumneavoastră!, repetă Kersten mereu.

La un moment dat, Reichsführerul, care se instalase foarte comod în pat, scoase un oftat de ușurare. Se simțea bine, în casă era cald, iar pîn-tecul nu-l mai dureau.

— Ce bine mă simt, domnule Kersten! La urma urmei, nu o să ne supărăm pentru doisprezece oameni. Nu? Ar fi prea stupid. Toți oamenii de aici sînt niște trădători. Atunci ... doisprezece în minus sau în plus... în fond, puțin interesează. Ne-am înțeles, miine dimineață o să-i vorbesc lui Rauter.

Kersten spuse încet:

— Miine va fi prea târziu. V-aș fi nespuse de recunoscător dacă i-ați vorbi imediat.

— Dar Rauter trebuie să doarmă...

— Se va trezi, răspunse Kersten.

Himmler ridică din umeri, bombănind:

— Dumneata trebuie să ai totdeauna ultimul cuvînt. Bine. Cheamă-l pe Rauter.

Cînd Kersten ceru legătura și auzi glasul lui Rauter, spuse:

— Domnule Obergruppenführer, vă vorbește Reichsführerul.

Himmler se ridică, cu poalele cămășii albe de noapte fluturîndu-i pe pulpele slabe, se duse la telefon și porunci:

— Toate arestările prevăzute pentru azi-dimineață sînt amînate fără termen. Cînd o să mă întorc de la Berlin o să hotărîsc ce trebuie făcut în această problemă.

În clipa aceea, generalul Godlob Berger, comandantul trupelor SS se afla la șeful Gestapoului din Olanda. Cînd convorbirea cu Himmler se termină, Rauter bombăni furios:

— Prost am ajuns! Acum, Reichsführerul primește ordine de la un străin. Kersten ăsta e primejdios. Aș vrea să știu cine se ascunde în spațele lui.

Unul din nenumăratele acte de vandalism ale ocupanților hitleriști: statuia în bronz a lui Rouget de l'Isle, autorul „Marseillaise”, este trimisă la lopit

— Nu ești atât de deștept ca să descoperi acest lucru, spuse liniștit Berger. Himmler nu te primește decît după ce-i ceri oficial audiență. Iar Kersten este în clipa asta în odaia lui și-l vede în cămașă de noapte.

Himmler, după ce puse receptorul în furcă, îi spuse lui Kersten:

— Ei bine, ți s-a împlinit dorința (își palpă stomacul). Dar mă simt mult mai bine.

Se înapoie în pat, se întinse, căscă ușor. Se simțea atât de bine, atât de bine... Totuși avea sentimentul că, de data asta, slăbiciunea lui față de Kersten mersese prea departe.

— Mă întreb uneori, zise el, ai fi avut aceeași atitudine dacă în loc de olandezi ar fi fost vorba de oameni de altă naționalitate?

— Conștiința mea e liniștită, răspunse doctorul. Dar dumneavoastră vă îndoiți cumva de mine?

— Oh, nu, te asigur că nu, spuse Himmler. Scuză-mă. De vină e doar oboseala. Vezi bine ce recunoștință am față de dumneata, de vreme ce astă-seară îți dăruiesc acești doisprezece oameni.

Cînd doctorul ajunse la ușă, Himmler îl rechemă ca să-i spună:

— Seyss-Inquart mi-a adus niște fructe și ciocolată. Hai să le împărțim.

Fără să se lase prea mult rugat, Kersten luă șase mere și șase tablete de ciocolată.

A doua zi, Kersten onoră promisiunea pe care credea că n-ar fi putut s-o țină niciodată: se duse să-l vadă pe Thurkow în casa sa din Was-senaar. Puțin după aceea, sosi acolo Beaufort, care-i dădu doctorului trei plicuri sigilate, cu destinația Londra, via Stockholm.

Peste două zile, la 5 februarie, doctorul ședea lîngă Himmler, în avionul personal al acestuia, zburînd spre Berlin. În fața lor erau așezate două valize. Absolut identice, conținînd ambele documente de cea mai mare însemnătate. În aceea a lui Himmler, erau actele pe care i le dăduse Gestapoul din Olanda. În cea a lui Kersten, plicurile curierului din Rezistența olandeză.

Timpul era frumos, vîntul moderat. Călătoria decurse în bune condiții.

Ajuns la Berlin, doctorul făcu imediat un drum la moșie, unde depozită într-un sertar ascuns plicurile lui Beaufort, așteptînd momentul prielnic să le trimită la Stockholm.

În românește de
Paul B. MARIAN

COHORTA ROMANĂ

„Ce erau cohortele?” ne întreabă SIMONA TEO-
DORU, din Turnu Măgurele.

Prin reformele lui Marius — de șapte ori consul între
107-87 î.e.n. — a fost adoptată ca unitate tactică în
armata romană cohorta (cohors) care cuprindea 600
oameni. O legiune era formată din 10 cohorte, la care se
mai adăugau 1 000 călărești străini. În timpul republicii,
o cohortă era condusă de un centurion, iar în vremea
imperiului de un tribun de cohortă sau de un praepositus
 („sef”).

Și alte trupe purtau denumirea de cohorte. Astfel, erau
cele patru cohorte urbane, care aveau în sarcina lor paza
Romei, fiind comandate de prefectul orașului. Cohortele
de vigili, în număr de șapte, erau însărcinate cu combaterea
incendiilor și asigurarea securității orașului pe timp de
noapte.

Cohortele pretoriene constituiau, în timpul imperiului,
garda imperială. Erău încartiruite în Castra Praetoria,
în nord-estul Romei. Adeseori cohortele pretoriene au
jucat un rol hotărâtor în căderea sau urcarea pe tron a
împăraților romani.

În imaginea de sus, un ofițer înconjurat de soldații
unei cohorte, în epoca împăratului Hadrian (117-138
e.n.).

SUBLIMA POARTĂ

IOAN FL. BRÂNZAȘ, din Oradea, dorește să afle
de ce Imperiul otoman mai este cunoscut și sub denumirea
de Sublima Poartă?

Tradiția spune că ultimul calif abbasid, al-Mustasim
(1242-1258), a fixat în pragul porții principale a pala-
tului său din Bagdad o bucată de piatră desprinsă din
celebra Kaaba (piatră sfântă) de la Mecca, adărată de mu-
sulmani. Prin această, respectiva poartă a devenit sfântă.
Ulterior, acceptiunea termenului s-a extins asupra
întregii curți a califului. După dispariția abbasizilor de
pe scena istoriei, tradiția a perpetuat această denumire,
care a trecut asupra întregului Imperiu otoman, succesor
al califatelor arabe.

POPOARELE MĂRII

COSTEA PETRU, din Arad, dorește să știe care erau
„popoarele mării”, despre care a aflat că, în timpul domniei
faraonului Ramses III, au atacat Egiptul.

Sub numele de „popoare ale mării” este desemnat un
ansamblu de triburi, probabil de origine indoeuropeană,
care au invadat, la sfârșitul secolului XIII î.e.n., regiunea
Peninsulei Balcanice, insulele Mării Egee și coastele
Asiei Mici, Siriei și Egiptului. Atacul lor asupra Egiptu-
lui, respins în 1191 î.e.n. de Ramses III, este consemnat
într-o inscripție de pe zidurile templului funerar de la
Medinet Habu. Un ansamblu de basorelieuri, din același
templu, înfățișează principalele momente ale luptei.

PARACELSUS LA REGHIN

IOANA ȘTEFĂNESCU, din Cluj-Napoca, ne în-
treabă dacă, renumitul medic și alchimist medieval
Paracelsus a fost în Transilvania.

Theophrastus Bombastus von Hohenheim, cunoscut
sub numele de Paracelsus (1493-1541), a efectuat în-
tr-adevăr, între anii 1521-1524, o călătorie în Ungaria
și în Transilvania, despre care vorbește în lucrările sale.
Scritorul H. Herbert poartea că locuitorii din Reghin,
impresionați de puternica personalitate a lui Paracelsus,
îl credeau un medic miraculos, „încuscrut cu diavolul”.
Fr. Müller, în cartea sa, Siebenbürger Sagen („Legende
transilvănene”) vorbește și de o călătorie a lui Paracelsus
în Țara Românească, în aceeași perioadă.

AVEȚI DREPTATE!

VLAD BOLDEA, din București: Într-adevăr, intra-
rea triumfală a generalului de Gaulle în Paris a avut loc
la 26 august 1944 și nu 1945, cum dintr-o greșală de
colofonare a apărut în revista noastră, nr. 11/1976,
p. 48, nota 6.

MAI BINE MAI TÎRZIU...?

După apariția, la Posta Magazin Istoric, nr. 11/1976
a notei Aici a murit Nelson, autorul ei, T. ELEFTE-
RESCU, din București, ne trimite o scrisoare în care ne
semnalează o eroare strecurată în textul tipărit: la data
de la Trafalgar au luat parte 27 nave engleze și nu 10,
cum a apărut în respectiva notă. „Întreaga răspundere
îmi revine mie — mărturisesc corespondentul nostru —
deoarece în manuscrisul trimis dv. în grabă s-a strecurat
o eroare de dactilografiere”.

De altfel, adăugăm noi, în titlul aceleiași note — nepubli-
cate ca atare — mai existau 3 greșeli de dactilografiere
într-un citat din Nelson, a cărui formă corectă este „Nothing
is surer in a fight, especially in a naval fight”.

Facem cuvenita rectificare, reamintind totodată tuturor
celor care ne scriu, obligația pe care o au de a-și verifica cu
rigurozitate manuscrisele trimise, spre a nu fi nevoiți
apoi să recurgă la înțelepciunea vechilui dicton popular:
„Mai bine mai târziu, decât niciodată”.

MAGISTRII DOBROGENI

STOICA PĂUNESCU, din Satu-Mare, ne întreabă
cine erau magistri din Dobrogea.

Cu acest nume erau desemnați primarii satelor dobro-
gene, în epoca stăpînirii romane. Erău aleși pe timp de
un an și în atribuțiile lor intrau problemele financiare ale
administrației, pe care le rezolvau împreună cu queastorii.
În așezările în care se aflau laolaltă veterani romani și
localnici, magistri erau fie un trac și un roman în același
timp, fie doi traci sau doi romani alternativ.

CTITORIA DIN 1501

„Am auzit că Radu cel Mare ar fi ctitorul unei biserici pe valea Timocului”, ne întreabă RADU STOENESCU, din Buzău. Într-adevăr, în 1501, Radu cel Mare (1495-1508) a ctitorit, împreună cu pîrcălabul Gherghina, o biserică în localitatea Lopușnia, aflată în regiunea Craina, între valea Moravei și a Timocului din R.S.F. Iugoslavia. Biserica a fost zugrăvită în 1510, la cererea cneazului sîrb Bogojia.

ALEXANDRU D. MORUZI

STELIAN TROFIN, din Galați, ne solicită câteva date biografice referitoare la Al. D. Moruzi, unul din lupulătorii unioniști gălățeni.

S-a născut în 1815, la Constantinopol. În 1848, ca urmare a participării sale la revoluția din Moldova, a fost arestat, împreună cu alți fruntași revoluționari. În 1857, a fost propus în Divanul ad-hoc al Moldovei, ca reprezentant al județului Constanța, iar în 1858 a fost ales deputat în Adunarea Electivă, sprijinind candidatura lui, Al. I. Cuza.

Între 1871-1873 a fost primar al Galațiului, inițiind cel dintîi plan de sistematizare a orașului. A încetat din viață în 1878.

Alte informații, puteți găsi în lucrarea Cultura, știința și arta în județul Galați, tipărită sub egida Bibliotecii V. A. Urechia, Galați, 1973.

PRECIZĂRI

Rîndurile 11-19, din coloana 3, de la p. 13 a Raportului lordului M.C. Vivian, publicat în nr. 1/1977 al revistei noastre, se vor citi în mod corect: „Nu-mi vine să cred că, bucurîndu-se de ajutorul moral al majorității marilor puteri, aceste argumente nu vor trece în cele din urmă peste orice împotrivire și că, în ultimă instanță, cu sau fără consimțămîntul Porții, românii vor reuși să încheie convenții comerciale cu puterile străine”.

CELE TREI REICHURI

IOAN F. BRÂNZAȘ, din Oradea, dorește să știe „care a fost cele trei Reichuri”.

Sub denumirea de Reich — care în limba germană înseamnă imperiu — sînt cunoscute trei formațiuni statale din istoria Germaniei și care au fost:

1. Sfîntul Imperiu roman de națiune germană (962-1806); 2. imperiul creat prin unificarea Germaniei sub autoritatea Prusiei (1871-1918) 3. statul hitlerist (1933-1945), cunoscut și sub numele de „al treilea Reich”.

CULA DUCĂ

IOANA DUMITRESCU, din Galați, citind însemnările memorialistice ale lui I. G. Duca din nr. 7, 8, 9/1976, ne scrie că ar dori să cunoască „unele date privind cula Duca din Măldărești”.

A fost construită în 1812 de Gheorghilă Măldărescu. Un urmaș al acestei familii a vîndut-o lui I. G. Duca în 1907, iar în 1962 vînduwa acestuia a donat-o statului.

Printre elementele decorative, se remarcă ornamentele în sculptură ale tavanelor și în jurul ferestrelor, cu motive reprezentînd personaje și animale fabuloase.

Cula este descrisă în lucrarea Culele din România, de Radu și Sarmiza Crețeanu, București, 1969.

SAKII

E. VICTOR din Craiova, dorește să știe dacă tribul tracilor sacii — prezentat în nr. 8/1976 — e unul și același cu sakii.

Este vorba de două triburi diferite. Sakii erau o grupare de populații migratoare, de limbă iraniantă, care au locuit în mileniul I î.e.n. în Asia Mică și Centrală. Informații despre ei înțîlnim la Herodot, Strabon, Pto-

lemeu, precum și în monumentele literare indiene (Ramayana, Mahabharata și altele).

La sfîrșitul sec. IV î.e.n., o parte din sakii au fost supuși de Alexandru Macedon, participînd ulterior în campania sa din India.

MULȚUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa revistei noastre, am reținut aprecierile, informațiile, comentările transmise de următorii cititori, cărora le mulțumim: dr. VIRGIL VRACIU, din com. Agastion-Curtești, jud. Botoșani; GH. FODOREANU, din Cluj-Napoca; DANIEL TOCULESCU, din Craiova; NOANEA TUDOR, din Medias, jud. Sibiu; Al. LETEANU, din București; ADRIAN EM. POPESCU, din com. Covrigi, jud. Gorj.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

PETRU CIOCÎRLAN, str. Cuza Vodă, nr. 44, ap. 5, Oradea, solicită: nr. 1-5/1967; 1/1968; 6/1971.

COJOCARU ION, str. Macaralei, nr. 47, bl. 1-46, sc. 1, ap. 113, București, solicită: nr. 1/1968; 7, 8, 10/1970; 5/1972; 7/1973; 3/1974; oferă: nr. 5/1967; 12/1968; 1/1969; 9, 12/1970; 1/1972; 4/1975.

RADU AUREL, Piața Lenin, nr. 15, et. III, ap. 7, Brăila, solicită: nr. 1-5, 9/1967; 7, 8/1969; 1/1971; 11/1972; 6-9/1973; oferă: nr. 4/1968; 3/1969; 3, 4, 6/1971.

MIRCEA ILIESCU, str. Stejarului, nr. 19, bl. 37-C, ap. 67, București 57, oferă colecția completă.

MIHAIL SIDERI, Aleea Bistra, nr. 1, bl. E-1, ap. 14, București, oferă colecția completă.

MIU LONGIN, str. N. Bălcescu, nr. 50, Suburbana Pantelimon, București 24, oferă: nr. 6, 9/1968; 1-4/1969; 3, 4/1975; 7/1976.

CAZANGIU V., Calea Victoriei, nr. 19, bl. C-6, ap. 11, Turda, jud. Cluj, oferă: nr. 6, 9/1967; 2/1971; 3/1976.

BADEA ADRIAN, com. Cernătești, sat Țiu, jud. Dolj, solicită nr. 12/1974.

NILĂSEAN CODREANU, str. Grivița Roșie, nr. 31 bis, ap. 5, Miercurea Ciuc, solicită: nr. 1/1967; 2, 5/1970; 6/1973; 6/1974; 1, 2/1975; 1/1976; oferă nr. 2/1976.

ZVANCEA CAZAN CHEORGHE, str. Vioarele, nr. 2, ap. 94, Hunedoara, oferă: nr. 2, 4, 6-9, 11/1969; nr. 1-5, 7/1970; 1/1973.

DAN IONESCU, str. Jean Texier, nr. 6, București, solicită: nr. 1-4, 12/1968; 10/1969; 10/1973; 3, 9/1974; 11/1975; 1, 2/1976.

TALON
DE
PARTICIPARE
CONCURS
1977

G. MACOVESCU 1877: Diplomatic Courier ... 9
 trie Brătianu on Mission in Istanbul ... 9
 Years Ago...12
 F. TUCĂ Stone Chronicles of Independence...14
 between the Romanians of Transylvania and Those of Wallachia and Moldova ... 15
 A. CORBEA 1683 : A German Writer about the Romanians ...33
 V. CARMĂZING-CACOVSCI The Three Portraits of Princes Ruxandra...36
 I. H. CRISAN The Dacian Shrine at Sarmizegetusa...40
 A. ARMBRUSTER in Italian by ... Spano...42
 M. GARASIN, N. PETRESCU-DIMBOVITA, O. NECRASOV, A. VULPE, K. HORODETI, F. MARINESCU-NOVOY and G. POENARU BORDEA
 The Thracian World in Ancient Europe...50
 Magazin Istoric 1977 Contst. 5A.

G. MACOVESCU 1877: Courrier diplomatique... 6 • C. CĂZĂNEȘTEANU ET M. E. IONESCU Novembre 1876: La mission de Dimitrie Brătianu à Constantinople... 9 • B. MARINESCU ET Ș. RĂDULESCU-ZONER Bucarest 1 y a ans... 12 • F. TUCĂ Chroniques en pierre de l'Indépendance... 14 • C. ALBU La parenté de sang et de sentiments entre les Roumains de Transylvanie et ceux de Valachie et de Moldavie... 15 • A. CORBEA 1683 – Un écrivain roumain entre les roumains... 33 • V. CARMĂZINU-CACOVȘCHI Les trois portraits de la princesse Ruxandra... 36 • I. KEMENY L'ambassadeur après de Vuluș... 37 • I. H. CRISAN Le sanctuaire dace de Sarmizegetusa... 40 • A. ARMBUSTE, U. CRĂCIUN, V. K. HOREDT, F. MARINESCU, H. DANOV ET G. POENARU M. PETRESCU-DÎMBOVITA, O. NECRASOV, V. VULPE, K. HOREDT, F. MARINESCU, H. DANOV ET G. POENARU BORDEA Le monde des Thraces dans l'aire des grandes civilisations de l'antiquité européenne... 50 • Le concours de Magazin Istoric 1977... 54

1. **Г. МАКОВЕЦКИЙ** 1877-ый г.: Дипломатический курьер... 6
2. **К. К. КЭЗНИШТЯНУ**, м.е. **ИОНЕСКУ** Ноябрь 1876-ого г.: Иисия Димитрие Брэтуян в Константинополь... 9
3. **Б. МАРИНЕСКУ**, ш. **РЭДУЛЕСКУ-ЗОНЕР** Бузарец 1901-ого г.: Издательство Независимости... 14
4. **К. АЛЕУ** Кривая и чувственная связь между украинскими и Трансильванскими... 15
5. **А. КОРЕЯ** 1683-ый г.: Немецкий писатель о румынах... 33
6. **В. КАРИМЗАН** и **А. КАВОВСКИ** Портрета инякны Рунсандар... 36
7. **И. ТУЗЕ**... 40
8. **А. АРМБРУСТЕР** Итальянский союзник румынских князей в Сармиздэ-Шанин, м. **ПЕТРЕСКУ-ДЫМБОВИЦА**, о. **НЕКРАСОВ**, а. **ВУЛПЕ**, **К. КОРЕЯ**, **Ф. МАРИНЕСКУ**, х. **ДАНОВ**, г. **ПОЕНАРУ** **БОРДЯ** Франкийский мир в ареале больших миров европейской древности... 50
9. **Конкурс Магазана историк** издание 1977-ого г. ...54

MACOVESCU 1877: Diplomatischer Kurier... 6 • **C. C. GIURESCU** Der Unabhängigkeit Kampfes und Opferweg ... 2 • **G. DIMITRIE** Brătia... in Konstantinopel... 6 • **B. MARINESCU**, **S. RADULESCU-ZONER** Bukarester Kalender zwischen Rumänen Steinhürgens und jenen der Rumänischen Landesherrschaft... 14 • **C. ALBU** Blutzusammenhang und Bewusstsein der deutschen Schriftsteller... äussert sich über Rumänen... 33 • **C. ARGIROIU** MACOVESCHI Die drei Bildnisse der Prinzessin Ruxandra... 36 • **I. KEMENY** Auf Botschaft bei Vasilje Lupu... 37 • **CHRISAN** Das Sakntuar der Dakier in Samirzegetusa... 40 • **A. ARMBRUSTER** Ein italienischer Verbündete der rumänischen Herrscher: Pippo Spano... 42 • **M. GARASANIN**, **M. PETRUSCU-DIMBOVITA**, **O. NECRASOV**, **A. VULPE**, **H. HOREDI**, **F. MARINESCU**, **H. DANOV**, **G. POENARU** BORDEA Die Thrakerwelt im Konzerte der Grossmächte des europäischen Altertums... 50 • Preisausschreiben 1977 der Zeitschrift *Magazin Istorie*... 54

MACOVESCU 1877: El mensajero diplomático... 6 ● G. CĂZĂNEANU, M. E. IONESCU Noviembre de 1876: la misión años... 12 ● F. TUCĂ Cronaca en la Independencia... 14 ● G. ALBU La relación de sangre y sentimiento entre los rumanos de Transilvania y aquellos de País Rumano y Moldavia... 15 ● A. CORBEA 1683 — un escritor alemán sobre los rumanos... 33 ● V. CĂRMĂZINU-CĂCOVCHI Los retratos de la princesa Ruxandra... 36 ● I. KEMÉNY Mensajero a Vasile Lupu... 37 ● I. H. CRISAN El santuario de la Sarmizegetusa... 40 ● A. ARMBRUSTER Un aliado italiano de los príncipes rumanos: Pippo Spano... 42 ● M. GĂRĂȘANIN, M. PE-
BORDEA El mundo de los tracios en la área de los grandes mundos de la antigüedad europea... 50 ● El con-
curso Magazin Istorie 1977 ("Almacén histórico")... 54

ΚΑΙ ΤΟ
 ΚΑΤΩΡΡΗ
 ΜΟΙ ΠΟΡΕΟΝΤΕΣ
 ΑΓΓΕΛΟΙ ΕΚΑΝ
 ΤΙΣ ΕΝΑ

